

Universitetet
i Stavanger

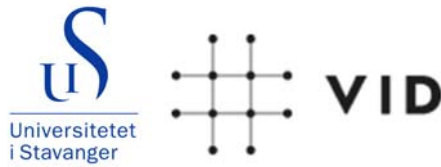
INGUNN T. ELLINGSEN, TOR SLETTEBØ, INGUNN STUDSRØD,
GUNHILD R. FARSTAD OG MARI D. HERLAND

Det gjør livet litt lettere

Gruppetilbud til foreldre med barn i
fosterhjem og barnevernsinstitusjon:

Kartlegging, beskrivelse og evaluering

RAPPORT NR. 73, UNIVERSITETET I STAVANGER -
JUNI 2018

Det gjør livet litt lettere

Gruppetilbud til foreldre med barn i fosterhjem og
barnevernsinstitusjon:

Kartlegging, beskrivelse og evaluering

Ingunn T. Ellingsen, Tor Slettebø, Ingunn Studsrød, Gunhild R. Farstad og Mari D. Herland

Rapporten er utarbeidet på oppdrag fra
Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

Universitetet i Stavanger

Rapport 73/Juni 2018

Juni 2018
ISSN 0806-7031
ISBN 978-82-7644-786-6
Rapport nr. 73, Universitetet i Stavanger

Universitetet i Stavanger
N-4036 Stavanger
Norge
www.uis.no

Forord

Forskergruppen, som har bestått av Tor Slettebø, Gunhild R. Farstad, Mari D. Herland fra VID vitenskapelige høyskole, og Ingunn Studsrød og Ingunn T. Ellingsen fra Universitetet i Stavanger, vil benytte anledningen til å takke alle som har bidratt til gjennomføringen av prosjektet. Prosjektet startet opp i oktober 2017 og ble avsluttet i april 2018. Vi vil rette særskilt takk foreldre og gruppeledere/koordinatorer som har delt sine erfaringer med oss. Uten at dere åpent har formildet deres erfaringer og tanker, ville vi vanskelig kunne gjennomføre prosjektet. Det har vært et prosjekt med sterke historier og inntrykk, samtidig som foreldre og gruppeledere har vist at det også er rom for latter og humor når de møtes. Det er også liten tvil om at gruppeledere brenner for arbeidet med gruppetilbudene. En ildsjel er en person som har en drivkraft fylt med begeistring og engasjement, og flere, både foreldre og gruppeledere sier at man må være en ildsjel for å drive slike tilbud. Det har vært både spennende, tankevekkende og lærerikt å møte dere alle sammen.

Vi vil også takke referansegruppen som underveis har gitt nyttige innspill til intervjuguide og prosjektet for øvrig. Referansegruppen har bestått av familieterapeutene Hege Hadland og Cathrine Steffensen fra Nasjonalt Spisskompetansemiljø for oppfølging etter omsorgsovertakelse (Familievernet i Sør-Rogaland), leder for OBF Merete Løland og Anna Marie Teilgård fra Stavanger Barneverntjeneste. En stor takk til forskningsassistent Linn Barstad for god hjelp i kartleggingsarbeidet. Vi vil også takke Irene Handeland, seniorrådgiver i Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, for støtte og tiltro til prosjektet og prosjektgruppen.

Alle som har vært med i forskergruppen har vært aktive bidragsytere til denne rapporten. Prosjektleder Ingunn T. Ellingsen har hatt et overordnet ansvar for skrivingen, og de andre forfatterne har kommet med selvstendige tekstbidrag, samt kommentert og gitt innspill underveis i skrivearbeidet.

Vi håper at rapporten kan bidra til videre utvikling av gruppetilbud til foreldre med barn i fosterhjem og barneverninstitusjon, og at vi kan inspirere andre ildsjeler slik at vi i større grad kan utvikle gode og nasjonalt likeverdige tilbud til målgruppen – slik intensjonen er.

Stavanger 10.04.2018

Ingunn T. Ellingsen
Prosjektleder
Ingunn.t.ellingsen@uis.no

Men jeg lærer jo noe hver gang, og så føler jeg at jeg kan bruke det jeg har gått gjennom til noe positivt og hjelpe andre [...] Og så føler jeg meg veldig ydmyk som får lov å ta del i andres liv, og de deler av seg. Jeg bruker jo det jeg har opplevd til noe bra.

(Gruppeleder og mor med erfaring fra omsorgsovertakelse)

Innhold

Forord	5
Sammendrag	13
Summary	14
Kapittel 1: Innledning	15
1.1 Introduksjon	15
1.2 Oppdragsforståelse og problemstillinger	17
1.2.1 Mål og problemstilling.....	17
1.3 Rapportens oppbygning	17
Kapittel 2: Kunnskapsstatus	19
2.1 Å miste omsorgen for barn.....	19
2.2 Oppfølging av foreldre med barn under omsorg	21
2.2.1 Familievernets rolle	21
2.3 Støtte og behandlingsgrupper for foreldre med barn under omsorg	22
2.3.1 ICDP – Child Development Program.....	23
2.3.2 PRIDE – Parent Resources for Information, Development, and Education.....	24
2.3.3 COS – Circle of Security	25
2.3.4 EFFT – Emosjonsfokustert foreldre veiledning	25
Kapittel 3: Design og metode	27
3.1 Mål.....	27
3.2 Metodisk tilnærming for kartlegging av gruppetilbud (AP1)	29
3.3 Intervju med gruppeledere og foreldre	30
3.3.1 Utvalg og rekruttering – gruppeledere	30
3.3.2 Utvalg og rekruttering – foreldre	31
3.3.3 Oversikt over intervju og type gruppetilbud	31
3.4 Analyse	33
3.5 Metodiske refleksjoner og etiske overveielser	33
Kapittel 4: Beskrivelse av gruppetilbud	35
4.1 ‘Drop-In’ – Ustrukturert gruppetilbud.....	35
4.1.1 Drop-in-tilbud i regi av Familievernet	35
4.1.2 Foreldrestøtten – Heggeli barnehjem	37
4.1.3 Drop-in i regi av brukerorganisasjoner - OBF	38
4.1.4 Møteplasser i regi av Fokus på barnevernet	39
4.1.5 Erfaringsoppsummering – Drop-in tilbud	40
4.2 Semistrukturerte gruppetilbud	43
4.2.1 Gruppetilbud i regi av Familievernet.....	43

4.2.2 Temabasert kurs – Nøtterøy kommune	44
4.2.3 Mestringsgruppe i regi av familievernet	45
4.2.4 Terapeutisk temabasert gruppe – familievernet i Kongsvinger	47
4.2.5 Erfaringsformidlingsgruppe i regi av Stavanger barneverntjeneste	48
4.2.6 Erfaringsoppsummering – semistrukturerte gruppetilbud.....	49
4.3 Strukturerte gruppetilbud – temabaserte kurs	52
4.3.1 PRIDE-basert gruppetilbud i regi av Barneverntjenesten og familievernet.....	52
4.3.2 ICDP kurs i regi av familievernet Enerhaugen	54
4.3.3 RAUSHETsprosjektet/Brobyggerprosjekt - Fosterhjemsforeningen og Rusmisbrukernes interesseorganisasjon (RIO)	56
4.3.4 Erfaringsoppsummering strukturerte gruppetilbud.....	58
Kapittel 5: 'Suksessfaktorer' og utfordringer – erfaringer fra gruppeledere og foreldre	61
5.1 Betydningen av gruppetilbud	61
5.1.1 Det gjør livet litt lettere.....	61
5.1.2 Å få og gi støtte – hjelp fra og til likemenn	62
5.1.3 Å ta til seg læring og å lære bort	63
5.2 Åpen eller lukket gruppe – strukturert eller ustrukturert gruppe	65
5.2.1 Stabilitet og trygghet i gruppa.....	66
5.2.2 Forutsigbarhet og trygghet i gruppa	67
5.3 Aktører som driver tilbudet og gruppeledernes betydning for gruppa	68
5.3.1 Barnevern eller andre?.....	68
5.3.2 En eller to gruppeledere?.....	69
5.3.3 Personlig engasjement – om å strekke seg langt	69
5.4 Rekrutteringsutfordringer	71
5.4.1 Barneverntjenestens rolle	71
5.4.2 Å snu hver stein	71
5.4.3 Mødre – fedre, etnisk-/ikke-etnisk norske.....	73
5.5 Det lille ekstra.....	73
Kapittel 6: Oppsummering og konklusjon	75
6.1 Kartlegging av gruppetilbud	75
6.1.1 Geografiske utfordringer	75
6.2 Innhold og struktur	77
6.3 Hva må til for å bidra til gode og nasjonalt likeverdige tilbud til målgruppen?	78
6.3.1 Kompetanse, engasjement og proaktivitet	78
6.3.2 Innholdets betydning for utbytte	79
6.3.3 Etablering av nye tilbud nødvendig for å styrke dekningsgraden.....	79

6.3.4 Rekrutteringsutfordringer	79
6.3.5 Styrke samarbeid mellom barnevern og familievernkontor	80
6.4 Anbefalinger	80
6.5 Konklusjon	82
Referanser	85

Sammendrag

Rapporten er utarbeidet på oppdrag fra Barne- ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), og retter søkelyset på gruppetilbud for foreldre som har barn i fosterhjem eller på institusjon i regi av barnevernet. Oppdraget gikk ut på å kartlegge gruppetilbud til målgruppen og innhente erfaringer med gruppetilbud fra gruppeledere og foreldre som har deltatt. Prosjektet er gjennomført som et samarbeidsprosjekt mellom forskere fra Universitetet i Stavanger (UIS) og VID vitenskapelige høgskole (VID), med prosjektledelse fra UIS.

I rapporten redegjøres for funn fra både kartleggingsarbeidet og kvalitative intervju med ledere av ulike gruppetilbud i Norge, samt fokusgruppeintervju med foreldre som har deltatt i gruppene. I kartleggingen har vi vært i kontakt med landets familievernkontor, samt en rekke barneverntjenester og interesseorganisasjoner. I tillegg ble det gjennomført en begrenset survey som ble sendt ut til 77 barnevernsledere. Samlet sett har vi innhentet erfaringer fra 21 arrangører av gruppetilbud rettet mot målgruppen, og gjennomført seks fokusgruppeintervjuer med foreldre som har deltakererfaringer fra gruppetilbud.

Funnene viser at det i dag finnes gruppetilbud i 10 fylker, hvor familievernet har tilbud i til sammen syv fylker. Andre aktører er barneverntjenesten, samt ideelle organisasjoner og interesseorganisasjoner. Tilbudene er organisert ulikt, fra å være løse og ustrukturerte hvor det å treffe andre i samme situasjon er den viktigste målsettingen, til mer strukturerte opplegg hvor en følger bestemte program utviklet med konkrete formål, som for eksempel Parent Resource for Information, Development and Education (PRIDE); International Child Development Program, ICDP og Emosjonsfokustert foreldre terapi (EFFT). Kartleggingen viser at gruppetilbud er viktig for foreldre som har barn i plasseringstiltak. Å møte andre i samme situasjon er særskilt viktig da mange føler seg stigmatisert som følge av omsorgsovertakelsen. Evaluering tyder også på at de mest strukturerte tilbudene fremstår som mest målrettet når det gjelder å hjelpe foreldrene til å utvikle strategier med tanke på samvær og relasjonen til barna, og når det gjelder å bedre kommunikasjonen og samarbeidet med fosterforeldre og saksbehandlere i barnevernet. Erfaringene viser at det er ulike utfordringer knyttet til det å drive gruppetilbud, ikke minst når det gjelder å rekruttere foreldre til tilbudene. Noen tilbud har i liten grad vanskeligheter med å rekruttere foreldre, noe som blant annet skyldes lokale brobyggere som hjelper foreldrene til å få kontakt med gruppetilbudene. God rekruttering synes også å ha samsvar med lokalisering av tilbud i nærheten av der foreldrene bor. Lang reisevei og utgifter til transport synes også å skape problemer for foreldrenes deltakelse i gruppetilbudene.

Foreldrene vi har vært i kontakt med trekker frem betydningen av personlig engasjement blant de som driver gruppetilbudene. Enkeltpersoners engasjement bidrar også til at tilbudene er personavhengig og derfor sårbare ved at ansatte kan gå over i andre stillinger eller går av med pensjon. Flere har pekt på betydningen av at tilbudene må være godt forankret i de respektive organisasjonene.

Studien viser at intensjonen om et nasjonalt likeverdig tilbud til målgruppen ikke er innfridd slik situasjonen er i dag. Det er et behov for å utvikle et minimum av gruppetilbud over hele landet, og det bør være gruppetilbud rettet mot foreldreveiledning og sosial støtte. Det er også et behov for å styrke samarbeidet mellom familievernet og andre tjenester som barnevernet, helsestasjon, frivillige organisasjoner mv for å kunne gi foreldre et tilbud som kan forebygge problemutvikling i familiene. Gruppetilbudene bør dessuten forankres bedre i de respektive tjenestene slik at de i mindre grad fremstår som personavhengige, og foreldrene må kunne tilbys støtteordninger som kan gjøre det lettere å delta i gruppene.

Summary

This report has been prepared on behalf of The Norwegian Directorate for Children, Youth and Family Affairs (Bufdir), and focuses on groups for parents who have children in a foster home or in residential care under the auspices of child welfare. The assigned task was to map out (follow-up) groups offered to the target group and to gain experience with groups from group leaders and parents who have participated. The project was carried out as a collaboration between researchers from the University of Stavanger (UIS) and VID Special University (VID), with project management from UIS.

The report sets out findings from both the mapping work and qualitative interviews with leaders/coordinators of various groups in Norway, as well as focus group interviews with parents who have participated in such groups. We have been in contact with the Family Counselling services in Norway, as well as a number of child welfare services. In addition, a small survey was sent out to 77 leaders of Child Welfare Services. All together, we have collected experiences from 21 actors who have or have had groups for the target group, and we have conducted six focus group interviews with parents who have participant experiences from such groups.

The findings show that groups for parents who have children in out-of-home care exists in 10 counties in Norway, of which seven are run by Family Counselling Services. Other actors are the Child Welfare Services, as well as non-profit organizations and interest organizations. The existing groups are organized differently, from being loose and unstructured (drop-in) where meeting other parents in the same situation is the primary purpose, to more structured groups where specific program developed for specific purposes are followed (such as PRIDE; ICDP; EFFT).

Experiences from both group leaders and parents suggest that groups are important for parents who have lost the care of their children. Meeting others in the same situation has been emphasized as particularly important as many feel strongly stigmatized after losing care for children. Furthermore, groups that have a certain structure seem to help parents to develop more appropriate strategies with regard to the relationship with their children, and cooperation with foster parents and Child Welfare Services. Some groups have found it difficult to recruit a sufficient number of parents. That said, some groups do not seem to have major recruitment challenges, and establishment of link-persons seem to be beneficial for that purpose. It is also a matter of location, as some of these are located in areas that are more central. It proves particularly challenging when the group is to cover larger geographic areas, because it costs more for parents to participate both in terms of time and transport.

Moreover, the study shows that those who run the groups have a great commitment to the task – and this is also emphasized as important by the parents. It is also important that the groups are rooted in the organization they are run by, in order to not be too dependent on the individual group leader.

Finally, the study shows that the intention of offering nationwide group-provisions to the target group is difficult to accommodate, and actions are necessary to lay grounds for more parents to have access to such groups. Efforts to strengthen participation between services to ensure recruitment, clarifying mandates and anchoring the group-provision in the different services are needed, as well as measures that can make it easier for parents to participate with regard to flexible support-schemes.

Kapittel 1: Innledning

1.1 Introduksjon

Denne rapporten er utarbeidet på oppdrag fra Barne- ungdoms- og familiedirektoratet, og retter søkelyset på gruppetilbud for foreldre som har mistet omsorgen for sine barn. Mandatet har vært å kartlegge, beskrive og evaluere gruppetilbud til foreldrene, og oppdraget er utført som et samarbeidsprosjekt mellom forskere ved Universitet i Stavanger og VID vitenskapelige høyskole i Oslo.

I 2016 mottok totalt 54.620 barn og unge i alderen 0-22 år tiltak fra barnevernet. Ved utgangen av året var nesten 40 % av barn med barneverntiltak i plasseringstiltak (15.865 av 39.620, inkludert plasseringer som hjelpetiltak). Etter flere år med økning i antall barn med vedtak om omsorgsovertakelse, har tallene stabilisert seg (og gått noe ned) de senere år. Antall omsorgsovertakelser ligger på rundt 1000 i løpet av året, og utgjør i underkant av 19% av barnevernets tiltak (Statistisk sentralbyrå, 2017; Bufdir, 2017a). Barneverntjenesten har et lovpålagt selvstendig ansvar for oppfølging til foreldre som har barn i fosterhjem eller på institusjon, enten det er som hjelpetiltak (§ 4-5) eller omsorgstiltak (§4-16) (Barnevernloven,1992). Etter en omsorgsovertakelse skal barneverntjenesten, dersom foreldrene ønsker det, formidle kontakt med øvrige hjelpeinstanser som del av oppfølgingsarbeidet.

Selv om foreldre opplever et behov for hjelp og oppfølging etter en omsorgsovertakelse, kan det være svært vanskelig å ta imot hjelp fra den samme tjenesten som har besluttet at barnet må flytte ut av hjemmet (Ellingsen, 2007). Dette er noe av bakgrunnen til at familievernnet har utviklet tilbud rettet mot denne gruppen foreldre. Familievernets arbeid med foreldre til barn i fosterhjem eller på institusjon tar sikte på å hjelpe foreldre med å bearbeide følelser og håndtere ny livssituasjon, gi råd og veiledning med tanke på barnets behov og situasjoner som kan oppstå (Bufdir, 2017b) Familievernnet kan tilby individuell hjelp, men også gruppetilbud i form av samtalegrupper, foreldreveiledning og sosial støtte. Slike gruppetilbud har også være tilbudt av andre aktører som barnevernet (Slettebø, 2008), Bufetat (Angel, 2007), frivillige organisasjoner som Kirkens bymisjon (Haugseth, 2012), og brukerorganisasjonen Barnevernsforeldre (OBF) (OBF, 2017).

Bakgrunnen for Barne- ungdoms og familiedirektoratets tilbudsforespørsel var et behov for økt kunnskap som kan gi grunnlag for å videreutvikle familievernets gruppetilbud til foreldre fratatt omsorgen. Barne- ungdoms og familiedirektoratet ønsket følgende spørsmål besvart:

1. En kartlegging av hvilke aktører som har gruppetilbud til målgruppa

2. Beskrivelse av selve tilbudene (inkludert program for møtene, møtehyppighet, eventuelle kursmanualer, hvem som deltar og leder møtene etc)
3. Oppsummering av erfaringene med tilbudene. Det er relevant å undersøke både foreldrenes og terapeutenes/gruppeledernes erfaringer. Hvis mulig, hadde det også vært relevant å undersøke barnas erfaringer med at foreldre deltar i grupper.

Familievernnet skal som nevnt gi tilbud som kan hjelpe foreldre å bearbeide vanskelige følelser og bidra til mestring og bedre foreldreferdigheter. Målet er at Familievernnet skal gi gode og nasjonalt likeverdige tilbud til målgruppen, og trenger derfor mer kunnskap om hvilke tilbud som i dag finnes. Kunnskapen vil danne grunnlag for å videreutvikle tilbudene og å vurdere hvilke tilbud som bør brukes i ulike situasjoner. Forskere fra Universitetet i Stavanger (UIS) og VID vitenskapelige høyskole i Oslo (VID) mottok tilbudsforespørsel fra Barne- ungdoms og familiedirektoratet i september 2017. Ettersom forskere ved UIS og VID allerede hadde etablert et samarbeid omkring temaet oppfølging til foreldre i nettverket OPPFOR, valgte vi å gå sammen om å utforme en løsningsspesifikasjon på tilbudet. OPPFOR er et faglig nettverk som ble etablert i 2017 etter initiativ fra Spisskompetansemiljøet i Sør-Rogaland. I tillegg til deltakere fra Spisskompetansemiljøet, består nettverket av forskere fra UIS og VID, samt representant fra barnevernstjenesten. Gjennom dette nettverket ønsker vi sammen å utvikle god forskningsbasert praksis for å styrke arbeidet med foreldreoppfølging etter omsorgsovertakelse. PhD-kandidater og masterstudenter som har sine forskningsprosjekter relatert til oppfølging etter omsorgsovertakelse er også med i nettverket.

Selv om vi kjenner til enkelte gruppetilbud, har vi per i dag likevel lite dokumentasjon på hva de ulike tilbudene innebærer, og ikke minst hvilke erfaringer foreldre og gruppeledere har med tilbudene. Foreldrene selv er viktige kunnskapsformidlere, og deres opplevelser og erfaringer kan gi kunnskap om hvilken betydning gruppetilbudet har for målgruppen, og de kan peke på særlige utfordringer som får betydning for oppfølgingsarbeidet. Det overordnede målet for prosjektet har derfor vært å fremskaffe kunnskap som svarer til de tre overnevnte kunnskapsbehov. I tillegg ønsker vi å kunne si noe om hvilke forutsetninger som må være tilstede for å utvikle et godt og nasjonalt likeverdig tilbud til målgruppen. Innenfor prosjektets ramme på fire måneder, har det ikke vært mulig å undersøke barnas erfaringer med at foreldre deltar i ulike gruppetilbud, selv om dette også er et område vi trenger mer kunnskap om.

1.2 Oppdragsforståelse og problemstillinger

1.2.1 Mål og problemstilling

I beskrivelsen av prosjektet «Gruppetilbud til foreldre med barn under omsorg: Kartlegging, beskrivelse og evaluering», står Bufdir som oppdragsgiver og eier av prosjektet. Det overordnede målet for prosjektet har vært å fremskaffe kunnskap om hvilke aktører som har gruppetilbud til foreldre som har mistet omsorgen for barn, og hvordan disse drives, hvem som deltar og hvordan de er organisert. Videre er målet å utforske erfaringer foreldre (både mødre og fedre) og profesjonelle har med de ulike tilbudene. Erfaringene kan gi kunnskap om hvilken betydning gruppetilbudet har, utfordringer i dette arbeidet, samt hvilke forutsetninger som må ligge til grunn for at familievernnet skal lykkes med å gi gode og nasjonalt likeverdige tilbud til målgruppen. Gjennom prosjektet vil vi bidra til forsknings- og erfaringsbasert kunnskap som kan anvendes for å videreutvikle de tilbudene som gis til denne gruppen av foreldre. Problemstillingene er omarbeidet til følgende forskningsspørsmål:

1. Hvilke aktører yter tilbud til målgruppen?
2. Hva er innholdet i tilbudet og hvordan er de organisert?
3. Hva er foreldrenes og terapeutenes erfaringer med ulike gruppetilbud?
4. Hvilke forutsetninger må være tilstede for å utvikle gode og nasjonalt likeverdige tilbudet til målgruppen?

Arbeidet har vært organisert i tre ulike arbeidspakker, som samlet gir svar på problemstillingene for prosjektet. Første arbeidsarbeidspakke har rettet seg mot å kartlegge hva som finnes av gruppetilbud, deres innhold og hvilke aktører som driver tilbudene. Andre og tredje arbeidspakke har bestått av å innhente erfaringer fra henholdsvis gruppeledere og foreldre som har deltatt på gruppetilbud.

1.3 Rapportens oppbygning

I kapittel 1 har vi gjort rede for bakgrunnen for kartleggings- og evalueringsstudien av gruppetilbud til foreldre som er fratatt omsorgen for egne barn. I kapittel 2 presenterer vi en kunnskapsstatus hvor vi tar temperaturen på forskning relatert til det å miste omsorgen, og hva denne viser. Videre redegjør vi for ansvarsfordelingen mellom barneverntjenesten og familievernnet når det gjelder oppfølging til foreldre, og om familievernets rolle når det gjelder oppfølging etter omsorgsovertakelse. Til sist redegjør vi for støtte og behandlingsgrupper for foreldre med barn under omsorg. Prosjektdesign og metode utdypes i kapittel 3. I kapittel 4 gir vi en oversikt over og en beskrivelse av ulike gruppetilbud som finnes i Norge, og hvordan disse er organisert og drives, etterfulgt av en kort

erfaringsoppsummering fra ledere av gruppene samt foreldre som har erfaring med deltakelse i gruppetilbud. I kapittel 5 presenterer vi noe mer inngående erfaringer fra gruppeledere og foreldre ut fra ulike tema som fremtrer i datagrunnlaget. I avslutningskapittelet, kapittel 6, sammenfattes funnene fra studien og vi drøfter både styrker og utfordringer i de ulike gruppetilbudene, samt forutsetninger vi ser må ligge til grunn for å utvikle gode og nasjonalt likeverdige tilbud til foreldrene i målgruppen.

Kapittel 2: Kunnskapsstatus

2.1 Å miste omsorgen for barn

Tidligere forskning som retter seg mot foreldre med barn under omsorg har først og fremst tatt utgangspunkt i en barnevernsfaglig kontekst, mens kunnskap om foreldre som oppsøker familievernnet er svært begrenset. Foreldres behov for oppfølging etter omsorgsovertakelse vil variere og ulike temaer kan være sentrale i oppfølgingsarbeidet.

For det første vekker atskillelsen fra barnet sterke reaksjoner hos foreldrene, også når plasseringen skjer på grunnlag av frivillig samtykke. Flere norske studier har vist at foreldre har sterke følelsesmessige reaksjoner, fra dyp fortvilelse, savn, sinne, sorg, skyld, skam til maktesløshet og usikkerhet (Angel, 2007; Ellingsen 2006; 2007; Haus, 2005; Slettebø, 2008; 2009; Teilgård, 2013). De føler seg nedvurdert som mennesker og selvfølelsen svekkes. Mange opplever at de er blitt ekskludert av familie, nettverk og nærmiljøet, og en del kan oppleve at problemer som for eksempel rusmisbruk eskalerer etter omsorgsovertakelsen (Ellingsen, 2010). Disse funnene samsvarer med forskning fra andre nordiske land, England, USA og Canada (Cameron & Birnie-Lefcovitch, 2000; Frame, Conley & Berrick, 2006; Egelund & Hestbæk, 2003; Kapp & Vela, 2004).

For det andre kan krisen foreldre opplever gjøre det særlig utfordrende å få med seg det som skjer og de kan mangle en opplevelse av sammenheng. Manglende opplevelse av sammenheng kan ifølge Antonovsky og Lev (2000) bidra til uttrykksmåter og mestringsstrategier som av andre kan tolkes som uhensiktsmessige. For eksempel kan protest og sinne være et uttrykk for følelser av skyld og skam (Festinger, 1996). I slike situasjoner kan det være vanskelig å fatte beslutninger og/eller å forstå konsekvensene av disse. Likevel kan foreldre oppleve at fagfolk ikke godtar deres reaksjoner og at deres følelsesutbrudd ikke oppfattes som adekvate. Videre viser forskning fra Sverige at slike følelsesutbrudd ble lagt til grunn for plasseringen, noe foreldrene opplevde både urimelig og urettferdig (Höjer, 2007).

Falch- Eriksen (2016) har gjennomført en kunnskapsstatus på oppdrag fra Bufdir i forbindelse med familievernets satsning på oppfølging etter omsorgsovertakelse. I rapporten beskriver han 3 faser som foreldre kan oppleve etter en omsorgsovertakelse. Fasene er beskrevet som et idealtypisk forløp, ettersom foreldre som mister omsorgen for barn ikke er en ensartet gruppe, og følgelig vil de også ha ulike erfaringer og stå i ulike utfordringer. Første fase betegnes som en krisefase hvor foreldre kan oppleve en eksistensiell konflikt. De kan oppleve å miste en del av sitt livsgrunnlag, både ved at barna blir tatt fra dem, men også ved at de ikke lenger kvalifiserer for en del velferdsytelser som inngår i livsoppholdet deres. Det er en markant endring i livet når barna blir plassert hos andre,

enten det er i fosterhjem eller på institusjon. Den andre fasen betegner Falch-Eriksen som en vente- og endringsfase, som kjennetegnes ved to hovedutfordringer. Den første handler om å mestre sin nye tilværelse som forelder uten barn, hvor også foreldrenes sosiale nettverket kan være knyttet til det å ha barn. Fasen er kjennetegnet ved at mange foreldre går inn i en aktiv prosess for å få mer kontakt med barnet sitt, eller få barnet tilbakeført. Den siste fasen betegnes som den andre krisen. Denne handler om at foreldre innser at barnevernet går inn for en langvarig plassering av deres barn, og hvor erkjennelsen av at de ikke får tilbake omsorgen for barnet, kan lede foreldre inn i en ny krise (Falch-Eriksen, 2016). Vi mangler empirisk forskning som dokumenterer at foreldrene følger disse fasene, men Falch-Eriksens poeng har vært å vise hvordan foreldrene kan ha behov for ulike typer oppfølging i de ulike fasene.

Manglende sosial støtte ble tidlig fremhevet som utfordrende for denne gruppen av foreldre (Hessle, 1989). Sosial støtte kan betegnes som individets opplevelse av å bli akttet og verdsatt og å tilhøre et nettverk med gjensidige forpliktelser (Cobb, 1976). Hogan, Linden og Najarin (2002) skiller mellom fire ulike former for sosial støtte; 1) følelsesmessig støtte gjennom empati, omsorg, kjærlighet og tillit; 2) bekreftende støtte gjennom bekreftende tilbakemeldinger; 3) informerende støtte gjennom informasjon, råd, og anbefalinger; samt 4) instrumentell støtte i form av økonomisk og praktisk hjelp. Uformell og naturlig sosial støtte er den som kommer til uttrykk gjennom det naturlige nettverket (familie og venner), mens formell støtte er hjelpen en kan få fra profesjonelle aktører og ulike formelle grupper for eksempel gjennom interesseorganisasjoner. Internasjonale studier viser at foreldre med barn under omsorg er særlig utsatt for manglende sosial støtte (Kapp & Vela, 2004; Manji, Maiter & Palmer, 2005). Videre viser studier at støtte, enten fra andre foreldre eller profesjonelle kan hjelpe foreldre til å navigere i det emosjonelle minefeltet de befinner seg i og utgjøre en viktig beskyttelsesfaktor ved negative livshendelser (Frame, Conley & Berrick, 2006; Dalgard, 2006).

Mange foreldre kan oppleve det vanskelig å utforme den nye rollen de har som foreldre, og noen kan gå inn i en løpende kamp for å tydeliggjøre for barnet at de ikke gir slipp på det (Ellingsen, 2010). Oppfølging kan derfor handle om å få hjelp til å utforme sin nye rolle som mor eller far. De fleste barn i plasseringstiltak har samvær med sine foreldre, og mange opplever samværsordningene som vanskelige, og trenger hjelp til å forberede og gjennomføre disse. Barn under omsorg opplever samvær svært forskjellig. For noen er samværet viktig for sin egen del, mens for andre er samværet er viktig først og fremst fordi foreldrene trenger det (Ellingsen, 2011). Andre igjen kan oppleve samvær med foreldre som en svært belastende (Hovland, 2014). Dessuten har foreldrenes måte å takle omsorgsovertakelse på, betydning for hvordan barna tilpasser seg i sin nye omsorgssituasjon

(Ellingsen, 2011). Derfor er god oppfølging ikke bare viktig for å hjelpe foreldre til å mestre sin situasjon og nye rolle som foreldre, men også for å hjelpe barnet.

2.2 Oppfølging av foreldre med barn under omsorg

2.2.1 Familievernets rolle

Barnevernets oppfølgingsansvar er lovpålagt og gjelder alle typer tiltak etter loven, avhengig om det er frivillige hjelpetiltak (§ 4-5) eller omsorgstiltak. Lov om barneverntjenester § 4-16, som regulerer barnevernets oppfølgingsansvar etter omsorgsovertakelse, har vært gjenstand for endringer både i 2006, 2014 og senest i april 2018. I 2006 handlet endringene om behovet for et mer systematisk oppfølgingsarbeid. Endringene kom blant annet i kjølvannet av Befringutvalgets utredning (NOU2000:12), som understreket barnevernets selvstendig ansvar for å hjelpe foreldre etter omsorgsovertakelsen. Barnevernet ble pålagt å kontakte foreldrene kort tid etter omsorgsovertakelse for å gi tilbud om oppfølging. Utvalget viste til at foreldre er den part som får minst hjelp i slike saker. I 2014 rettet endringene seg mot å skjerpe oppfølgingen av barn under omsorg og i større grad legge til rette for samvær mellom søsken. Som følge av vedtak om endringer i barnevernloven mv (Innst. 151L, 2017-2018), er fokus på barnet ytterligere skjerpet i oppfølgingsparagrafen (§4-16), sammen med fokus på tilbakeføring. I endringen blir det presisert at barneverntjenesten skal vurdere om det nødvendig med ytterligere tiltak etter plassering, og at barneverntjenesten skal legge til rette for tilbakeføring dersom ikke hensyn taler mot det (med henvisning til §4-21).

Utredningen *Bedre beskyttelse av barns utvikling* tok til orde for at familievernkontorene burde få en sentral rolle i oppfølging til foreldre (NOU2012:05). Bufdir opprettet i 2015 spisskompetansemiljø på oppfølging (Familievernet i Sør-Rogaland), og dette ble beskrevet i familiemeldingen (Stortingsmelding nr. 24 (2015-2016)) året etter (punkt 4.7.5). Regjeringen ønsket med det å igjen styrke tilbudet til foreldre som har barn under barnevernets omsorg, og dette ble først og fremst begrunnet ut fra barnas behov: «*Det hjelper barna å vite at foreldrene blir ivaretatt selv om de har mistet omsorgen*». Målet med familievernets oppfølgingsarbeid kan sies å være tosidig: både å imøtekomme foreldrenes behov for hjelp og støtte og å bidra til en best mulig situasjon for barnet. Mange opplever det som en krise når barn flytter i fosterhjem eller på institusjon, og trenger derfor hjelp til å sortere vanskelige følelser. Videre kan det å bidra til bedre foreldreferdigheter også bidra til bedre relasjon til barnet. Spisskompetansemiljøet skal følge med på og bidra til fagutvikling på dette feltet, samt bidra til utvikling av praksis ved familievernkontorene i alle regionene. De skal videre bidra til å gjøre tilbudet bedre kjent i den kommunale barneverntjenesten, for andre samarbeidspartnere og ikke minst for foreldre i målgruppen (Bufdir, 2018).

Familievernnet kan hevdes å ha et fortrinn i arbeidet med denne gruppen foreldre. For det første vil mange foreldre mangle tillit til at barnevernet kan følge dem opp. Dette gjelder ikke minst den første tiden etter omsorgsovertakelse, hvor også behovet for oppfølging kan oppleves som stort (Ellingsen, 2007). Noen vil også motsette seg forslag barneverntjenesten kommer med, selv om hjelpen utføres av andre tjenester enn barnevernet. Familievernets organisatoriske tilknytning utenfor barneverntjenesten kan gjøre det lettere for foreldre å søke og ta imot hjelp. Mange av foreldrene ønsker seg et 'familievern' – og ikke et barnevern, fordi de opplever at barnevernet først og fremst har fokus på barna og ikke på foreldrene og familien for øvrig. Videre kan de være redde for at det å vise barnevernet at de trenger hjelp og oppfølging vil gjøre det enda vanskeligere å bli gjenforenet med barna (Ellingsen, 2007).

2.3 Støtte og behandlingsgrupper for foreldre med barn under omsorg

Opplevelse av stigma knyttet til omsorgsovertakelsen aktualiserer behovet for å kunne møte andre foreldre i samme situasjon. Foruten å møte andre foreldre, er målet med støtte- og behandlingssgrupper at deltakerne tilbys en aktivitet hvor nettopp de er velkommen. I gruppene kan foreldre få informasjon, emosjonell støtte og omsorg, samt praktisk hjelp og veiledning. De får mulighet til å snakke om egne erfaringer og dele sine frustrasjoner med hverandre. Slike tiltak har vist seg å ha god effekt på livskvalitet (Cameron & Bernie-Lefcovitch, 2000).

Støttegrupper for foreldre kan drives av ulike instanser. I 2003 etablerte barneverntjenesten i Drammen støttegruppe for foreldre med barn under omsorg, og tilbudet eksisterte frem til 2007 (Slettebø, 2008). Evalueringen viste at foreldrenes motiv for å delta først og fremst var et ønske om å møte andre foreldre i samme situasjon, samt et ønske om å bruke sine erfaringer til å utvikle barneverntjenesten. I 2006 etablerte Kirkens bymisjon en tilsvarende støttegruppe «Foreldrestøtten», og tilbudet varte fremt il sommeren 2017. Her fikk foreldrene møte andre i samme situasjon og snakke om sine erfaringer; ikke minst det å leve med savnet etter barna, om samværsordninger etc. (Selvik & Havnås, 2006). Det ble også forsøkt å gi tilbud om familieterapeutisk behandling i gruppe, men det viste seg vanskelig å få til ut fra at foreldrene i denne gruppen først og fremst hadde behov for en sosial aktivitet. Et lignende tilbud ble forsøkt igangsatt av Kirkens bymisjon i Bergen, men tilbudet ble lagt ned pga. rekrutteringsproblemer. Familiehuset Villa Adler i Tønsberg etablerte også et gruppetilbud for samme foreldregruppe i august 2007 (Slettebø, 2009). I Norge har det også vært utprøvd International Child Development Programme (ICDP), hvor målet er å styrke foreldrenes omsorgsrolle. ICDP-grupper har vært satt i gang overfor foreldre med etnisk minoritetsbakgrunn ved barneverntjenesten i Alna bydel og ved Enerhaugen familievernkontor. Av andre tiltak kan det nevnes at Kristiansand fosterhjemtjeneste som i 2006 startet opp kurs for

foreldre med barn i fosterhjem (Haus, 2005; Angel, 2007), som etter hvert ble overført til familievernet.

Internasjonalt er det flere modeller som har hatt til hensikt å gi foreldre støtte og oppfølging etter omsorgsovertakelse. I Danmark ble Foreldrestøtten etablert i 1994 (Ingerslev, 1999). I Trollhättan kommune i Sverige startet man i 1996 opp et tilbud kalt CafeQul, med gode evalueringer fra både foreldrene og barna (Weitz, 2016). O'Connor (1996) har evaluert støttegruppe fra Irland, hvor også foreldrene vurderte gruppen som positiv og at de følte at deres rolle som foreldre ble verdsatt. I USA har Parents Anonymous (PA) eksistert i mange år, hvor en blant annet har hatt selvhjelpsgrupper for foreldre med barn i fosterhjem (Levin, 1992). I Canada anvendes en modell som kalles «Parent Mutual Aid Organizations» (PMAO), hvor gruppen ledes av en profesjonell i samarbeid med foreldrene. Cameron og Bernie-Lefcovitch (2000) gjennomførte en RCT studie, hvor foreldre som deltok i støttegruppen i større grad rapporterte positiv endring i selvfølelse, økt mestring og en positiv utvikling av foreldreferdigheter sammenlignet med kontrollgruppen.

Familievernet i Norge gir tilbud om individuelle samtaler med foreldre som har barn plassert utenfor hjemmet, men også gruppetilbud. Gruppetilbud kan være drop-in grupper ledet av familieterapeuter, foreldreveiledningsgrupper med utgangspunkt i kunnskapsbaserte programmer, eller andre terapeutiske grupper med faste deltakere som møtes over lengre periode og som også er ledet av familieterapeuter. Bufdir oppgir at de mangler dokumentasjon på hva de ulike gruppetilbudene innebærer og at det er begrenset forskning på erfaringer med de ulike gruppetilbudene.

Før vi går videre, vil vi gi en kort beskrivelse av kunnskapsbaserte programmer som noen av gruppetilbudene bygger på. Dette er programmer som gjerne betegnes som ICDP, PRIDE, COS og EFFT.

2.3.1 ICDP – Child Development Program

ICDP er et enkelt, helsefremmende og forebyggende program som har som mål å styrke omsorgen og oppveksten for barn og unge. Det retter seg mot omsorgsgivere og skal styrke deres omsorgskompetanse. ICDP-programmet ble utviklet av professor Karsten Hundeide og professor Henning Rye ved Universitetet i Oslo. ICDP-programmet er anerkjent og benyttet av bl.a. UNICEF og WHO.

Nyere forskning viser at barnets samspill med sine nærmeste omsorgsgivere er avgjørende for barnets helhetlige utvikling. ICDP har som sin grunntanke at den beste måten å hjelpe et barn på, er

å hjelpe barnets omsorgsperson(er), og at den mest virkningsfulle strategien er å støtte og bevisstgjøre barnets stabile omsorgsnettverk. ICDP setter eksisterende forskning om barn og barns utvikling i system. Programmet har 3 dialoger og 8 tema for godt samspill. Det legges vekt på enkle hjelpemidler for å bevisstgjøre omsorgspersoner på viktigheten av godt samspill med sitt barn for å sikre barnet en sunn følelsesmessig, sosial og mental utvikling.

Foreldreveiledningsprogrammet gir foreldrene anledning til å drøfte spørsmål om barna og foreldrerollen med andre foreldre og med fagfolk. Tilbud om deltakelse i ICDP har tradisjonelt vært rettet mot foreldre med hjemmeboende barn, men tilbys også foreldre i fengsel og foreldre fratatt omsorgen for egne barn. Dette er foreldre som kan trenge hjelp til å takle barnas reaksjoner på dem som foreldre, planlegging og gjennomføring av samvær, forberedelse på gjenforening med barn osv. Foreldreveiledningsprogrammet er tilpasset familier med minoritetsbakgrunn. I denne sammenheng har det vært arbeidet med bevisstgjøring av foreldre på egne kulturelle verdier og måter å gi omsorg til barn, samtidig som blikket har vært rettet mot hvordan disse verdiene kan utøves i Norge. Veiledningen foregår med utgangspunkt i foreldrenes erfaringer og stimulerer til refleksjon om barnets behov og sin egen foreldrerolle. For ytterligere informasjon: <http://www.icdp.no/om-icdp>

2.3.2 PRIDE – Parent Resources for Information, Development, and Education

PRIDE er et kursprogram som opprinnelig ble utviklet i USA, men som ble tilpasset norske forhold og tatt i bruk fra 1997. Programmet har blitt videreutviklet i flere omganger, og er nå selve grunnstammen i opplæringen og veiledningen av fosterforeldre i Norge (Stefansen og Hansen, 2014). Kurset skal bidra til at fosterforeldre tilegner seg kunnskap og ferdigheter som de må ha for å kunne forstå og ivareta fosterbarns behov. Samtidig skal kurset danne grunnlag for at deltakerne selv og det offentlige, skal kunne avgjøre om deltakerne kan gi et fosterbarn god omsorg. De skal også vurdere om foreldre kan og vil arbeide i team sammen med de etater og personer som har ansvar for å støtte fosterbarnet. Kurset går over en periode på tre-fire måneder, og består av ti moduler som kursdeltakerne går gjennom sammen med lederne. Kurset er vanligvis organisert som helgesamlinger på hotell. Det skal være to ledere av kurset; en profesjonell leder som gjerne er en ansatt i fosterhjemtjenesten, og en erfaren fosterforelder. Disse to lederne skal være likeverdige. Sentrale tema i kurset er hvordan man kan møte barns behov for trygghet, håndtering av tap, å hjelpe barn med å holde kontakt med egen familie og å leve med forandringer i hverdagslivet.

Grunnopplæringen foregår i prosess hvor man tar i bruk en veksling mellom forelesninger, selvstudium, gruppeoppgaver og øvelser. Fosterforeldrene jobber med det som kalles en «Livsbok» hvor deltakerne svarer på spørsmål bla. om sin egen oppvekst og sitt liv i dag. PRIDE programmet

inneholder også videreopplæringsmoduler som kan være mer aktuelle for noen fosterforeldre enn andre.

2.3.3 COS – Circle of Security

Circle of Security (COS) ble utviklet i USA av G. Cooper, K. Hoffman, B. Powell og R. S. Marvin, og har som mål å fremme trygg tilknytning mellom barn og omsorgsperson. Det finnes to versjoner av COS; COS International og COS Virginia. Begge modeller er tatt i bruk i Norge. De to versjonene deler idégrunnlag, begrepsapparat, grafiske framstillinger og andre pedagogiske verktøy. Begge tilbyr en forebyggingsintervensjon og en terapeutisk intervensjon.

COS Virginia Familiemodell (Trygghetssirkelen på norsk) er en terapeutisk intervensjon rettet mot enkeltfamilier. Tiltaket kan brukes når barn har utviklet, eller er i risiko for å utvikle tilknytningsproblematikk. Nasjonalt kompetansenettverk for sped- og småbarns psykiske helse, RBUP Øst og Sør implementerer COS Virginia i Norge. Kompetansenettverket er, i samarbeid med opphavsmiljøet i USA, også ansvarlig for opplæring og sertifisering i metoden og for implementering av COS International.

Begge behandlingene følger en manual som er delt i seks ulike faser. De ulike fasene har som målsetning å fremme tilknytningen mellom barnet og nære omsorgsgivere. Hovedmålet er å bli bevisst barnets behov, møte barnets behov på en adekvat måte og å være bevisst egne reaksjoner og tilknytningserfaringer når barnet oppfører seg utfordrende. Foreldrene inviteres til å reflektere over barnets atferd, følelser og behov, for å fremme mentalisering og utvikle en mer sensitiv og utviklingsstøttende omsorg. Det kreves at terapeuten har minimum treårig helse- og sosialfaglig høyskoleutdanning. Målsetning for begge modellene er at foreldrene skal etablere en trygg base overfor barna sine, lære om betydningen av tilknytning, utvikle evne til å forstå barnets signaler og styrke den følelsesmessige involveringen med barnet. For ytterligere informasjon:

<https://www.circleofsecurityinternational.com/>

2.3.4 EFFT – Emosjonsfokusert foreldre veiledning

EFFT bygger på emosjonsfokusert terapi (EFT) og er en empirisk basert metode som tar sikte på å hjelpe foreldre å akseptere, uttrykke, regulere, reflektere over og forstå sine følelser.

Grunnholdningen i EFT er at det er følelsene som avgjør hvordan en har det, hvordan en tenker, hvordan en forstår seg selv og andre og hvordan en opptrer i livet. Tilnærmingen har som utgangspunkt at foreldre er de viktigste hjelperne for barna sine og særlig når barna har utfordringer.

Mange foreldre kjenner seg hjelpeløse og frustrerte og abdiserer fordi de opplever at de ikke lykkes i foreldrerollen.

Foreldreveiledningsprogrammet EFFT ble utviklet av Joanne Dolanty og Adele Lafrance og består av fire fokusområder: 1) psykoedukasjon om emosjoner basert på egne erfaringer, 2) emosjonsveiledning hvor en både søker å forstå egne følelser og barnets følelser og finne løsninger gjennom en gestaltterapeutisk tilnærming betegnet som 'den tomme stolen', 3) emosjonelle blokkeringer hos foreldrene, hvor målet er å gi korrigerende opplevelser som kan føre til endring i atferd, 4) reparasjon av relasjonen til barna. Emosjonsfokusert familieterapi og foreldreveiledning er forankret i en tro på at foreldre og omsorgspersoner kan være den viktigste helbredende kraften for barn med psykiske eller atferdsmessige vansker.

EFFT har et åpent og integrativt syn på terapi der man er opptatt av å jobbe sammen med foreldrene ut fra deres individuelle opplevelse av hva som deres utfordringer. Programmet kan gjennomføres gjennom individuell veiledning av foreldre, eller som kurs eller en kombinasjon av kurs og gruppebehandling. For ytterligere informasjon: <http://www.emotionfocusedfamilytherapy.org/> og <https://www.ipr.no/terapi/emosjonsfokusert-terapi>.

Kapittel 3: Design og metode

3.1 Mål

Det overordnede målet for prosjektet har vært å fremskaffe kunnskap om hvilke aktører som har gruppetilbud til foreldre som har mistet omsorgen for barn, hvordan disse drives, hvem som deltar og hvordan gruppene er organisert. Videre er målet å utforske erfaringer foreldre og profesjonelle har med de ulike tilbudene. Erfaringene kan gi kunnskap om hvilken betydning gruppetilbudet har, og utfordringer en møter i dette arbeidet, samt hvilke forutsetninger som bør være tilstede for at en skal lykkes med å gi gode og nasjonalt likeverdige tilbud til målgruppen. Gjennom prosjektet ønsker vi å bidra til forsknings- og erfaringsbasert kunnskap som kan anvendes for å videreutvikle de tilbudene som gis til denne foreldregruppen.

Arbeidet ble organisert i 3 arbeidspakker, hvor arbeidspakke 1 (AP1) besto av å kartlegge hvilke gruppetilbud som tilbys målgruppen i Norge, og hvilke aktører som er involvert i disse. Arbeidspakke 2 og 3 (AP2 og AP3) besto av å innhente erfaringer fra henholdsvis terapeuter og foreldre som har erfaring med gruppetilbud. Nedenfor vil vi gi en nærmere redegjørelse av arbeidspakkene:

Arbeidspakke 1 (AP1) har bestått av en *kartlegging av aktører som driver gruppetilbud* for foreldre som har barn under barnevernets omsorg og innholdet i disse tilbudene. For å få oversikt over tilbudene har vi i første omgang intervjuet ansatte ved Spisskompetansemiljøet i Sør-Rogaland og ressurskontorene i de ulike regionene for å få en oversikt over hvilke gruppetilbud de kjenner til. Deretter har vi kontaktet ulike aktører i feltet over telefon, og bedt aktørene som har et gruppetilbud om å svare spørsmål knyttet til struktur, innhold, møtehyppighet, varighet, antall foreldre som deltar, hvordan deltakere rekrutteres og eventuelle samarbeidspartnere. Vi har også bedt om å få tilsendt eventuelle programbeskrivelser av tilbudet. Som ledd i kartleggingsarbeidet har vi tatt kontakt med alle familievernkontorene i Norge, samt flere barneverntjenester. AP1 ble gjennomført i november og desember 2017 og forskere fra begge forskningsmiljøene har deltatt i kartleggings- og analysearbeidet.

Arbeidspakke 2 (AP2) har vært basert på kartleggingen foretatt i AP1, hvor vi har gjennomført *kvalitative intervju med aktører som driver gruppetilbud* for å få frem erfaringer om det å drive gruppetilbud for foreldre med barn under omsorg. Vi har gjort et selektivt utvalg av ulike gruppetilbud, og gjennomført intervju med involverte profesjonelle/terapeuter/koordinatorer. Vi har gjennomført til sammen 10 intervjuer med aktører som har erfaring med gruppetilbud til foreldre i målgruppen. Videre har vi hatt telefonisk kontakt (intervju) med ytterligere 11 aktører som har hatt eller har gruppetilbud.

Seleksjonen av case har basert seg på en kvalitativ vurdering av tilbudene, hvor vi har valgt ut tilbud som fremstår som «best practice» case, samtidig som vi har ønsket en heterogenitet med hensyn til utforming – slik at vi får inkludert profesjonelle fra ulike typer gruppetilbud. Det er blitt utarbeidet en semistrukturert (halvstrukturet) intervjuguide (Dalen, 2011) basert på funn fra AP1, innspill fra referansegruppe (se beskrivelse av nettverk og samarbeidspartnere nedenfor), og tidligere forskning. Samtalen er blitt rettet mot bestemte tema, men innehar likevel en fleksibilitet der de som intervjues også kan komme med tema de selv mener er relevante for studien. Intervjuene er blitt transkribert og analysert av forskerne i prosjektet.

Det å hente inn erfaringer fra ulike typer gruppetilbud kan gi innsikt i om erfaringene er forskjellige ut fra hvilke gruppetilbud det er snakk om, noe som også kan gjøre det lettere å identifisere faktorer som synes å være viktige for å få til et velfungerende tilbud til foreldregruppen. Arbeidspakke 2 ble gjennomført januar 2018.

Arbeidspakke 3 (AP3) foregikk parallelt med AP2, men her har vi *intervjuet foreldre* som deltar, eller har deltatt i gruppetilbudene, og løftet frem deres erfaringer som brukere av tilbudene. Deres erfaringer gir innsikt i om gruppetilbudene møter de behovene foreldrene opplever å ha, og om de har behov som ikke blir ivaretatt av eksisterende tilbud. Av hensyn til prosjektets gjennomførbarhet innenfor gjeldende tidsramme, har vi intervjuet foreldre fra samme gruppetilbud som vi har intervjuet de profesjonelle aktørene/gruppeldere. I AP3 har vi gjennomført fokusgruppeintervju. I en fokusgruppe kan en få innsikt i deltakernes tanker og refleksjoner om et tema, og gruppedynamikken som oppstår bidrar ofte til at refleksjonene blir rikere fordi en bygger videre på andre gruppedeltakeres tanker og refleksjoner (Redalen m.fl. 2014). Antall fokusgruppeintervju har vært avhengig av hva som fremkom av AP1, men vi har gjennomført 6 fokusgruppeintervju med foreldre, hvor forskere fra VID, ut fra geografiske hensyn, har gjennomført 4 intervjuer og forskere ved UIS 2 intervjuer. Vi har også vært åpne for at enkelte foreldre ikke ønsker eller har anledning til å delta i fokusgruppe, og gitt tilbud om individuelle intervjuer. Kun en av foreldrene ønsket å bli intervjuet individuelt, og dette intervjuet ble foretatt over telefon. Alle intervjuene ble basert på en semistrukturert intervjuguide. I utarbeidelsen av intervjuguiden, har vi innhentet innspill fra referansegruppen. Dette har bidratt til å sikre at viktige perspektiver og spørsmål fra brukernes ståsted er blitt ivaretatt. De fleste av intervjuene er blitt tatt opp digitalt, og transkribert, mens andre er det skrevet utfyllende referat fra. AP3 ble gjennomført januar og februar 2018.

3.2 Metodisk tilnærming for kartlegging av gruppetilbud (AP1)

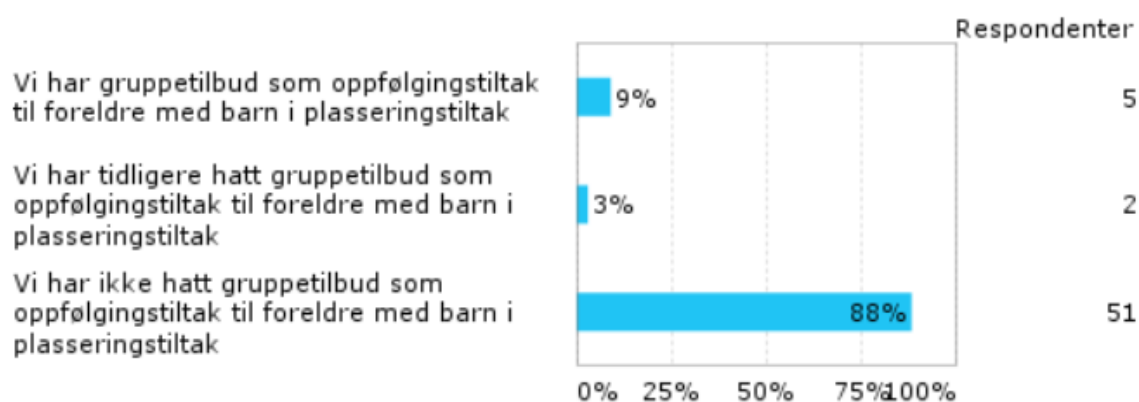
Spisskompetansemiljøet i Sør-Rogaland har et særskilt mandat med hensyn til gruppetilbud til foreldre i regi av familievernnet, og spisskompetansemiljøet har vært en viktig samarbeidspartner i dette arbeidet. Videre har Brukerorganisasjonen OBF vært en viktig aktør og pådriver for å få etablert gruppetilbud til foreldre. Ved oppstart av prosjektet ble det satt ned en referansegruppe bestående av representanter fra spisskompetansemiljøet, OBF og en kommunal barneverntjeneste. Referansegruppen var et naturlig startpunkt for kartleggingsarbeidet for å få en status på hvilke tilbud representantene hadde kjennskap til ved oppstart av prosjektet, og deres tanker om ulike kartleggingsstrategier.

Vi ønsket ikke å avgrense kartleggingen til familievernets arbeid, men gå bredere ut for å få kjennskap til om det også er andre aktører på 'markedet' som tilbyr gruppetilbud til målgruppen. En forskningsassistent ble engasjert ved UIS til deler av kartleggingsarbeidet, som kontaktet de største barneverntjenestene i landet, samt fylkesmenn og barne-, ungdoms og familieetatsens regionskontorer med spørsmål om de selv driver gruppetilbud til målgruppen, eller kjenner til andre som driver slike tilbud. I tillegg ble det gjort telefonhenvendelse til samtlige av landets familievernkontorer, med spørsmål om de driver, har drevet eller har planer om å sette i gang gruppetilbud.

For å best mulig sikre en fullstendig oversikt over tilbudene, valgte vi også å sende ut en elektronisk minisurvey til 77 barnevernledere i Norge med spørsmål om de har/har hatt gruppetilbud, hvis ja, en kort beskrivelse av disse og kontaktperson, og til sist, om de kjenner til andre gruppetilbud i sin region. Ettersom hensikten var å foreta en kvalitetssikring på at vi ikke hadde utelatt noen tilbud i kartleggingen vår, valgte vi å ikke sende ut surveyen til kommuner som vi allerede hadde kontakt med og hvor vi kjente til tilbud de hadde til målgruppen. Surveyen ble sendt til alle ledere som står oppført på Norsk barnevernlederorganisasjon (NOBO) sin medlemsoversikt (tilgjengelig på deres nettside). Ved utsendelse fikk vi flere feilmeldinger på e-postadresse, og henvendelsen ble da sendt ut på ny via det elektroniske postmottaket til den enkelte kommune. Til sammen 58 barnevernledere har svart på undersøkelsen, som gir en svarprosent på 75.3 %. Av disse svarte hele 88% at de selv verken har eller har hatt gruppetilbud til målgruppen (se Tabell 3.1 nedenfor). Det er viktig å presisere at utvalget er lite og på ingen måte representerer hele populasjonen av barnevernledere.

Tabell 3.1: Barnevernslederes rapportering av gruppetilbud

Gruppetilbud til foreldre som har barn i plasseringstiltak

I tillegg til overnevnte systematiske kartlegging, har vi også henvendt oss til sosialarbeidere via en landsdekkende Facebook-gruppe for sosialarbeidere med spørsmål om noen der kjenner til gruppetilbud til målgruppen.

3.3 Intervju med gruppeledere og foreldre

3.3.1 Utvalg og rekruttering – gruppeledere

På bakgrunn av kartleggingen ble det foretatt intervjuer med ulike aktører for å få mer inngående informasjon om hva tilbudene går ut på, hvem som bruker tilbudene og hvordan disse er organisert. Kartleggingen viste at noen aktører har forsøkt å sette i gang grupper, uten at de av ulike grunner har aktive grupper pr i dag. Når det gjelder disse gruppene har vi foretatt telefonintervjuer for å innhente erfaringer de har gjort seg i arbeidet. Kartleggingen viste at det er flere aktører som har lang erfaring med å drive gruppetilbud, og som også har aktive tilbud til foreldre som har mistet omsorgen. Utvelgelse til intervju med gruppeledere baserte seg på at de har aktive tilbud eller har tilbud som er under konkret planlegging med oppstart i nær fremtid (vår 2018), og at tilbudene fremstår som 'best practice case'. Samtidig ønsket vi å favne variasjonen av gruppetilbud med hensyn til utforming, slik at vi har fått bredde i erfaringene med ulike type tilbud. Vi har gjennomført til sammen ti dybdeintervjuer med gruppeledere for å få mer inngående innsikt i deres erfaringer, og disse representerer spennet fra løpende 'drop-in' grupper til tidsavgrensede kurs med fastsatte tema. En semistrukturert intervjuguide ble utformet av forskerne i prosjektet. Intervjuguiden inneholdt tema som bakgrunn for etablering, formål, organisering, tema, betydningen av tilbudet, utfordringer. Intervjuene ble gjennomført av to forskere på gruppeledernes arbeidsplass. Intervjuene ble tatt opp på digital opptaker, samtidig som en av moderatorene gjorde notater av det som kom frem under

intervjuet. Avhengig av hvor utfyllende intervjunotatene var, ble noen intervju transkribert ut i full tekst.

3.3.2 Utvalg og rekruttering – foreldre

Foreldrene til studien ble valgt ut fra deres tilhørighet til gruppetilbud hvor vi allerede hadde intervjuet gruppelederne, og ut fra et tilbudet fortsatt var i drift. Fokusgruppeintervju ble valgt som tilnærming. I fokusgruppeintervju kan en få innsikt i deltakernes tanker og refleksjon om et tema, og gruppedynamikkens som oppstår bidrar ofte til at refleksjonene blir rikere fordi en bygger videre på andre gruppedeltakeres tanker og refleksjoner (Redalen m.fl. 2014). Noen kan ha ønske om å dele sine erfaringer, men ikke ønske å delta i fokusgruppeintervju. Derfor åpnet vi også for individuelle intervju dersom noen skulle ønske det. Alle takket ja til å delta i fokusgruppeintervju, men en forelder ble forhindret fra å komme. Vedkommende ønsket å dele sine erfaringer, og ble intervjuet per telefon (individuelt). Gruppeledere ved familievernkontorene og barneverntjenestene var behjelpelige i rekrutteringen av informanter, og et invitasjonsbrev som redegjorde for prosjektet og hva deltakelse innebar, ble sendt ut til tidligere/nåværende gruppedeltakere.

Gruppeintervjuene ble foretatt både i barnevernets og i familievernets kontorer. Ved flere av intervjuene var gruppeleder (terapeut/koordinator) tilstede under intervjuet. Grunnen til dette var å bidra til økt trygghet for foreldre i intervjusituasjonen, noe som også var i tråd med deltakernes ønsker. Alle foreldre ble orientert om at deltakelsen var frivillig og at opplysningene ville bli behandlet konfidensielt. Noen av foreldrene undertegnet skriftlig informert samtykke, mens andre ga sitt samtykke muntlig.

Intervjuene tok utgangspunkt i en semistrukturert intervjuiguide utformet av forskerne i prosjektet. Intervjuguiden inneholdt de fleste temaene som intervjuguiden for gruppeledere. I tillegg ble det lagt fokus på hvilken betydning gruppetilbudet hadde hatt for dem, og hvilke behov de har for oppfølging etter omsorgsovertakelse, hvilken betydning møte med andre i samme situasjon har for dem, samt hvilke utfordringer som være tilstede i gruppetilbudet. Utarbeidelse av intervjuguiden ble gjort i samråd med referansegruppen.

Fokusgruppeintervjuene ble tatt opp på digital opptaker, og har blitt transkribert ut i full tekst hvor identifiserbare opplysninger er anonymisert.

3.3.3 Oversikt over intervju og type gruppetilbud

Oversikten vist i tabellen (Tabell 3.2) under viser hvilke tilbud vi, på bakgrunn av vår kartlegging, har vært i kontakt med.

Tabell 3.2: Intervjuoversikt

OVERSIKT INTERVJU		
Intervju med gruppeledere/aktører som har erfaring med gruppetilbud		
Familievernkontor	Status	Type tilbud
Familievernet i Sør Rogaland	Aktiv	Mestringsgruppe og PRIDE-basert kurs, drop-in avsluttet desember 2017
Familievernet i Kristiansand	Aktiv	PRIDE-basert kurs
Familievernet i Askim	Aktiv	Terapeutisk gruppe
Familievernet på Enerhaugen/Primærmedisinsk verksted (Oslo)	Aktiv	ICDP-kurs for minoritetsforeldre
Familievernet i Sandefjord	Aktiv	PRIDE-basert
Familievernet i Bergen	Aktiv/under utprøving	EFFT-kurs, emosjonsfokusert tilnærming (Starter vår 2018)
Familievernet i Kristiansund*	Ikke-aktiv/avsluttet	forsøkt igangsatt kurs og drop-in tilbud
Familievernet i Kongsvinger*	Aktiv	Åpen temabasert gruppe (oppstart vår 2018 hvis deltakere)
Familievernet i Lofoten og Vesterålen*	Ikke-aktiv/avsluttet	Drop-in gruppe våren 2017
Barneverntjenester		
Barneverntjenesten på Nøtterøy	Aktiv	Undervisningsbasert kurs i samarbeid med Voksne for barn
Barneverntjenesten i Sarpsborg	Aktiv	PRIDE-basert og inspirert av COS, i samarbeid med Dagsenter for rus og psykiatri
Barneverntjenesten i Stavanger	Aktiv	Erfaringsformidlingsgruppe
Lier Barneverntjeneste*	Ikke aktiv/Avsluttet	Tidligere hatt åpen temabasert gruppe
Randaberg Barneverntjeneste*	<i>Ikke målgrupperettet tilbud (enkelte kan få tilbud COS gruppe sammen med andre foreldre, få fra målgruppen)</i>	
Sandnes Barneverntjeneste*	Ikke aktiv/avsluttet	Tidligere erfaring med gruppetilbud
Organisasjoner og foreninger		
Kirkenes Bymisjon, Heggeli barnehjem	Aktiv	Foreldrestøtten – sosial støtte (nå kun for Heggeli-foreldre)
Frelsesarmeen i Bergen*	Ikke aktiv/avsluttet	COS gruppe for foreldre
Fosterhjemsforeningen*	Under utvikling	Brobyggerprosjektet (raushetsprosjektet)
Skien OBF*	Under utvikling	Foreldredrevet gruppe
Hamar OBF*	Aktiv	Foreldredrevet gruppe
Fokus på barnevernet*	Aktiv	'Samtaler rundt bordet', uformelle samtalegrupper
Intervju med foreldre som har erfaring med deltakelse i gruppe		
Kristiansand (n=7)	Deltakere fra PRIDE-basert foreldrekurs	
Bryne (n=3)	Deltakere fra Drop-in gruppe	
Askim (n=8)	Deltakere fra terapeutisk gruppe	
Enerhaugen (n=8)	Deltakere fra ICDP gruppe	
Nøtterøy (n= 2)	Deltakere fra undervisningsbasert gruppe	
Sarpsborg (n=4) ¹	Deltakere fra undervisningsbasert gruppe	

*Telefonintervju/telefonsamtale

¹ Fokusgruppe (n=3) + individuelt intervju (n=1)

3.4 Analyse

Selv om prosjektet har hatt ulike tilnærminger for å innhente data, er selve kartleggingsdelen først og fremst deskriptiv, hvor vi systematisk har gjennomgått tilbudene som finnes. Surveyen som ble besvart av barnevernledere gir ikke grunnlag for statistiske analyser utover en enkel oversikt over hvem som har/ikke har tilbud. Det er altså først og fremst de kvalitative intervjuene som gir grunnlag for videre analyser.

Vi har valgt Tematisk Analyse som tilnærming til de kvalitative dataene i studien. Tematisk Analyse har som mål å identifisere, analysere og rapportere mønster eller tema i et datasett (Clarke & Brown, 2006). I analysene søkte vi etter tema som fremsto som signifikante tema for problemstillingene og som samtidig representerer et '*patterned response og meaning within the dataset*' (Clarke & Brown, 2006, s. 10). På bakgrunn av formålet prosjektet har med tanke på å belyse konkrete problemstillinger, kan den analytiske tilnærmingen sies å være en teoretisk tematisk analyse, hvor kodingen tar utgangspunkt i de spørsmål som søkes besvart. Analyseprosessen går gjennom ulike faser, hvor første fase er å gjøre seg godt kjent med datamaterialet, slik at en kan gjøre seg kjent med ulike perspektiver, meninger og nyanser som gjør seg gjeldende i datamaterialet. Deretter starter kodingen, hvor en markerer ulike meningsbærende enheter som fremkommer, som i neste fase sorteres og sees i en større sammenheng når en søker å identifisere sentrale tema i datamaterialet. Analyse av kvalitative data blir ofte betegnet som en runddans, hvor en beveger seg frem og tilbake i analyseprosessen (Wadel, 1991). Det innebærer at når en begynner å anskue mulige tema, vil en bevege seg frem og tilbake for revurdere identifiserte tema og sikre at disse har tilstrekkelig empirisk grunnlag i datamaterialet før en definerer endelige tema.

Dette prosjektet har vært et kort og intensivt forskningsprosjekt, og grundige analyser av et rikt kvalitativt datamaterialet er tidkrevende. I dette prosjektet har vi derfor fulgt analyseprosessen som beskrevet over, men hvor vi forskningsspørsmålene vi søker belyst har vært retningsgivende for analysene. Vi har likevel hatt som mål å også søke etter tema som fremkommer uten at vi har vært bevisst på disse i intervjuguiden. Analysen har dessuten foregått i et forskerfellesskap bestående av fem forskere fra ulike forskningsmiljøer, og dette har bidratt til en kommunikativ validering av tolkning og konklusjoner.

3.5 Metodiske refleksjoner og etiske overveielser

For å sikre best mulig prosjektgjennomføring etablerte vi en referansegruppe lokalisert i Rogaland som har gitt innspill og tilbakemeldinger underveis i prosessen, blant annet når det gjelder utarbeidelse av intervjuguide og i drøfting av hvorvidt vi skulle gjennomføre individuelle intervjuer eller fokusgruppeintervju med foreldre. For noen kan fokusgruppeintervju oppleves tryggere fordi en da ikke er alene i intervjusituasjonen, mens for andre kan det være vanskelig å dele erfaringer som

kan stå i motsetning til det andre måtte uttrykke under intervjuet. Ettersom deltakerne i utgangspunktet har vært med i gruppesetting hvor en deler erfaringer om sensitive tema, valgte vi å gjennomføre fokusgruppeintervju. Vi åpnet likevel muligheten for individuelle intervju dersom det var noen som ønsket det fremfor fokusgruppeintervju. Ingen ga uttrykk for at de ønsket dette, men en ble, som nevnt, intervjuet individuelt fordi vedkommende var forhindret fra å delta på gruppeintervjuet.

Intervjuene med gruppeledere ble vurdert som ikke meldepliktig til Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste, ettersom intervjuene omhandlet gruppelederens egne erfaringer med gruppetilbud til foreldre, og hvordan disse organiseres og drives. Selv om gruppelederens erfaringer kan relatere seg til hvem som deltar i gruppen, ble det vektlagt at erfaringene som ble fremlagt skulle være generelle beskrivelser som ikke skulle peke på en eller flere konkrete tredjepersoner.

Søknad om godkjenning til å intervju foreldre ble sendt til Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) 08.12.2017, og prosjektet ble funnet unntatt konsesjonsplikt og at personopplysningene som blir samlet inn var regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Tilrådning fra NSD ble gitt i brev datert 10.01.2018 (prosjektnummer 57657).

Kapittel 4: Beskrivelse av gruppetilbud

Vi vil i det følgende redegjøre for de ulike gruppetilbudene som vi har kartlagt i studien. Tilbudene kan deles inn i 3 hovedkategorier. Den første er grupper som har en åpen og ustrukturert organisering uten en etablert gruppesammensetning. De er uforpliktende, hvor foreldre kan komme på samlingene når de selv måtte ønske, og blir derfor også kalt 'drop-in-tilbud'.

Den andre hovedkategorien av gruppetilbud kjennetegnes av et mer semistrukturert tilbud, hvor innholdet i gruppemøtene er temabasert. Selv om møtene har fulgt forhåndsfastlagte temaer, beskrives de også som relativt åpne og fleksible når det gjelder innholdet på møtene. På møtene har det også vært gitt rom for foreldrene til å dele erfaringer som de har vært opptatt av.

Den siste hovedkategorien er tilbud som er strukturerte og som følger et fastlagt program inspirert av etablerte modeller som ICDP, COS, PRIDE eller lignende. Disse er også lukkede grupper og betegnes ofte som kurs. Nedenfor presenteres ulike tilbud under disse tre hovedkategoriene.

4.1 'Drop-In' – Ustrukturert gruppetilbud

4.1.1 Drop-in-tilbud i regi av Familievernet

Formål og målgruppe

Drop-in tilbud har vært tilbudt av familievernkontoret både i Sør-Rogaland, Kristiansund og i Lofoten og Vesterålen. Målsettingen har vært å gi foreldre en uformell sosial møteplass for foreldre hvor de kan dele og snakke om sine erfaringer, knytte relasjoner og utvide sitt sosiale nettverk. For disse tre kontorene har det vært viktig å høste erfaringer med å drive gruppetilbud til målgruppen, og valgte derfor en åpen modell med den hensikt å bedre kunne møte foreldrenes uttalte behov der og da.

Målgruppen har vært alle foreldre som har eller har hatt barn i plasseringstiltak, og tilbudet er åpent for foreldre fra flere kommuner i distriktet.

Beskrivelse av tilbudet

Familievernet i Sør-Rogaland startet opp tilbudet i 2015, mens i Kristiansund startet de opp med drop-in tilbudet våren 2017 etter å ha forsøkt å starte et kurstilbud uten å lykkes med å rekruttere tilstrekkelig deltakere til kurset. Tilbudet i Lofoten og Vesterålen startet opp januar 2017, men de opplevde liten interesse fra foreldre og dermed også lavt oppmøte. Gruppetilbudene i Kristiansund og Lofoten og Vesterålen er ikke lenger aktive.

Drop-in ligger i navnet, og er et uforpliktende og åpent tilbud hvor foreldre kan stikke innom, med et fast møtetidspunkt en gang i måneden. Tilbudet er først og fremst en sosial møteplass, som i stor grad har vært foreldrestyrt med hensyn til innhold. Det er foreldrene selv som har satt dagorden og

hva en ønsker å snakke om når de møtes. Det har vært lagt vekt på at foreldrene skal få mulighet til å dele sine erfaringer med andre som er i samme situasjon, og få mulighet til å fortelle sin historie uten å skulle føle skyld og skam. Innholdet i hva som tas opp i gruppen har variert fra gang til gang. Noen ganger har foreldrene vært innom flere ulike tema, mens andre ganger har praten vært mer orientert mot et bestemt tema. Grunntanken i tilbudet bygger på prinsipper fra likemannsarbeid, hvor foreldrene kan hjelpe og støtte hverandre. Typiske tema som foreldrene har vært opptatt av er tilbakeføring, sorg, relasjon til kontaktperson i barnevernet og samvær. Ofte har samtalene dreid seg om hverdagslige ting foreldrene har stått i. I Sør-Rogaland har det også vært noen møter hvor en har invitert inn gjester til å ta opp bestemte tema, for eksempel en jurist og en barnevernleder. Ved slike temadager har foreldre fått mulighet til å stille spørsmål om det de har lurt på.

I Lofoten og Vesterålen ble det gjennomført fire møter våren 2017, hvor ingen foreldre møtte på siste møte. Tilbudet hadde en løs struktur, hvor deltakerne fikk stor innflytelse på utformingen, men et gjennomgående tema var sorg, savn og samvær. Også familievernnet i Kristiansund har slitt med rekruttering av foreldre, og har kun hatt noen få møter hvor det har kommet foreldre. Familievernnet i Sør-Rogaland har hatt et varierende oppmøte. Noen ganger har det vært opp i 12-14 personer tilstede, men i senere tid har det vært få personer som har benyttet seg av tilbudet (2-3 personer). Enkelte har møtt hver gang, men ettersom drop-in tilbudet er uforpliktende tilbud, har det vært ulik gruppesammensetning på møtene. For de fleste ligger omsorgsovertakelse tilbake i tid. I Sør-Rogaland anslås snittalderen til å ha vært rundt 30, mens i Kristiansund var de fleste foreldrene litt eldre (45-50). Det har vært flest mødre som har benyttet seg av tilbudet, men også enkelte fedre – da gjerne sammen med sin partner.

Gruppetilbudet har vært ledet av en til to familieterapeuter, og i Sør-Rogaland og Kristiansund, også i samarbeid med en forelder med tilknytning til OBF. Familieterapeuten(e) har vært tilstede under samlingene og har vært tilgjengelig for oppfølgingssamtaler dersom noen skulle ha behov for det under eller i etterkant av en samling.

Rekruttering og deltagelse

Rekruttering til gruppen har skjedd via ulike aktører. Familievernkontoret har vært aktive med å gi informasjon til barneverntjenestene i regionen, men de har også informert advokater og andre som har kontakt med målgruppen. Foreldrerepresentanten har hatt en særlig viktig rolle i rekrutteringen gjennom sine kontaktpunkter, blant annet gjennom facebook-grupper. I Rogaland har OBF representanten vært en viktig pådriver for å motivere foreldre som allerede kjenner til gruppen til å komme til møtene.

Videre planer

Familievernet i Kristiansund opplyser at drop-in-tilbudet aldri kom helt i gang fordi få eller ingen foreldre møtte. De ønsker å ha et gruppetilbud til målgruppen, og de drøfter hvordan de best kan få dette i stand. I Sør-Rogaland avsluttet de gruppetilbudet ved årsskriftet 2017/2018, og tilbudet blir nå erstattet av to ulike semistrukturerte gruppetilbud. Et kurstilbud med tematisk innhold, og et med mer terapeutisk fokus. Noen av foreldrene som har vært aktive i drop-in gruppa er skeptiske til denne endringen, fordi de opplever drop-in tilbudet som viktig. Videre er de redd for at familievernet vil møte større utfordringer med å rekruttere foreldre. Foreldrene har fått tilbud om å videreføre gruppen på egen hånd, men har valgt å ikke gjøre det. De har også fått tilbud om å være med i nytt tilbud, noe flere har takket ja til.

4.1.2 Foreldrestøtten – Heggeli barnehjem

Formål og målgruppe

Foreldrestøtten har vært et sosialt støttetilbud til foreldre som er fratatt omsorgen for barn. Tilbudet ble etablert ut fra at barna på barnehjemmet var opptatt av hvordan det gikk med foreldrene. I tillegg har det vært et mål å hjelpe foreldre med å få et bedre samarbeid med barnevern og fosterforeldre, samt gi foreldrene mulighet til å møte andre i samme situasjon. De har også vært opptatt av å hjelpe foreldre med planlegging og gjennomføring av samvær.

Målgruppen var i utgangspunktet foreldre til barn på barnehjemmet, men tilbudet ble etter hvert et åpent tilbud til foreldre med barn i fosterhjem eller på institusjon.

Beskrivelse av tilbudet

Tilbudet startet opp i 2007, og har vært organisert som et åpent tilbud ut 2017. Møtene har vært avholdt en gang i måneden og hvor en også har hatt sommer- og juleavslutning. Møtene har startet med et felles måltid med 'small-talk' om løst og fast. Deretter har gruppen drøftet temaer som foreldrene selv ønsket å sette på dagsorden. Noen ganger har eksterne gjester blitt invitert til å presentere tema og gi informasjon som kan danne grunnlag for felles diskusjon. Foreldrene har også ønsket å kunne dele opplevelser og erfaringer de har gjort seg siden forrige møte. Det har vært utarbeidet halvårsplaner for aktuelle temaer for møtene, og disse er blitt sendt til foreldrene ved begynnelsen av hvert semester. Innholdet på møtene har ofte dreid seg om å gi informasjon til foreldrene om forhold ved barnevernet de ønsket mer opplysninger om, men ofte har temaene vært drøfting av samvær og samarbeid med barneverntjenesten og fosterforeldrene. Møtene har vært et viktig arena for sosial støtte hvor foreldre både gir og får støtte fra hverandre. Møtene har gitt foreldrene anledning til å vise følelser, og familiekonsulentene har forsøkt å rette fokus mot ting som

det er mulig for foreldrene å gjøre noe med, blant annet ved å identifisere de gode øyeblikkene i hverdagen og gode opplevelser ved det å være god forelder på avstand.

Mellom 8 - 20 foreldre har deltatt på møtene. Selv om det har vært en stabil kjerne i deltakergruppen, har tilbudet for mange fungert som et drop-in-tilbud med sporadisk deltakelse. Foreldrene som har benyttet seg av tilbudet har vært mellom 35-45 år, flest mødre, men også noen fedre, og en bestemor. De fleste har vært enslige, men også noen par. Foreldrene som har benyttet seg av tilbudet har også ulike etnisk og kulturell bakgrunn, men de fleste har likevel vært etnisk norske.

Gruppmøtene har vært ledet av to til tre familiekonsulenter, i samarbeid med OBF, Voksne for barn og VID vitenskapelige høgskole m.fl. Tilbudet har holdt hus i Kirkens Bymisjon sine lokaler i Oslo.

Rekruttering og deltakelse

Foreldrene har blitt rekruttert gjennom familier barnehjemmet har kontakt med. I tillegg har det vært sendt ut informasjonsbrosjyrer til alle barneverntjenestene i Oslo. Det har vært en utfordring å rekruttere foreldre, og det synes å være en høy terskel for foreldrene å komme på gruppetilbudet. Foreldre har også blitt rekruttert gjennom Primærmedisinsk verksted i regi av Kirkens Bymisjon, noe som har resultert i at flere afrikanske kvinner har kommet. Da de ikke har hatt ressurser til å tilby tolk, har det vært en begrensning ved at foreldre har vært nødt til å beherske norsk for å kunne delta. Videre har foreldrene selv formidlet informasjon gjennom sine kontaktnett, for eksempel gjennom nettverket til Organisasjon for barnevernsforeldre.

Videre planer

Det er planer om å sette i gang med en ny gruppe for foreldre som har kontakt med Heggeli barnehjem i løpet av februar 2018. Her ser en for seg at 6-8 foreldre skal delta, og gruppen vil bli ledet av to-tre tilretteleggere. Det tas sikte på en gruppen som møtes en gang hver 2. måned, det vil si cirka fem ganger i løpet av året. Dette vil bli en lukket gruppe, hvor foreldre skal få informasjon om sine rettigheter, mulighet til å drøfte hvordan planlegge samvær og hvordan de kan hjelpe seg selv – både hvor en kan søke hjelp og gjennom å få mulighet til å snakke om sine erfaringer.

4.1.3 Drop-in i regi av brukerorganisasjoner - OBF

Formål og målgruppe

OBF har vært involvert i utviklingen av ulike gruppetilbud som er beskrevet i rapporten. Et av medlemmene har i flere år tilbudt et drop-in støttetilbud til foreldre. Det ene tilbudet (OBF-1) er et tilbud for foreldre som enten har mistet omsorgen for barn eller står i fare for å gjøre det.

Formålet med tilbudet har vært å gi foreldre en mulighet for å møte andre foreldre som er i en lignende situasjon, og som forstår hva det vil si å miste omsorgen eller stå i fare for det. En videre målsetting har vært å bidra til at foreldre kan få styrket sitt sosiale nettverk.

Beskrivelse av tilbudet

Det ene gruppetilbudet er et åpent tilbud som har vært drevet i underkant av to år. Det har et løst program hvor foreldrene snakker om ting de har opplevd og er opptatt av over en kopp kaffe. Hvilke temaer som er oppe fra gang til gang, avhenger hva foreldrene til enhver tid er opptatt av. Sentrale temaer er likevel foreldrenes opplevelser av å bli fratatt omsorgen for barnet og hvorfor det er så vanskelig å få barna hjem igjen. I gruppen kan foreldrene få sosial støtte og snakke om det som er vanskelig, samt få informasjon fra andre.

Rekruttering og deltakelse

Foreldre rekrutteres via OBF sine hjemmesider og sosiale medier (facebook, 'spør en barnevernspedagog'), og private kontakter. Barneverntjenesten har rekruttert en forelder til den ene gruppen. De har slitt med å rekruttere foreldre til møtene, og som regel har det vært en eller to foreldre som har kommet på møtene.

Videre planer

Det andre gruppetilbudet (OBF-2) er et planlagt støttetilbud til foreldre som har mistet omsorgen for barn med oppstart våren 2018. Dette vil være et lukket gruppetilbud til å begynne med. I tillegg til å være en sosial støttegruppe, vil de bygge på erfaringer fra kurset som familievernnet i Kristiansand tilbyr (se punkt 4.3.1), og lener derfor mer mot et semistrukturert/struktruert tilbud. Det innebærer at en ønsker å følge temaer som hvor foreldre kan få god hjelp og juridisk bistand, hvordan foreldre kan forholde seg til andre som barnevern og fosterforeldre, om samvær og hvordan en kan komme seg 'videre i livet'. Et sentralt mål det vil jobbes for er at foreldre skal få bedre oppfølging gjennom en egen tiltaksplan for foreldre, slik at foreldre vet hva de må jobbe med fremover. Gruppen ledes av en mor som er organisert i OBF.

4.1.4 Møteplasser i regi av Fokus på barnevernet

Formål og målgruppe

Fokus på barnevernet er en interesseorganisasjon som startet opp i 2013, men ble formelt etablert i Arendal 2015. Formålet for organisasjonen er å arbeide for systemendring innen offentlig omsorg for barn, med fokus på rett hjelp til rett barn til rett tid. Organisasjonen vektlegger storfamiliens rolle for barns beste, og organiserer samtalegrupper og møteplasser for foreldre som har barn under omsorg og andre berørte familiemedlemmer, hvor deltakerne kan møte andre i samme situasjon. Tilbudet handler om hjelp-til-selvhjelp, hvor en kan dele erfaringer og skape nettverk.

Målgruppen er ikke bare foreldre, men også øvrige familiemedlemmer som blir berørt av en omsorgsovertakelse.

Beskrivelse av tilbudet

Organisasjonen driver tilbud som kalles for 'samtaler rundt bordet', og er et åpent tilbud hvor en kan dele erfaringer med andre som vet hva det vil si å miste omsorgen for et barn over en kopp kaffe og noe å bite i. 'Samtaler rundt bordet' og har etablert møteplasser i Kristiansand, Lillestrøm, Brumunddal og Harstad. I 2017 hadde organisasjonen til sammen 41 møter hvor foreldre og andre familiemedlemmer møttes. I starten var tilbudet hver 14. dag, men ble endret til en gang i måneden da en så at hver 14. dag ble for hyppig.

Det legges opp til at de fremmøtte kan ta opp ulike tema de er opptatt av og dele erfaringer med hverandre. Det fokuseres på hva den enkelte kan ta tak i for å endre sin situasjonen. For mange er målet å få barna tilbake, og i gruppen deles erfaringer hvor berørte kan oppleve at det ligger bearbeiding i å få innsikt i hvordan andre håndterer sin situasjon. Andre tema kan være mer konkrete, som for eksempel hvordan velge en god advokat. Av og til har en også invitert foredragsholder til å snakke om bestemte tema. Møtene kan være ulikt lagt opp på de ulike stedene.

Møtene ledes og koordineres av frivillige.

Rekruttering og deltakelse

Tilbudet er åpent, og oppmøte ligger på mellom 2 og 16 personer, men det hender også at møter blir avlyst på grunn av manglende oppmøte. Tilbudet skal være et lavterskeltilbud for alle som er berørt av en omsorgsovertakelse, og både foreldre, besteforeldre, og voksne barn som selv har vært under omsorg deltar på møtene.

Rekruttering skjer via egne nettsider og kunngjøring på Facebook. Organisasjonen har også samarbeid med OBF.

Videre planer

Det er planer om å starte opp nye gruppetilbud rundt om i landet våren 2018.

4.1.5 Erfaringsoppsummering – Drop-in tilbud

Gruppeledere/familieterapeuter:

Det er en gjennomgående oppfatning at tilbudene har en viktig betydning for de som deltar, og at det er verdifullt å møte foreldre som er eller har vært i samme situasjon som dem selv, og som forstår på en annen måte enn andre hva de går igjennom. Selv om terskelen for å møte i et gruppetilbud i seg selv kan være høy, trekkes det frem at slike åpne drop-in tilbud krever lite av den enkelte utover det å møte opp i gruppen. Det er rom for å bare være tilstede uten at en må dele av

sine erfaringer før en er trygg nok til å gjøre det: «...*det er veldig sånn lett tilgjengelig arena for å møte, det er bare å møte opp. Det kreves liksom ingenting*». Foreldrestøtten erfarer at noen foreldre kun ønsker å være med på de sosiale aktivitetene og velger å gå etter de har spist. Dette viser at slike grupper har en viktig sosial funksjon, men sier også noe om at noen foreldre kan være i en marginal økonomisk situasjon, hvor det å få seg et måltid i seg selv blir viktig, mens for andre er det viktig også å få snakke om sine erfaringer og opplevelser.

Det fremholdes også at det å ha foreldre med til å lede gruppen kan bidra til en lavere terskel for andre foreldre å ta kontakt. Gruppelederne vektlegger betydningen av å dele erfaringer med hverandre, og at det også gir mulighet for en type direkte tilbakemeldinger og råd: «*Altså, hvis du kommer inn til en saksbehandler og har alle piggene ute og bare er sint og skjeller ut, så vil jo andre korrigere. De gjorde det i begynnelsen, da var det mye mer snakk om sånne ting ...'ja, sånn var jeg og, men jeg prøvde å gjøre sånn og sånn. Egentlig hadde jeg lyst til å klikke i vinkel, men jeg klarte å holde meg – da merket jeg endring'*». Gruppelederne erfarer at slike innspill fra de andre i gruppen kan være mer tydelige og direkte, og samtidig ha en sterkere virkning enn om de som gruppeledere forsøker å formidle det samme. Gruppeledere peker på at det kan være en utfordring at noen foreldre er sinte, hvor sinne hindrer dem i å komme videre. Samtidig skjer det noe når andre foreldre formidler at de vil lykkes bedre hvis de samarbeider med barnevernet: «*Dette kan bare foreldre si til andre foreldre, og det er vanskelig for fagfolk å snakke med foreldre om dette*».

Den største utfordringen synes å være rekruttering. Selv for grupper som har en stabil kjerne viser det seg vanskelig å rekruttere nye inn i gruppen. De peker på at dette kan skyldes at det er vanskelig å komme inn i en gruppe som har 'etablert seg' fremfor å komme inn i en gruppe der alle er nye. Dette til tross for at foreldre som allerede er med i gruppen ønsker at nye skal komme inn. Vansker med å rekruttere kan også handle om at noen har lang reisevei, hvor en må ta både ferje og buss for å komme seg til samlingene – som skaper barrierer for deltakelse.

Foreldrenes erfaringer med tilbudet:

De foreldre vi har intervjuet er fornøyd med drop-in tilbudet, selv om det ofte er få som møter. «*Du har grunn til å komme deg ut, at du ikke bare blir sittende alene*», sier en av mødrene som har vært med i tilbudet over tid. Foreldrene opplever at de gir hverandre sosial støtte, de føler seg respektert, og at de har noe å gi til andre i gruppen. Det å oppleve at du har noe å bidra med, fremheves som vel så viktig som å få noe igjen. Foreldre formidler at en føler seg veldig alene når en mister omsorgen, og at det virker som ingen bryr seg. Derfor er det også godt å møte andre bare for å innse at «*vi var jo ikke alene*». De forteller at det kan være tøft å høre andre sine historier, men at det hjelper å snakke om sine erfaringer med andre som ikke dømmer og som ikke bruker masse faguttrykk: «*...det var på en måte den varmheten, det å komme inn, det å ikke føle seg alene, det var noen der, noen*

som hadde tid til å høre på meg. Ikke bare, på en måte ... alle disse faglige som bruker masse faglige ord og alt det der, men andre medmennesker som hadde tid. Som hadde satt av tid til å høre på hva jeg hadde å si».

En annen mor forteller at hun trengte gruppa, selv om hun var kommet over den akutte sorgfasen. Hun skulle likevel ønske hun visste om gruppen da barnevernet hentet barna, fordi hun søkte veldig etter andre i samme situasjon *«Jeg tror at hvis gruppa hadde eksistert den gangen, så hadde jeg klart å bruke den. Jeg søkte jo veldig et fellesskap, men det eneste jeg fant var jo 1300 galsinte foreldre på facebook, og jeg ble rett og slett redd»*. Foreldrene trekker også frem at de synes det er viktig at det ikke er et 'behandlingsfokus' i gruppa, og de er skeptiske til at gruppen nå skal bli mer terapeutisk orientert. De synes det har vært viktig at ikke familieterapeuten har hatt en dominerende rolle i gruppa: *«Han har litt sånn passiv rolle, han sitter der, låser opp døren [...] men han er en trygghet i gruppen. At det er noen med litt sånn kompetanse hvis plutselig noen skulle ryke i tennene på hverandre, eller noen har en veldig overveldende historie og bryter sammen, det kan jo være [...] Det har også vært tilfeller når noen har kommet og har vært ruset, og det da å ha noen som har kunnet hjelpe de og tilby noe annet, det har vært trygt for gruppen»*. Det kommer også frem at det kan være utfordrende å være forelder og samtidig gruppeleder, og at det kan være en rolle som kommer litt i skvis hvor andre foreldre kan utvise misnøye på en annen måte enn i forhold til familieterapeutene. Foreldrene understreker at det er viktig at det kommer opp tilsvarende tilbud til foreldre på alle familievernkontorene, og at alle bør få tilbud, både om gruppe og individuell oppfølging.

4.2 Semistrukturerte gruppetilbud

4.2.1 Gruppetilbud i regi av Familievernet

Formål og målgruppe

Familievernet i Askim har i perioden januar 2015 til desember 2017 tilbudt gruppe til foreldre som har mistet den daglige omsorgen for barna sine. Målet har vært å gi et tilbud hvor både mødre og fedre kan komme til et uformelt treff, dele erfaringer og få positiv støtte og påfyll. Tilbudet har vektlagt både det sosiale og det å ta opp temaer som foreldrene har vært opptatt av, og tilbudet har vært mer lukket enn tilbudene beskrevet under 4.1. Målet har vært at gruppetilbudet skal bidra til at foreldrene blir bedre i stand til å håndtere sine følelser, og klarer å kommunisere bedre med barnevernet og andre de har kontakt med.

Målgruppen har vært foreldre som har barn i plasseringstiltak, både som frivillig plassering og plasseringer etter vedtak i fylkesnemnda.

Beskrivelse av tilbudet

Tilbudet startet som en åpen gruppe, men foreldrene bestemte seg etter hvert for å lukke gruppen for nye deltakere ut fra et ønske om større forutsigbarhet, og at enkelte var lei av å fortelle sin historie på nytt hver gang nye kom inn i gruppa. Lukking av gruppa bidro også til at gruppen fikk en mer terapeutisk funksjon. Gruppen har bestått av 10 foreldre, syv kvinner og tre menn i aldersgruppen 25-55 år. Ved etablering av gruppen var alle deltakerne i jobb eller i utdanning.

Møtene har vært avholdt en gang i måneden, og har vært startet med at gruppelederne ønsker velkommen før et felles måltid. Deretter har det vært rom for 'small-talk' før alle har fått mulighet til å si litt om hvordan de har det. Til slutt har tema for kvelden blitt presentert og drøftet. Maten har vært viktig, og gruppelederne har tilberedt måltidet. Noen ganger har også foreldrene deltatt i matlagingen. Møtene har vært kjennetegnet ved en fleksibel struktur, men gruppelederne har forsøkt å trekke tråder og linjer tilbake til temaer som har vært drøftet tidligere.

Gruppen har også vært brukt til å trene på kommunikasjonssettinger som foreldrene har opplevd som vanskelig, for eksempel med fosterforeldre og ansatte i barnevernet. Da har foreldre øvd gjennom rollespill og trent på følelsesregulering og hvordan bedre roe seg, dempe sinne og håndtere traumatiske følelser som kan oppstå. Sentrale tema i tilbudet har vært hvordan man kan planlegge og gjennomføre samvær på en god måte, hvordan snakke med barna, hvordan håndtere følelser som oppstår i møte mellom barn og voksen. Andre tema har vært hvordan få et bedre samarbeid med barnevernet, hvordan få barnevernet til å lytte til det foreldrene har å si, og hvordan styrke kontakten med fosterforeldre. Det har vært viktig å vektlegge at selv om foreldre mister omsorgen, så beholder de sin identitet som foreldre.

Møtene har vært ledet av to terapeuter fra familievernnet. Den ene av terapeutene har drevet tilsvarende gruppe tidligere i regi av barnevernet i en annen kommune. Gruppetilbudet har vært avholdt i familievernets lokaler.

Rekruttering og deltakelse

Gruppelederne har regelmessig deltatt på møter med ledere av barneverntjenesten i kommunene i deres region, ettersom regelmessig kontakt og informasjon til barneverntjenesten har vært viktig med tanke på nyrekruttering. Familievernnet har erfart at mange ikke kjenner til familievernets tilbud, men opplever at tilbudet etter hvert har blitt bedre kjent og at det derfor går lettere å rekruttere foreldre. De fleste har vært rekruttert gjennom barneverntjenesten, men noen også via andre foreldre. Enkelte har selv tatt kontakt direkte med familievernnet for informasjon.

Videre planer

Familievernkontoret startet opp med en ny gruppe med fem foreldre i januar 2018.

4.2.2 Temabasert kurs – Nøtterøy kommune

Formål og målgruppe

Barneverntjenesten i Nøtterøy kommune utviklet i 2017, i samarbeid med Voksne for barn, et strukturert gruppeopplegg med temakvelder for foreldre som er fratatt omsorgen for barn. Hensikten har vært å legge opp til kollektiv medvirkning med foreldre til barn i fosterhjem/institusjon. Temakveldene har som mål å gi oppfølging og støtte til foreldrene, og bidra til økt mestring og det å håndtere å være foreldre til barn under omsorg. Koordinatoren for dette gruppeopplegget har i to år tidligere drevet et gruppetilbud i Andebu som et privat foretak. Dette tilbudet het «Fritimen» og var rettet mot foreldre som hadde blitt fratatt omsorgen for barna sine.

Målgruppe

Foreldre fratatt omsorg for barn og som har barn i fosterhjem eller på institusjon.

Beskrivelse av tilbudet

Gruppen følger ikke et bestemt program, men det har vært lagt opp til tre temakvelder. Gruppen har en terapeutisk/faglig innretning og fokus har vært på spørsmål og tanker om samvær og foreldrenes opplevelser av å bli fratatt omsorgen for barn. Høsten 2017 var tilbudet organisert som 3 temakvelder utover semesteret. Første tema handlet om hvordan være foreldre når barnet ikke bor hjemme, hvor fokus var på den hjelp og støtte foreldre kan ha behov for når barn er plassert utenfor hjemmet, tanker og følelser som er vanlig å ha, samt hvordan man fortsatt kan være en viktig støttespiller for barna sine. Andre tema handlet om hvordan foreldre kan ivareta seg selv etter at barna er flyttet ut. Tredje tema satte fokus på juridiske spørsmål, hvor foreldre fikk informasjon fra

advokat. Gjennom tilbudet fikk foreldrene informasjon om sine rettigheter som foreldre og hvordan en kan legge til rette for godt samvær. Ettersom en del foreldre kan oppleve det vanskelig å møte på tilbudet, har det vært lagt opp til at foreldre kan ha med seg støtteperson på temakveldene. Det serveres mat, noe som gir rom for løs prat og at deltakerne blir litt kjent før en begynner på kveldens tema.

Gruppen har vært ledet av klinisk sosionom med master i familieterapi, og gruppeleder bruker aktivt sin faglige kompetanse i arbeidet med gruppen. I tillegg har to foreldre vært med i referansegruppe og som ressurspersoner.

Rekruttering og deltakelse

Tilbudet ble annonsert på barneverntjenestens facebookside og på nettsiden til Voksne for barn. En av foreldrene sto som kontaktperson på brosjyren slik at andre foreldre kunne ta kontakt på forhånd og stille spørsmål.

I alt 17 foreldre deltok på det første møtet, femten mødre og to fedre. På de påfølgende møtene var antallet halvert. Frafallet ble forklart med lang reisevei for flere av deltakerne. Alderen på deltakerne varierte fra 35-60 år, noen var midt i en krise ifm omsorgsovertakelsen, mens for andre lå omsorgsovertakelsen noe tilbake i tid. Noen av deltakerne strevde med rus, psykiske lidelser og vold, mens andre ikke. Gruppen var også sammensatt av foreldre som var fratatt omsorgen på tvang og foreldre som hadde bedt barneverntjenesten overta omsorgen for barn.

Videre planer

Tre foreldre har vært med i en referansegruppe og som ressurspersoner for videre utvikling av tilbudet i 2018.

4.2.3 Mestringsgruppe i regi av familievernet

Formål og målgruppe

Familievernet i Sør-Rogaland startet i januar 2018 opp et nytt gruppetilbud som skal være en mestringsgruppe for foreldre som har mistet den daglige omsorgen for sine barn. Målet er å hjelpe foreldre å mestre utfordringer de møter i hverdagen som følge av at barnet er i plasseringstiltak, og bygger på tanken om psykoedukasjon. Tilbudet er åpent, med fortløpende rekruttering.

Målgruppen er foreldre som har mistet den daglige omsorgen for barn.

Beskrivelse av tilbudet

Tilbudet startet opp som en pilotering januar 2018, hvor en vil prøve ut og høste erfaringer av et noe mer strukturert tilbud enn det tidligere drop-in tilbudet beskrevet under punkt 4.1.1. Gruppen skal møtes en gang i måneden på kveldstid. Møtene er tredelte, slik at en fortsatt skal ha rom for småprat

og sosialt samvær. Cirka 1/3 av møtet vil være småprat og ustrukturert innhold, deretter vil det være tilsvarende tidsramme til en runde hvor de som ønsker det kan fortelle litt om hvordan de har det, og hvilke utfordringer de for tiden står i. På bakgrunn av denne runden vil gruppelederne velge ut en problemstilling som gruppa kan jobbe videre med i fellesskap i samlingens siste økt. Her vil en ta i bruk tavle, og jobbe med å finne løsninger til utfordringene ut fra en problemløsningsmodell. Her kan det komme ulike løsningsforslag fra guppeditakerne og fordeler og ulemper ved de ulike forslagene drøftes. Til slutt velger den som 'eier problemstillingen' ut et par del-problemstillinger som en vil prøver å jobbe med til neste gang gruppen treffes. Det er også lagt inn pause. Modellen er inspirert av 'Flerfamiliegruppene' som har vært anvendt i helsesektoren.

Det er ønske om å få en stabil gruppe bestående av inntil 14 foreldre. Gruppen skal være åpen slik at nye foreldre kan komme til underveis. Det vil være mulighet til å starte opp flere grupper dersom det er behov for det.

Gruppen vil bli ledet av to familieterapeuter, som vil ha en aktiv, men likeverdig rolle under gruppesamlingene. Gruppeledernes oppgave vil være å sikre fremdrift i samlingene, samt å legge til rette for en god og trygg gruppedynamikk hvor alle får delta. Tilbudet avholdes i familievernets lokaler på Bryne.

Rekruttering og deltagelse

Deltakere til mestringsgruppen vil primært rekrutteres via barneverntjenestene og fra foreldre som allerede får individuell oppfølging ved familievernkontoret, men også via andre tjenester som familievernet kommer i kontakt med. Familieterapeutene har vært ute i barneverntjenestene og informert om tilbudet, samt sendt ut informasjon til ulike instanser innen rus og psykisk helsevern, og andre offentlige kontorer. Noen foreldre vil også kunne bli rekruttert fra andre tilbud i familievernet.

Før foreldre får begynne i gruppen, blir den enkelte tilbudt en individuell informasjonssamtale hvor de får anledning til å si litt om hva som er viktig for dem. Hensikten med dette er å bidra til å spisse tilbudet inn mot foreldrenes behov. Informasjonssamtalen anses som viktig både for å gjøre det trygt for gruppen å ta imot nye, og for å trygge nye deltakerne på hva tilbudet går ut på og om taushetsplikt og kommunikasjonsregler som vil gjelde for gruppen. Utover at gruppedeltakerne blir registrert, føres det ingen rapportering av det som skjer i gruppa. Registrering av deltakere skjer slik at familieterapeutene får mulighet til å sende ut påminnelse om gruppemøter og annen informasjon, samt å lettere kunne nå ut til foreldre med tilbud om individuell oppfølging dersom det skulle være behov for det.

Videre planer

Gruppetilbudet er et pilotprosjekt for å prøve ut modellen, og vil i første omgang bli drevet frem til sommeren 2018. Deretter vil det bli foretatt en evaluering for å gjøre eventuelle justeringer i tilbudet ut fra erfaringer og behovene i gruppa.

4.2.4 Terapeutisk temabasert gruppe – familievernet i Kongsvinger

Formål og målgruppe

Formålet med tilbudet har vært å gi foreldre oppfølging i forhold til bearbeidelse av vanskelig følelser, være gode foreldre til barn de ikke har daglig omsorg for, og hjelpe foreldre til å bli gode samværsforeldre. Videre er målet å styrke samarbeidskompetanse både med hensyn til foreldrenes kontakt med barnevern, fosterforeldre og den andre forelderen der disse ikke bor sammen.

Målgruppen er foreldre som har mistet omsorgen for barn.

Beskrivelse av tilbudet

Gruppetilbudet startet opp i 2015, og initiativet ble tatt som følge av at familievernet fikk oppdraget om å gi tilbud til målgruppen. I tilbudet har en gått gjennom ulike tema som har vært satt opp for hver samling, der foreldre også har hatt mulighet til å komme med problemsstillinger og utfordringer som de har ønske om å ta opp i gruppen. Gruppen har hatt møte en gang i måneden og møtene har vært på dagtid etter ønske fra foreldrene. For å nå ut til flest mulig foreldre, har en valgt å la et gruppeforløp strekke seg over ett år. Samtidig har tilbudet vært åpent, slik at det har vært mulighet for å inkludere nye foreldre underveis i et gruppeforløp. I forkant av hver samling, har gruppeleder ringt til deltakerne for en uformell prat, i tillegg til at brev har blitt sendt ut. Psykoedukasjon har vært en viktig tilnærming i tilbudet.

Innholdet i opplegget har variert, men typiske tema har vært krisefaser i sorgarbeidet hvor dette blir relatert til å bli fratatt omsorgen, hvordan sikre godt samvær, hva som skal til for å få et godt samarbeid med barneverntjenesten og med fosterforeldre som barnet bor hos. Hvordan få et godt samarbeid med den andre forelderen, hvis foreldrene ikke bor sammen. En har også gitt COS veiledning som del av opplegget, og har hatt ulike tilnærminger som bruk av film, invitert fagpersoner f.eks. fra fosterhjemtjenesten som har snakket om PRIDE og hva fosterforeldre har gått igjennom for å bli fosterforeldre. Videre har boken utgitt av OBF løftet frem viktige tema som har blitt inkludert i opplegget.

Gruppen ledes av familieterapeut ved familievernkontoret, og leder har også erfaring fra barnevernfaglig arbeid.

Rekruttering og deltagelse

Familievernkontoret tilbyr tjenester til en rekke omkringliggende kommuner, og for å rekruttere foreldre til tilbudet ble barneverntjenestene invitert til informasjonsmøte. Kun to barneverntjenester møtte, og foreldre ble rekruttert fra disse kommunene. Ved nytt gruppeforløp har en forsøkt å involvere også andre barneverntjenester. Videre har det blitt laget en sak om tilbudet til lokalavisen.

Det har vist seg vanskelig å rekruttere foreldre til et nytt gruppeforløp. Første gruppetilbud startet opp med et foreldrepår og fire single foreldre, og oppmøte den gang var stabilt. Deretter har oppmøte ligget mellom to og syv foreldre, og gruppene har vært mer ustabile med utskiftninger underveis. Sammensetningen i gruppene har variert, både med tanke på alder, hvor langt tilbake i tid omsorgsovertakelsen var, alderen på barna, samt med tanke på relasjonen til barnevernet.

Videre planer

Det er planlagt nytt kurs med oppstart våren 2018. Rekrutteringsarbeid pågår.

4.2.5 Erfaringsformidlingsgruppe i regi av Stavanger barneverntjeneste

Formål og målgruppe

Dette er et gruppetilbud som skiller seg fra øvrige gruppetilbud, ettersom formålet ikke bare er at foreldre kan komme sammen og dele erfaringer, men også å formidle sine erfaringer til barneverntjenesten. Målet er at erfaringene skal bidra til å gjøre barnevernet bedre i møte med foreldre som har mistet omsorgen for sitt barn, med andre ord; å generere foreldrekunnskap som kan bidra til å gjøre tjenestene bedre.

Tilbudet er i regi av barneverntjenesten i Stavanger, men er likevel et tilbud for foreldre i kontakt med andre barneverntjenester i regionen. Målgruppen er foreldre som av ulike grunner har kontakt med barnevernet, og retter seg ikke ensidig mot foreldre som har barn under omsorg.

Beskrivelse av tilbudet

Tilbudet startet opp i 2011, og har hatt gruppesamling på 2-3 timer en ettermiddag i måneden. Det serveres mat på hver samling, og de har arrangert jule- og sommeravslutning. Strukturen på møtene har vært forholdsvis fleksible, men ofte har møtene vært brukt til å arbeide med presentasjoner som deltakere i gruppe skal ha i ulike sammenhenger. Det har også vært rom for å snakke om og dele personlige utfordringer og spørsmål de som foreldrene er opptatt av, som for eksempel når foreldre skal opp i retten eller har tapt en sak om økt samvær/tilbakeføring.

Foreldrene blir omtalt som erfaringsformidlere. Det innebærer at de både formidler erfaringer og støtter til hverandre som foreldre, men også at de har bidratt med sine erfaringer for barnevernsansatte, bufetat, utdanningsinstitusjoner og andre i ulike sammenhenger. Foreldre har

deltatt både på konferanser og seminarer, men ofte har erfaringer vært delt gjennom det de betegner som formidlingsmøter. Når erfaringer formidles til andre utenfor gruppen, har foreldrene mottatt honorar. På formidlingsmøte har tilhørerne fått anledning til å stille spørsmål til foreldrene, og det har vært rom for å utforske tema som fagpersonene ønsker foreldrenes synspunkter på. I forkant har gruppen jobbet med å forberede formidlingsmøtene hvor en har hatt fokus på hva en vil formidle, hvordan det bør formidles slik at en blir hørt på en ærlig og tydelig måte, og uten å utlevere for mye av den enkeltes private liv, samt hvem som skal formidle. Når gruppen formidler sine erfaringer, snakker de på vegne av alle i gruppen, og formidler dermed også andre gruppedeltakeres erfaringer.

Gruppen har vært ledet av to sosialarbeidere, hvor den ene er ansatt i barnevernet.

Rekruttering og deltagelse

Foreldrene har i hovedsak blitt rekruttert gjennom andre foreldre som kjenner tilbudet. Når nye kommer inn i gruppen, har det vært viktig å være tydelig på at gruppen ikke jobber med enkeltsaker inn mot barneverntjenesten. I løpet av de årene gruppen har eksistert, har gruppestørrelsen variert fra 2 til 20 foreldre, men har den siste tiden bestått av en stabil kjerne på 10 foreldre. Foreldrene har selv bestemt at de som vil være med i gruppen må forplikte seg til å møte på de månedlige møtene.

Det har vært flest mødre som har deltatt i tilbudet, men også noen fedre. Noen har kun hatt erfaring med hjelpetiltak, mens andre har barn under barnevernets omsorg (både institusjon og fosterhjemsplassering), andre har fått barn tilbakeført etter plassering.

Videre planer

Gruppen er fortsatt i drift, og det er ikke konkrete planer om endring.

4.2.6 Erfaringsoppsummering – semistrukturerte gruppetilbud

Gruppeledere/familieterapeuter:

Gruppeledere av semistrukturerte gruppetilbud opplever at det er stor grad av trygghet og åpenhet i gruppa, hvor foreldre ofte forteller om personlige forhold, og følelse av egen utilstrekkelighet. Videre erfarer de at det er mye omsorg i gruppa. I den ene gruppen som har vært drevet over tid, har gruppelederne også fått tilbakemelding fra barnevernet om at foreldrene har endret seg, at de opptrer mer kontrollerte og samarbeider på en mer konstruktiv måte enn før, for eksempel når det gjelder sinne. De har også fått tilbakemelding om at foreldrene har styrket sin foreldrekompetanse, og dette viser seg ved at barna opplever det lettere å være sammen med foreldrene. Inntrykket er at foreldrene i større grad har akseptert at barna ikke bor hos dem lenger, og at dette kan gjøre situasjonen lettere for barna. De erfarer at gruppen gir foreldre en anledning til å dele sorg og

bekymringer og at dette bidrar til å gjøre hverdagen bedre. Gruppelederne forteller at foreldrene har fått økt sitt sosiale nettverk og at de for eksempel hjelper hverandre gjennom vanskelige perioder som jul og nyttår. Noen foreldre deltar også på tilbudet for at «*barnevernet i hvert fall ikke skulle ha det på de at de ikke deltok*». Samtidig opplever gruppelederne at foreldre gjennomgående er fornøyd med tilbudene. Familieterapeutene (familievernet) har erfart at det har vært viktig for foreldrene at de som tjeneste ikke representerer barnevernet, og at dette har bidratt til at foreldre har følt seg friere til å uttrykke hvordan de har det. Gruppelederne til erfaringsformidlingsgruppa understreket betydningen av å være to med ulike roller – en utenfra og en fra barnevernet. Dette ut fra at det i forhold til noen tema er hensiktsmessig at en av gruppelederne ikke 'representerte systemet'. Gruppelederne sitter med et samlet inntrykk av at deltakerne mener alle foreldre burde fått tilsvarende tilbud.

Det er blitt fremhevet at de som skal lede slike grupper må ha en solid faglig bakgrunn, og har kunnskap om relasjon- og systemisk tenkning. Flere av de som driver gruppetilbudene har også erfaring fra barnevernfaglig arbeid, og det trekkes frem som positivt. Videre fremheves betydningen av personlig egnethet og engasjement for foreldre som er i målgruppen.

Noen av gruppelederne pekte på at det er en utfordring å nå ut med informasjon om gruppetilbudet ut til foreldre som kan ha nytte av et slikt tilbud. Det ble påpekt at barneverntjenesten har en viktig oppgave i å rekruttere deltakere til tilbudene, men at dette ikke alltid blir prioritert.

Et av de semistrukturerte tilbudet beskrevet over har nettopp kommet i gang, og det gjenstår å høste erfaringer fra dette tilbudet. Familieterapeutene håper at et mer strukturert tilbud kan bidra til at tilbudet bedre kan romme ulikheter i gruppen, og at de i større grad kan få brukt sin faglige kompetanse til å hjelpe foreldre til å mestre hverdagen.

Foreldres erfaringer med tilbudet:

Foreldrene fra det ene gruppetilbudet opplevde overgangen fra åpen til lukket gruppe som positiv, og mente det bidro til at gruppen ble mer dynamisk. Det ble lettere for foreldrene å åpne seg for hverandre og de følte seg tryggere i gruppen. Foreldrene oppga at det opplevdes hyggelig og ivaretakende at en av terapeutene ringte dem på forhånd for å minne om møtet i gruppa, og at de satt pris på å få snakke litt med terapeuten på forhånd. De fleste oppga at de ble med i gruppen fordi de hadde behov for å møte andre foreldre i samme situasjon. En foreldre uttrykte seg slik: «*Jeg trenger å komme meg ut, jeg måtte se hva det var, måtte prøve. Tidligere satt jeg bare å grein, det var så mange følelser, det var så hardt. Dette tilbudet trenger jeg, men jeg kan også bidra med noe positivt til andre foreldre*». Flere trakk frem betydningen av å selv kunne bidra som noe av verdien av å være med i en slik gruppe, betydningen av at en både kan gi og ta imot hjelp. Det å selv kunne føle

at en kan bidra gjør at en også får frem andre sider av seg selv, fremfor å reduseres til kun være en som har mistet omsorgen: *«Jeg trenger et forum for å få ut tankene mine. Til nå har jeg bare vært den skyldige»*.

Foreldre som deltar i familievernets tilbud fortalte at det ikke er uvesentlig at tilbudet drives av familievernet, og at de ble interessert fordi gruppen ble drevet av dem og ikke av barnevernet. Flere oppga at de ikke ville blitt med i gruppa dersom den hadde vært i regi av barnevernet. Videre mente de at det er viktig at de fikk individuell hjelp før de begynte i gruppetilbudet. Noen av foreldrene hadde også deltatt på andre kurs før de ble med i dette tilbudet. Foreldrene fremhevet at det er viktig med god møteledelse og at ikke sinne får for stor plass i gruppa. En viktig forutsetning for at en slik gruppe kan fungere, er at foreldrene kan samarbeide med andre, men at det kan være vanskelig like etter en omsorgsovertakelse. Foreldrene i gruppen i regi av barnevernet ga også positive tilbakemeldinger på opplegget. De ga uttrykk for at det var godt å være sammen med andre i samme situasjon hvor de ikke trengte å lyve og det ikke var opplevelse av skam – *«Det å kunne være åpen å si det som det er»*. De opplevde å kjenne seg igjen i hverandres historier, selv om historiene er forskjellige med tanke på ulik alder på barna, ulik problematikk – så var det ting de kunne kjenne seg igjen i: *«En setning eller følelse som var lik»*.

For grupper med matservering, trekkes dette frem som positivt fordi måltidet og småpraten som oppstår da er en viktig 'icebreaker' som gjør det mindre skummelt å være med.

Foreldrene beskriver flere temaer de har vært gjennom i gruppa. De vektla at det er viktig å fange opp hva den enkelte er opptatt av når en 'tar runden', og være fleksible med tanke på hvilke tema som skal ha fokus. De mente at det er viktig at gruppa har en fast struktur og at den drives av erfarne fagfolk som kan bidra til å skape en god og rolig atmosfære. Foreldrene satt pris på gruppeledere som 'gir mye av seg selv', og deler personlige erfaringer med gruppedeltakerne. Foreldre som deltok på temakveldene som gikk over tre kvelder, opplevde ikke opplegget som et kurs, men at det var et løst og ledig program.

Deltakere i drop-in gruppa som skulle legges ned til fordel for et mer strukturert opplegg, var delte i sin oppfatning. Det ble uttrykt bekymring for at gruppen kunne få en for terapeutisk slagside, og at forsamlingen kunne skremme foreldre fra å delta.

4.3 Strukturerte gruppetilbud – temabaserte kurs

4.3.1 PRIDE-basert gruppetilbud i regi av Barneverntjenesten og familievernnet

Formål og målgruppe

Både i Kristiansand, Sandefjord og Sarpsborg har familievernntjenesten og barneverntjenesten et kurstilbud som bygger på PRIDE. Konseptet ble utarbeidet av fosterhjemsavdeling ved Bufetat i Agder, men ble overført til familievernnet i Vest-Agder (Kristiansand) i 2014. Sandefjord startet opp tilbudet i 2015 og i Sarpsborg startet de et gruppetilbud for foreldre i 2013 og PRIDE-kurset i 2015. Formålet med kurset er at deltakerne skal få hjelp til å bearbeide følelser, møte andre i samme situasjon, informasjon om rettigheter og hjelp til å se barnets behov. Det er lagt vekt på at foreldre skal hjelpe hverandre med innsikter som kan bidra til at de kan være gode samværsforeldre.

Målgruppen er foreldre som har mistet omsorgen for barn. I Sarpsborg har en også av og til gitt mulighet for at foreldre som står i en konfliktfylt skilsmisse kan få delta på kurset.

Beskrivelse av tilbudet

I Kristiansand har de tilbud om kurs til foreldre to ganger i året. I løpet av kurset har deltakerne gått gjennom syv tema. Kurset er lagt opp med samling fire kvelder pluss en helg som tilbringes på hotell. I løpet av hotellhelgen går en gjennom 3 av temaene i opplegget. I tillegg har kurset en sjette samling med en paneldebatt med ulike aktører som er involvert i en omsorgsovertakelse. I Sandefjord hadde de i starten tilsvarende modell med en helg på hotell, men etter 2-3 ganger endret de opplegget og gikk over 7 samlinger inkludert en helgesamling uten hotellopphold. I Sarpsborg møtes gruppen hver 14 dag over 7-8 uker, og det settes av 3 timer til hver samling. Også her har de valgt å være fleksibel med tanke på opplegget, ettersom noen tema kan kreve mer tid enn andre, for eksempel temaet som omhandler sinne, sorg og tap. Barneverntjenesten i Sarpsborg har også i en periode tilbud oppfølging etter kurset med blant annet en mini-innføring i COS-P.

Temaene som blir gjennomgått er: 1) Å være foreldre uten daglig omsorg, 2) Håndtering av sinne, sorg og tap, 3) Møte barns behov for nærhet og tilknytning, 4) Arbeid i team – betydning av kontakt og samvær, 5) Gi barn mulighet til å ha to familier, 6) Å bli kjent med andre og utvide perspektiver – 7) Se veien videre.

Både Kristiansand og Sandefjord følger i hovedsak disse temaene, men likevel gjennomføres kursene på noe ulike vis i henholdsvis Kristiansand og Sandefjord. I Sandefjord har det vært lagt opp med en innledning til dagens tema som har noe preg av undervisning, før det har vært åpnet for diskusjon og deling fra deltakerne. I Kristiansand har det vært viktig at strukturen ikke er for fastlåst, men innehar en fleksibilitet hvor foreldrene også kan medvirke. Gruppen har vært preget av en terapeutisk

innretning som bygger på gruppeteori. Ulike tilnærminger har blitt anvendt; felles samtaler, film, gruppearbeid. Det sosiale blir også vektlagt, og samlingene er lagt opp med et felles måltid.

Som nevnt, har de i Kristiansand avholdt en sjette samling hvor ulike aktører har vært invitert til å sitte i et panel hvor kursdeltakerne på forhånd har satt opp en del spørsmål de ønsker å få belyst av panelet. Panelet har bestått av f.eks. fosterforelder, barnevernsleder, fylkesmann og barn med plasseringserfaring. Foreldrene har på forhånd jobbet frem spørsmål sammen med gruppeleder, slik at den enkelte foreldre ikke trenger å stille spørsmålet selv til panelet. Her har kursdeltakere også hatt anledning til å ha med seg venner/familie.

Kursene i Kristiansand og Sandefjord har vært drevet av en familieterapeut sammen med en forelder med erfaring fra å bli fratatt omsorgen for barn. Gruppetilbudet ved Sarpsborg barneverntjeneste ledes av en gruppeleder som til daglig arbeider som saksbehandler i barneverntjenesten, men hun har utviklet tilbudet sammen med en ansatt ved et dagsenter for rus og psykiatri i kommunen. Sistnevnte har deltatt på gruppesamlingene, og hun har tilbudt foreldrene individuelle samtaler. Hun har nå gått av med pensjon og samarbeidet er avsluttet. De har også samarbeidet med en psykolog, men vedkommende har flyttet. De har hatt god erfaring med å drive gruppetilbudet i samarbeid med andre fagfolk.

Rekruttering og deltakelse

Noen foreldre rekrutteres via barneverntjenesten og egen tjeneste, andre får informasjon om tilbudet fra advokater, andre familievernkontor, voksne for barn, kirkens bymisjon, Blå Kors, DPS, eller fra foreldrenes egne kontaktnett som tipser foreldrene om tilbudet. Kurslederen med foreldreerfaring fra barnevernet har hatt en viktig rolle i rekrutteringen. Familievernet har for øvrig hatt jevnlige møter med barnevernsarbeidere, og da spesielt de som jobber med fosterhjemsplasseringer.

Antall kursdeltakere har vært på mellom 6 og 12 foreldre, og det ideelle antallet anslås å være mellom 6-8 deltakere. Selv om det har vært flest kvinner som har deltatt, har det også vært en del fedre med på kursene. Alderen spenner fra begynnelsen av 20 årene til 50 års alderen. De fleste kommer alene, men det har også vært par som har deltatt på kursene. Foreldrene har ulik historikk (rus, psykiatri m.m.) og ulik erfaring med barnevernet.

Da det har vært viktig med en stabil gruppe, har kurset vært et lukkede tilbud. I Kristiansand har familieterapeuten et intervju med aktuelle foreldre i forkant av kursstart. Hensikten med intervjuet er at foreldre skal få hilse på kurslederen og få informasjon om kurset, se rommet hvor kurskveldene er, samt avklare spørsmål foreldrene måtte ha. I Sandefjord har de valgt å ta en telefon til foreldre som melder seg på kurset for å trygge dem, slik at de vet hvem de kan spørre hvis de lurer på noe. Da

avklares også om det er behov for transport. I Sarpsborg har de som ikke har kjent gruppelederen fra før blitt invitert til besøk i forkant, ofte sammen med saksbehandler. Da har de fått ytterligere informasjon om kurset og blitt vist rundt.

Videre planer

Det er et ønske å fortsette gruppetilbudene slik de er, ut fra at en har gode erfaringer med tilbudet. I Kristiansand ytres det ønske om at en på bakgrunn av erfaringene kan få mulighet til å bidra til faglig utvikling av fosterhjemsarbeidet, uten at det foreligger konkrete planer om hvordan. I Sandefjord er det ønske om å starte opp en oppfølgingsgruppe for de som har gjennomført kurset, etter at foreldrene selv har ytret ønske om det. Videre er det et ønske å starte opp en gruppe som bygger på emosjonsfokustert terapi, men heller ikke her foreligger det konkrete planer. I Sarpsborg ønsker de å fortsette med det strukturerte opplegget, men inkludere mer av metodikken i COS-P. De vurderer også å utvide tilbudet med flere ganger slik at de får mer tid til hvert av temaene på møtene.

4.3.2 ICDP kurs i regi av familievernet Enerhaugen

Formål og målgruppe

Hensikten med kurset er å tilby et foreldreveiledningsprogram hvor foreldre kan få veiledning på foreldrerollen, og kan dele sine erfaringer med andre i gruppen. Hovedfokus i kurset er barneoppdragelse, hvor en orienterer seg mot på hva som er viktig for barnet. Målgruppen er foreldre som har mistet omsorgen for barn, og kurset er spesielt rettet mot foreldre med minoritetsbakgrunn, men utelukker likevel ikke deltakelse av foreldre med etnisk norsk bakgrunn.

Beskrivelse av tilbudet

Gruppetilbudet startet opp i 2014, og frem til 2018 har det vært avholdt seks ICDP kurs for foreldre med barn under omsorg. Kurset bygger på ICDP programmet, og består av ti samlinger med følgende tema: 1) Presentasjon, ICDP film, rammen for veiledning, 2) Barn og barneoppdragelse i Norge og i hjemlandet – positiv redefinering, 3) Barn har behov for kjærlighet – hvorfor følge barnets initiativ?, 4) Barnet har behov for å dele følelser og det som er viktig med ros og anerkjennelse, 5) Barnet har behov for hjelp til å samle sin oppmerksomhet for å forstå verden, 6) Barnet må forstå sammenhenger og få veiledning til å planlegge slik at det kan nå målet sitt, 7) barnevern i Norge og barnerettigheter, 8) Barn må få hjelp til å regulere atferden sin for å fungere godt med foreldre 9) Regulering og sosial kontroll – hvordan setter du grenser for barnet ditt? 10) Oppsummering og evaluering.

Gruppen har hatt møte en gang i måneden, noen ganger har møtene vært avholdt på ettermiddag, og andre på formiddag. Ettermiddagsmøtene starter med et måltid, og formiddagsmøtene med enkel

servering (kaffe/te frukt/snacks). Måltidet har vært et viktig startpunkt for møtene, og noen kommer kun for å ta del i måltidet. Etter måltidet har en tatt opp igjen tema som var oppe på forrige møte, før en går videre på dagens tema. Ettersom det også har vært behov at foreldre kan snakke om ting de er opptatt av i egen sak, har en også avslutningsvis satt av et kvarter – ‘barnevernkvarten’ – til å snakke om og få lufte sin egen sak for gruppen. Typiske tema har da vært samvær og kommunikasjon med fosterforeldre og barneverntjenesten. Mellom møtene har foreldrene hatt oppgaver de skal trene på. Noen oppgaver har vært vanskelig å trene på hjemme, og da har en løst hjemmeoppgavene på møtene.

Gruppen ledes av tre terapeuter med ICDP sertifisering, hvorav en er terapeut i familievernet og to er ansatt i PMV (Primærmedisinsk verksted i Oslo). Terapeutene deler også av sine egne erfaringer med de andre deltakerne med tanke på hvilke utfordringer de selv har hatt når det gjelder barneoppdragelse.

Rekruttering og deltakelse

Deltakerne til kurset rekrutteres gjennom Enerhaugens familievernkontor og PMV, men også via henvisninger fra andre familievernkontorer. Noen har blitt henvist fra barnevernet, andre har fått vite om tilbudet av advokater. I dette tilbudet har familievernkontoret lyktes å nå frem til familier med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn mye ved hjelp av PMV. I NOU 2012:5 pekes det på flere barrierer som hindrer familier med minoritetsspråklig bakgrunn i å ta kontakt med barne- og familievernet. Mangel på kulturkompetanse ved familievernet er pekt på som en mulig forklaring, og det konkluderes med at dette må tas høyde for når familievernkontoret skal tillegges nye oppgaver for foreldre med innvandrerbakgrunn. I utviklingen av ICDP tilbudet ved Enerhaugen familievernkontor har de tatt høyde for denne utfordringen ved å innlede nær kontakt med PMV. Ved PMV har i mange år engasjert brobyggere mellom innvandrere og majoritetssamfunnet (også kalt linkarbeidere og ‘naturlige hjelpere’), som har vært viktige med tanke på å utvikle tillit til offentlige hjelpeinstanser som barnevernet, helsetjenester med videre (Aambø, 2005, Holm-Hansen, Haaland og Myrvold, 2007). Linkarbeidere benyttes i situasjoner der problemene er svært sammensatte. De skal bidra til å skape tillit og fange opp kjernen i problemet hos innvandrerfamiliene slik at dette kan formidles til hjelpeapparatet. Linkarbeideren har dessuten god kjennskap til eget språk og egen kultur. De har kjennskap til hva migrasjonsprosess og innvadrerstatus betyr, og skal samtidig være godt integrert i det norske samfunnet. Linkarbeidere beskrives som en ny type arbeidsform i møtet mellom innvandrere og det norske samfunnet. De skal involvere seg i lokale minoritetsmiljøer og finne ut hvem som trenger hjelp i møtet med ‘systemet’. De nyter ofte stor tillit i de aktuelle miljøene og fungerer ofte som konfliktløser eller forhandlere mellom behandlere og brukere (Holm-Hansen mfl 2007). Mye tyder på at bruk av brobyggere eller linkarbeidere, som ofte

har vært benyttet som tolker i ICDP gruppene, har hatt meget stor betydning for rekrutteringen av foreldre med minoritetsbakgrunn til gruppetilbudet ved Enerhaugen familievernkontor.

I løpet av de seks kursene som har vært avholdt, har til sammen 65 foreldre deltatt. Noen foreldre har deltatt på flere kurs. De fleste foreldrene har minoritetsbakgrunn, og i perioden 2014-2017 har 66% av deltakerne vært fedre, mens 34% har vært mødre. Det er litt flere enslige som deltar enn par, men andelen par er større sammenlignet med andre gruppetilbud. Det har vært en jevn økning i antall foreldre som har deltatt på kursene siden de startet opp i 2014.

Videre planer

Det vurderes å etableres et eget gruppetilbud for foreldre som har fått tilbake omsorgen for barna sine, da en ser at det er en del utfordringer disse står i. Det vurderes også å starte opp oppfølgingsgrupper med tidligere gruppedeltakere, da flere har uttrykt ønske om dette.

4.3.3 RAUSHETsprosjektet/Brobyggerprosjekt - Fosterhjemsforeningen og Rusmisbrukernes interesseorganisasjon (RIO)

Formål og målgruppe

Programmet RAUSHET har som mål å utvikle et bedre samarbeid mellom foreldre og fosterforeldre. Hovedmålet er at fosterbarn skal få en god og trygg utvikling i fosterhjemmet.

Målgruppen er foreldre til barn i fosterhjem, fosterforeldre og ansatte i barnevernet.

Beskrivelse av tilbudet

Brobyggerprosjektene består av flere prosjekter som har vært finansiert av Bufdir og Extrastiftelsen. Gjennom det første brobyggerprosjektet 'Bro mellom foreldre og fosterforeldre', er det utviklet et program som heter RAUSHET i samarbeid mellom Norsk fosterhjemsforening (NFF) og Rusmisbrukernes interesseorganisasjon (RIO). Åse Larsen (NFF) og Heidi Hansen (RIO) har vært sentrale i utviklingen av programmet, hvor Åse Larsen er fostermor for datteren til Heidi Hansen. Bakgrunnen var at de selv hadde hatt et godt samarbeid, noe som datteren i voksen alder påpekte som veldig viktig i hennes liv som fosterbarn. Ideen er at foreldrene skal være 'rause med hverandre' og at det skal skapes et så god samarbeidsklima mellom foreldre og fosterforeldre som mulig. Etter ønske fra flere barneverntjenester, er Norsk Fosterhjemsforening nå i gang med et nytt brobyggerprosjekt der det skal utvikles et samarbeidskurs for barnevernet. Dette har fått navnet *Raushetsplikt*.

Programmet er et verdibasert program der bokstavene i RAUSHET står for sentrale verdier og prinsipper: R-respekt, A-anerkjennelse, U-utvikling, S-selvinnsikt, H-helse, E-erfaring og T-trygghet.

Programmet er et samtale- og kursprogram som skal bidra til at fosterbarn får gode liv og muligheter til å utvikle seg på en god måte gjennom støtte og hjelp for foreldre i tiden før og etter at barnet har flyttet, samt gjennom felles kurs der foreldre og fosterforeldre lærer å samarbeide på en god måte. Programmet består av et individuelt tilbud og et gruppetilbud, og legger med det til rette for både en individuell og kollektiv oppfølging.

Programmet RAUSHET består av tre kurs. Et kurs for brobyggerledere som arbeider på fylkesnivå og som skal drive opplæringskurs for brobyggere, et for brobyggere som er likepersoner (både fosterforelder og forelder) og som skal arbeide på kommunenivå med programmet. Brobyggere kalles også erfaringsformidlere. Det tredje kurset er for foreldre og fosterforeldre for å styrke samarbeidet, og ledes av brobyggerne. Dette kurset skal gå over 3 kvelder med et tema hver kveld. Det er utarbeidet en manual for kurset, samt manualer for samtaledelen av programmet, der brobyggerne har individuelle samtaler med foreldre til fosterbarn. Samtalemanual 1 retter seg mot foreldre *før* barnet har flyttet inn, hvor fokus er på de verdiene RAUSHET står for. Samtalemanual 2 retter seg mot foreldre *etter* at barnet har flyttet inn, og fokuserer på relasjonen til barnet og på raushetstemaene: rammer, ansvar, utvikling, samvær, håp, endring og trygghet. Kursmanual 3 retter seg mot foreldre og fosterforeldre og fokuserer på betydningen av samarbeid med fokus på raushetstemaene: respekt, anerkjennelse, utvikling av relasjon, samspill, helhet, enkeltindividet og tilstedeværelse.

Kurset for foreldre og fosterforeldre ledes av likepersoner skolert som brobyggere.

Rekruttering og deltakelse

Det vil bli utviklet en egen web-side for tilbudet, og informasjon om tilbudet ligger også på organisasjonenes nettsider. Fosterhjemsforeningen opplyser at mange som hører om tilbudet har gitt uttrykk for at de er interessert i å delta.

Videre planer

Foreløpig har det kun vært avholdt kurs for brobyggerledere og for brobyggere, men de håper på å etablere kurs for foreldre og fosterforeldre i 2018. Målet er å rekruttere og utdanne brobyggere og brobyggingsledere over hele landet. Man har foreløpig konsentrert seg om dette i Møre og Romsdal fylke hvor det er gjort en prøveimplementering. I tillegg ønsker de å sette i gang kurset '*Raushetsplikt*' for saksbehandlere i barnevernet slik at barnevernsarbeidere kan skolestes bedre i arbeidet med å styrke samarbeidet med foreldre og fosterforeldre.

4.3.4 Erfaringsoppsummering strukturerte gruppetilbud

Gruppeledere/familieterapeuter:

Av de fire igangsatte strukturerte gruppetilbudene, bygger tre på PRIDE og ett på ICDP. To av PRIDE kursene og ICDP kurset tilbys av familievernnet mens et PRIDE kurs av barneverntjenesten. Både barneverntjenesten og familievernnet samarbeider gjerne med andre aktører om tilbudene, for eksempel Primærmedisinsk verksted, Voksne for barn, Organisasjon for barnevernsforeldre med flere. PRIDE kursene bygger på verdien av likemannsarbeid og betydningen av at tilbudene gis i samarbeid med foreldre som selv har barn under omsorg av barneverntjenesten. Fagfolkene som er gruppeledere er enten ansatt som familieterapeuter eller i fagstillinger i barnevernet hvor de har videreutdanning i familieterapi.

Selv om gruppetilbudene bygger på strukturerte tilnærminger, bærer de likevel preg av å være fleksible når det gjelder innhold. Det er servering av mat, og deltakerne skal få anledning til 'small-talk' hvor de kan dele sine hverdagslige erfaringer og opplevelser med andre, for eksempel hvordan det siste samværet med barna var, eller om møter med fosterforeldre og med ansatte i barneverntjenesten. De sosiale innslagene er likevel begrenset i tid til fordel for det tematiske innholdet.

I både PRIDE og ICDP møtes de åtte til ti ganger, og innholdet i kurstilbudene er rettet mot ulike former for foreldreveiledning. Det kan synes som om PRIDE kurset har oppmerksomheten noe mer rettet mot foreldrene og deres situasjon enn ICDP som fokuserer på foreldrerollen i lys av barns behov. ICDP synes også å ha et noe mer terapeutisk innretning enn PRIDE, for eksempel får foreldrene oppgaver som de skal trene på. Størrelsen på gruppene varierer, men flere tilrår mellom 8-10 deltakere. Grunnen til dette er for at de fleste skal komme til orde.

I ICDP-gruppen har de rekruttert mange foreldre med minoritetsbakgrunn, og mange er avhengig av tolk for å være med. Bruk av tolk er tidkrevende, og enkelte foreldre er redd for at bruk av tolk fører til brudd på taushetsplikt og svekket konfidensialitet. Gruppelederne har opplevd at noen av foreldre kan få forventninger om at kurset vil bidra til at de vil få barna tilbake, og foreldre må derfor få grundig informasjon om at dette ikke er hensikten med kurset. Målet med kursene er at foreldrene skal utvikle seg som omsorgspersoner. Flere har erfart at foreldre som har fått omsorgen tilbake, har fungert som gode rollemodeller for andre foreldre i gruppene. Alle viser til betydningen av at det er lukkede grupper. Dette bidrar til å skape en trygg atmosfære hvor de enkelte kan snakke åpnet om sine utfordringer, for eksempel knyttet til stigma og sosial angst. Mange av foreldrene er sårbare og trenger mye emosjonell støtte og hjelp til å sortere vanskelige følelser, og mange vil ha behov for individuell oppfølging/individualterapi.

Rekruttering av foreldre er en utfordring for flere av gruppene. Foreldrene rekrutteres både fra barnevernet, familievernet, advokater, lavterskel organisasjoner som Kirkens Bymisjon og via foreldre som selv har deltatt på kurs. ICDP kurset har ikke opplevd problemer med rekruttering da lavterskeltilbudet Primærmedisinsk verksted har et bredt kontaktnettverk hvor de kjenner mange foreldre, særlig foreldre med minoritetsbakgrunn, som ønsker å delta på foreldreveiledningskurs. Noen foreldre stiller seg kritisk til å ta imot tilbud via barnevernet. Mange av foreldrene har behov for mye informasjon om tilbudet før de føler seg trygge nok til å komme. En del vil også ha behov for hjelp til transport for å komme seg til samlingene.

Foreldres erfaringer med tilbudet

Foreldrene har lenge savnet et tilbud om hjelp etter at barna ble tatt fra dem, og mange mente at gruppetilbudet kom for sent. Flere har gitt uttrykk for at de burde ha fått tilbud om foreldreveiledningskurs før barna ble plassert slik at omsorgsovertakelsen kunne ha vært forhindret. Rett etter plasseringen av barnet er det mange som ønsker seg et individuelt tilbud hvor de kan få hjelp til å forholde seg til den krisen de befinner seg i, for eksempel samtaler med en psykolog eller en terapeut. Flere av foreldrene pekte på at det kan være vanskelig å begynne i en gruppe rett etter plasseringen fordi en da er emosjonelt opprørt og sinte. Da kan det være vanskelig å forholde seg til andre foreldre og deres situasjon. Flere beskrev at det er en høy terskel å ta imot tilbudet om å være med i gruppe, og ikke minst å møte opp. Stress og angst er følelser som ofte kjennetegner denne situasjonen, og flere har hatt behov for å ha med seg en støtteperson på det første møtet. De har opplevd at de er blitt tatt veldig godt imot i år de ført har kommet.

Foreldrene har hatt ulike motiver for å delta på kursene og ulike behov for hjelp. Noen har følt det som 'frivillig tvang'. De har deltatt for å vise barneverntjenesten at de ønsker å bli bedre foreldre. Andre er blitt anbefalt av sin advokat om å delta for å styrke sin sak. Samtidig har et av de viktigste motivene vært å kunne møte andre foreldre i samme situasjon. På kursene har de møtt andre som forstår dem og som har kommet med gode råd, og de har selv kunnet hjelpe andre som har det vanskelig. Ofte ble det fremhevet at verdien av «bare det å være sammen, og å kunne være seg selv»; «Jeg hadde aldri kommet meg gjennom dette uten gruppa». En annen forelder sa: «Dette er første gang jeg er blitt trodd». De har behov for støtte og veiledning i en vanskelig situasjon, og de har behov for å bli sett og hørt, og møtt i sin fortvilte situasjon. Mange ønsket hjelp til å håndtere vanskelige følelser som sorg, tap, sinne og frustrasjon, og hjelp til å gjenvinne selvtiliten som de mistet da barnet ble tatt fra dem. Flere opplevde seg sosialt isolert etter omsorgsovertakelsen og at deltakelsen i gruppen bidro til å utvikle nettverket og til at de opplever seg som mindre ensomme. Foreldrenes behov varierte. I tillegg til å lære seg å håndtere vanskelige følelser, pekte foreldrene også på andre behov. Foreldre med minoritetsbakgrunn var spesielt opptatt av å få informasjon om

hva myndighetene generelt forventer av foreldre, og hva som beskrives som godt foreldreskap og god barneoppdragelse i det norske samfunnet. Dette er kunnskap som de trenger for å vite hvordan de skal opptre under samvær, og hva de skal gjøre dersom barna flytter hjem igjen. Noen ga uttrykk for at de ønsket å lære mer spesifikt om ulike metoder for grensesetting. Andre ga uttrykk for at de trenger hjelp til å forstå barna sine bedre og hva som skal til for å hjelpe dem.

Et tema som nesten alle foreldrene ønsket hjelp til var hvordan de kan legge til rette for gode samvær med barna. Hvordan kan en forberede seg til, gjennomføre og bearbeide følelser i etterkant av samvær? De etterlyste også hjelp til hvordan de kan få til bedre kommunikasjon med fosterforeldre og de ansatte i barnevernet. Mange trengte også mer kunnskap om hvordan barnevernet tenker og jobber.

Foreldrene var tilfredse med at det var en lukket gruppe slik at de slapp å introdusere seg for nye foreldre på hvert av møtene. Foreldrene ønsket ikke at det skulle være med for mange i hver gruppe, og anslo 8-10 foreldre som en passe størrelse (og maks fire tolker når dette var aktuelt). De ønsket at de hadde noe mer tid til å drøfte de ulike temaene som var oppe på møtene. Flere trakk frem betydningen av å benytte film og video under opplæringen. De kan også tenke seg mer skriftlig kursmateriell som de kan ha med seg hjem.

Alle foreldrene har vært fornøyde med kurstilbudene, uavhengig av type kurs og om det har vært barneverntjenesten eller familievernnet som har tilbudt kurset de hadde deltatt på. Foreldrene trakk frem betydningen av de personlige egenskapene til kurslederne, at de var flinke fagfolk, at de kunne lede og styre møtene og at de sørget for at alle deltakerne følte seg ivaretatt. En annen egenskap som foreldrene satt stor pris på var at gruppelederne delte noen av sine personlige erfaringer, for eksempel som foreldre.

Foreldre som hadde deltatt på kurs i regi av familievernnet mente at de ikke ville ha kommet hadde kursert vært arrangert av barnevernet. Foreldrene som deltok i kurs i regi av barnevernet mente at det viktigste var egenskapene til gruppelederne, fremfor hvem som stod som arrangør. Dessuten var det en av foreldrene som gikk på kurs i regi av barnevernet som sa: *«Hvordan skal barnevernet få vite hva vi har opplevd og tenker hvis ikke de er med på kursene?»*. Forhold som kan hindre foreldrene i å delta på kurs er lang reisevei og reisekostnader.

Kapittel 5: 'Suksessfaktorer' og utfordringer – erfaringer fra gruppeledere og foreldre

Redegjørelsen av tilbudene i kapittel 4 viser at det er flere aktive tilbud i deler av landet. I kartleggingsarbeidet har vi vært i kontakt med tjenester som har forsøkt å igangsette tilbud, eller som tidligere har hatt tilbud, men der rekrutteringsproblemer har gjort at disse har blitt avsluttet. Dette gjelder blant annet tilbud ved familievernet i Lofoten og Vesterålen. Det finnes også tilbud til andre foreldregrupper, for eksempel COS-kurs hvor foreldre i vår målgruppe kan få tilbud om deltakelse. Dette er avhengig av at saksbehandler i barnevernet har gjort en vurdering i den enkelte sak om at tilbudet kan passe for enkelte foreldre. I følge fagperson knyttet til dette tilbudet, kan det være utfordrende å ha felles kurs for foreldre med og uten omsorg for barn fordi behovene hos deltakerne da kan være svært ulike.

Hva må til for å lykkes med gruppetilbud til foreldre som har mistet omsorgen for barn? Både gruppelederens og foreldres erfaringer med gruppetilbud kan gi nye innsikter når det gjelder hva som kan være suksessfaktorer og utfordringer i dette arbeidet. I dette kapittelet skal vi belyse noe av de mest sentrale temaene i så henseende. Først vil vi gå litt nærmere inn i betydningen av gruppetilbud, deretter peke på forhold som bidra til å styrke, men også utfordre arbeidet.

5.1 Betydningen av gruppetilbud

5.1.1 Det gjør livet litt lettere

Analysene av intervjumaterialet viser at alle foreldrene opplevde et positivt utbytte av gruppetilbudet de har deltatt i. Både erfaringsutveksling, terapeutiske metoder og opplæring, psykoedukasjon gjør livet lettere for dem som menneske og foreldre. For eksempel vil det å snakke om vanskelige ting i gruppene bidra til å gjøre hverdagen bedre, slik denne moren uttrykte det:

Det er tøft. Du føler at hele verden dømmer deg. At du sitter konstant i fengsel. Uansett hva du sier, uansett hva du beviser så blir det aldri bra nok likevel. [...] Det gjorde noe med deg at du kunne gå ut herfra uten alle de følelsene. Du kunne legge de fra deg på en måte. Så kom det opp hjemme, men på en helt annen måte da.

[Intervjuer: så da var det bedre når du kom hjem etter at du hadde vært her?]

Ja. Jeg hadde tenkt annerledes på det hjemme. Da hadde jeg fått en helt annen reaksjon. Bare det å få det ut. Jeg tenker på slike ting etterpå. Jeg over-analyserer, så det å få snakket om det etterpå, det å få en reaksjon der og da, det å slippe å sitte hjemme og tenke på det, at man kan diskutere det liksom, det var bra.

Noen fortalte at de i ettertid har fått bedre samhandling med barna, med barnevernet, kontaktperson og fosterforeldre. Andre mente at de har fått bedre selvfølelse og tro på seg selv og at

livet nå er verd å leve, også uten daglig omsorg for barna. Noen har fått hjelp til å ha gode samvær med barna, at de har fått barna tilbakeført eller mer samvær, andre fortalte at de hadde lært å tåle eller akseptere at barna har andre viktige voksne i livet sitt.

Foreldrene fortalte at gruppetilbudene har vært veldig viktige for dem, og det er flere som også formidler at gruppen har reddet liv, slik som denne moren:

Men det var hvert fall sånn at når jeg skulle på det møte på familievernkontoret første gang, så hadde jeg egentlig allerede bestemt meg for at jeg ikke hadde tenkt å leve lengre. Jeg ikke hadde lyst til å leve med situasjonen sånn som den var. Ting var bare helt forferdelig og hele verden strittet imot og alt var bare skikkelig dritt. Så var det noe med stemningen, når jeg kom inn, på en måte, på drop-in møtet. [...] Og så kom jeg inn der, og så ble jeg tatt imot med så åpne armer og en sånn varmhets at det på en måte bare, dette vil jeg være med på. Så da ble det en sånn brændring i planene. Heldigvis.

I gruppene får foreldrene en stemme, de kan sette ord på og fortelle, dele erfaringer, tanker og følelser. Gjennom anerkjennelse fra andre kan en også utvikle nye perspektiv. Deltakelse i grupper gjør livet lettere å bære-, de får og gir støtte til likemenn.

Det er liten tvil om at det å være med i gruppetilbud, har vært positivt for foreldre som har deltatt. Uavhengig hvilken type gruppetilbud foreldrene deltok, var det det et gjennomgående tilbakemelding om at de verdsatte gruppetilbudet de deltok i. Også gruppeledere vi har intervjuet bekreftet dette. Dette gjelder også for tilbud hvor en har strevd med å få gruppen ordentlig i gang, hvor tilbakemeldingen fra foreldre som har møtt likevel har vært positive.

Analysene viser positivt utbytte uavhengig om tilbudet har vært ustrukturert, semistrukturert eller strukturert. Når det er sagt, fortalte også gruppeledere om at noen foreldre kommer innom tilbudet en til to ganger, for så å utebli. Vi har kun intervjuet foreldre som har fullført et kurs eller deltatt i gruppetilbud over tid. Dette har selvsagt betydning for hva som fremkommer med tanke på utbytte.

5.1.2 Å få og gi støtte – hjelp fra og til likemenn

For foreldre som har deltatt i ustrukturerte tilbud, har utbytte først og fremst handlet om å ha noen dele sine erfaringer med, og utvikle et sosialt nettverk:

Ja, men at det er sosialt og at du har en grunn for å komme deg ut. At du ikke bare blir sittende hjemme. Det er viktig.

Det å vite at en ikke er alene om å miste omsorgen trekkes frem som noe av det viktigste med å være med i en gruppe, men også det å kunne være noe for andre. Flere fortalte om vonde erfaringer i forbindelse med omsorgsovertakelsen, og betydningen av å få dele sine erfaringer med andre som forstår hva det handler om. Det å møte andre foreldre, som også har opplevd å bli miste omsorgen for barna, ble trukket frem som den største personlige betydningen av å delta i et gruppetilbud av samtlige foreldre. I gruppene kan de legge skammen bak seg og være seg selv. Flere, både

gruppeledere og foreldre, trakk frem stigmatiseringen av foreldre som har mistet omsorg for barn, noe som bidrar til at foreldrene føler seg veldig alene. Denne moren fortalte om skammen hun har kjent slik:

Det er jo veldig stigmatiserende å miste omsorgen for ungene dine, der er liksom, vi har lavere rang enn rusmisbrukere, narkomane for eksempel. Vi kommer under de igjen, fordi vi har ikke bare kødda til vårt eget liv, vi har også kødda til livet til ungene våre, så det er jo klart – det finnes jo ikke verre menneske i denne verden enn oss, på en måte. Og det er klart det er veldig, veldig vanskelig. Selvfølgelig. Sant, sånn som hun sier [viser til en av de andre i gruppen]; klassereunion – der skal du komme, og alle andre forteller at de har blitt leger og advokater og så «nei, jeg har mistet omsorgen for ungene mine», ikke sant. Altså det er sånn...

Foreldrene vi har intervjuet beskriver gruppetilbudene som et fristed hvor skammen blir lagt bort.

Det er veldig skambelagt hele greia, men når jeg, jeg vet ikke, kommer inn her, så har du liksom sjikt fra alle ulike hold. Så da la jeg litt skammen vekk for min egen del og. Det gjør det litt lettere. Jeg vet ikke jeg, men hadde vi sitte her 17 rusmisbrukere, så hadde det vært helt annerledes enn ..., at det er litt forskjell på folk. At du kan se at det ikke er bare ett spor. For meg var det veldig bra.

For denne faren var det er godt å erfare at det kan være mange grunner til at foreldre mister omsorgen for barn. Foreldre trenger ikke nødvendigvis å være rusmisbruker, men foreldre fratatt barn utgjør en uensartet gruppe, men som likevel har noe til felles. På spørsmål om gruppa hadde bidratt til å gjøre 'skammen utenfor' mindre, svarte han:

Altså for meg så gjør den det, men det er, for at jeg var veldig inne i min egen boble på hvor jeg var hen. Misforstå meg rett når jeg sier at det er godt å se andre og har [mistet omsorgen] (latter fra andre i gruppa), det er jo ikke det sånn sett da, men på en måte så er det litt det. Ja, hvordan skal jeg forklare...

5.1.3 Å ta til seg læring og å lære bort

Til tross for at foreldre var tilfredse med de tilbudene de har deltatt i, var det likevel noen forskjeller å anspore i hvilket utbytte de har hatt av deltakelsen i de ulike type tilbudene.

Foreldre som hadde deltatt i mer strukturerte grupper synes å være mer eksplisitt på utbytte de har fått ved å delta i gruppen. Det handlet om å lære seg strategier for hvordan de som foreldre kan forholde seg til ulike situasjoner som de opplever som en utfordring. I tillegg rapporterte de også om at de var blitt mer bevisst på barnets behov og hvordan en kan være god forelder selv om en ikke har den daglige omsorgen for barnet.

Man gir hverandre håp, og jeg har jo venner som kan si, ja jeg ser at du har det tøft og sånn, men jeg tror at alle på dette kurset ... [...] og de gir hverandre mulighet til å tenke litt annerledes. For da jeg kom hit på kurset, da skulle jeg kun ha opplysninger og jeg skulle vite

hva jeg skal gjøre for å få barnet igjen. Men [...] så begynner du å tenke, men okay, hva hvis du ikke får barnet igjen? Så på dette kurset lærer du å tenke at hvis du ikke får barnet igjen – så begynner du å tenke hvordan kan jeg være mamma på siden på best mulig måte. Så det var en tanke jeg begynte å få etter at jeg kom her.

Flere fortalte at de har lært mye om det å forholde seg til barnet, slik at barnet ikke skal oppleve å komme i konflikt mellom dem som foreldre og fosterforeldre. Foreldre trakk frem verdien av å kunne respondere positivt når barnet hadde fortalt om opplevelser med fostermor eller fosterfar, for eksempel at de kunne si til barnet 'så heldig du er som har to mammaer' eller 'pappaer' – noe flere nikket bekreftende til. Videre fortalte foreldre at kurset hadde gjort dem mer bevisst på hvordan få til et godt samarbeid med både barneverntjeneste og fosterhjemmet. Dette ble bekreftet av gruppeledere som fortalte at de hadde fått inntrykk av at mange foreldre rapporterte om en bedre relasjon til barneverntjenesten og fosterforeldrene gjennom innspill ene de fikk fra hverandre i gruppen. Gjennom samtalene i gruppen får foreldrene ofte gode eksempler og praktiske råd på hvordan de kan få til nye og andre måter å samarbeide på. De får anledning til å reflektere over hva som virker og ikke virker av ulike strategier. En av gruppelederne fortalte at foreldre ofte gir mer direkte tilbakemeldinger til hverandre enn de som gruppeledere kan tillate seg å gjøre:

Vi har jo snakket litt om at det er akkurat som de tåler mer fra hverandre. De får gjerne ganske direkte meldinger ... fra noen av de andre. Sånn: 'det var ikke lurt å gjøre, du bør heller prøve sånn'. Og det er jo sånn som vi som terapeuter jo aldri kunnet sagt så direkte. Altså. Ja, så får det en annen betydning når det sitter en personen som selv har opplevd det.

Både foreldre og gruppeledere fortalte at mange foreldre har som mål at barnet skal flytte hjem igjen, og for noen foreldre er dette hovedmotivet for å bli med i gruppen. Likevel kan også disse oppleve at de sitter igjen med et utbytte som de ikke hadde forventet av å være med i gruppa. Noen la 'tilbakeføringsprosjektet' på hylla, mens for andre er dette fortsatt et mål, men veien mot målet fortonte seg annerledes. Mange fortalte at de i gruppeprosessen hadde lært mye om seg selv, om barnet og om betydningen av en god samarbeidsrelasjon, slik sitatet over viser. I datamaterialet blir dette tydeligst i grupper som har en viss struktur med tematisk eller terapeutisk orientering. Utbytte av gruppene handler i stor grad om å lære av hverandre, og tilegne seg kunnskap som får betydning for det videre samarbeidet med barnevernet og fosterforeldre, og ikke minst i den videre relasjonen med barnet.

Flere fortalte at gruppene bidro til å endre måten å tenke på, og at de utviklet sine foreldreferdigheter gjennom å høre om andres erfaringer og lære av temaene som ble tatt opp i gruppene. Noen fremhevet at har lært mye om det å forholde seg til barnet, slik at barnet ikke skal oppleve å komme i konflikt mellom foreldre og fosterforeldre.

Selv om forholdene som ligger til grunn for en omsorgsovertakelse er forskjellige, og at utbyttet er ulikt, fremheves verdien av læring:

For min del så endret det [kurset] veldig tankegangen min. For jeg hadde en plan på hele greia. Jeg skulle gå dette kurset, så skulle jeg kjempe ett år. Og hvis jeg ikke fikk barna igjen, så skulle jeg ta livet av meg. Det var det som var min plan, og det var det jeg var fast bestemt på å gjøre. Så går du på dette kurset, og så får du høre hun [henvender seg til annen gruppeleder som også har erfaring med omsorgsovertakelse] fortelle, og du får høre andre, og du begynner å tenke at du kan faktisk ikke ta livet av deg, for her er det to barn, så uansett så er du mammaen til disse barna. Så hvis du ikke får barna dine igjen, så er faktisk din jobb da å være den beste mammaen du kan på siden. Så hadde jeg ikke gått på dette kurset, så hadde jeg ikke begynt å forandre de tankegangene. For jeg var så bestemt på at jeg skulle dø om et år, hvis jeg ikke fikk barna igjen. Så det gjorde at jeg begynte å tenke at, okay, jeg kan faktisk klare å være mamma på siden, for her er det andre foreldre som sitter og forteller og deler sin historie og får meg til å tenke annerledes. Det forandret, dette kurset hjalp meg veldig.

Mange vektla sin egen utvikling og læring, mens andre også viser hvor betydningsfullt det er å bidra til læring og utvikling hos andre:

De har vært med å påvirke barneverntjenesten og det sier flere: jeg er villig til å gå disse årene og å være med i dette her for jeg vil ikke at noen skal oppleve det jeg gjorde ikke sant. Jeg er villig til å dele min kunnskap slik at den kan være til nytte for noen andre og det har vært veldig viktig.

Gjennomgangstonen, uavhengig type tilbud, er likevel at 'alle foreldre burde få et slikt tilbud'. Når det er sagt, er det noen forhold som fremkommer i vår studie som kan ha betydning for hvorvidt en lykkes med å etablere og starte opp med gruppetilbud til foreldre. Et av disse spørsmålene er hvorvidt en skal ha åpne eller lukkede grupper, og hvorvidt en skal ha et 'ustrukturert' eller fritt innhold, eller ikke.

5.2 Åpen eller lukket gruppe – strukturert eller ustrukturert gruppe

Det er to hoveddimensjoner i variasjonen av gruppetilbudene. Det første er om de er åpne eller lukkede tilbud, og det andre er hvorvidt det er løs eller fast struktur med tanke på innhold. Et typisk kjennetegn er at ustrukturerte tilbud er åpne grupper som går over tid. Semistrukturerte tilbud er både åpne og lukkede grupper med ulik varighet, mens strukturerte gruppetilbud er først og fremst kjennetegnet ved å være lukkede grupper organisert som tidsavgrenset kurs.

5.2.1 Stabilitet og trygghet i gruppa

En av utfordringene med åpne grupper er at foreldrene stadig må forholde seg til nye i gruppen.

Flere av de vi har intervjuet har startet som åpne grupper, men beveget seg mot mer lukkede grupper. En av gruppelederene uttrykte seg slik:

Dette er en lukket gruppe, og det er noe mødrene sier er viktig. De ønsket ikke å måtte introdusere seg mange ganger, og måtte forholde seg til nye stadig vekk.

En av gruppelederene trakk frem at åpne grupper kan være en krevende øvelse, fordi en da kontinuerlig må bruke en del tid på å trygge gruppen, ikke minst den nye som kommer inn. Da brukes gjerne den første timen på å ramme inn gruppen med informasjon og underskrivning av taushetsplikt. Videre uttrykte gruppelederen:

Det har vært en del utskiftninger, og det har vært litt ustabilt, ikke bare litt, det har vært veldig ustabilt. Og det har vært en krevende øvelse med tanke på at når det kommer nye inn, så har de behov for å fortelle historien, da har krisebearbeiding og reetablering av tillit til barneverntjenesten vært tema som har fått fokus, og andre ting har måtte vente

For grupper som går over lengre tid ('løpende grupper') er det naturlig at inngangen til gruppen er åpen. Likevel erfarer noen av de åpne gruppene at den stabiliserer seg med en kjerne av deltakere, og at det kan gjøre at det blir vanskelig for nye å komme inn i gruppen. Det handler ikke nødvendigvis om at gruppen ikke ønsker nye inn, men at det kan være prosesser som oppstår ubevisst:

Det har utviklet seg til en selektiv gruppe som får møtt sine behov. Men den større gruppa 'der ute' kommer gjerne ikke inn, og det må vi gjerne gjøre noe med. Jeg tror denne gruppa har fått sterke, tette bånd, som kanskje ekskluderer andre – ikke fordi de bevisst gjør det, men fordi det bare blir sånn.

Videre fortalte denne gruppelederen at når nye kom inn, så glapp de ofte ut igjen. Det å komme inn i en etablert gruppe, kan gjøre at terskelen for nye å begynne i gruppen blir høyere. Flere har påpekt betydningen av å være i 'samme båt' med tanke på omsorgsovertakelse. Dette kan også gjelde oppstart i gruppen. Når alle er nye i en gruppesetting, vil de også dele rollen som 'ny' med de andre i gruppen.

En av gruppelederene pekte på en annen utfordring med åpne grupper. Det handlet om at gruppemedlemmene kan bli vant med å skulle høre andres historier og erfaringer, og at det kan være en fare i at gruppedeltakerne ikke er tilstrekkelig tilstede for andre som forteller sin historie 'for første gang' til gruppen. En mor fra en åpen gruppe forteller:

Vi har nok kjent litt på at de trengte å bli bedre ivaretatt, de nye som kom inn. I forhold til, de skal kanskje fortelle om hva som har skjedd for første gang til fremmede folk, mens de som har vært der over lang tid, det er så vant med det etterhvert, så de kan glemme seg og kanskje ikke følge like godt med, eller ... det har vært litt sånn...

Åpne og ustrukturerte grupper kan tilsynelatende ha en lavere terskel for deltakelse fordi en ikke trenger å være forpliktet til å møte hver gang, og at en står friere med tanke på hva en vil bidra med inn i gruppen. Dette kan være gunstig for foreldre som trenger tid på å finne ut om de ønsker å delta i en gruppe. Samtidig erfarer gruppeledere at det kan være vanskelig å få en progresjon i gruppetilbudet når tilbudet er ustrukturert og åpent. Flere har derfor endret gruppevirksomheten i retning av å bli en mer strukturert og/eller lukket gruppe. Erfaringene tyder på at lukkede grupper kan bidra til en større trygghet for deltakerne, fordi de i hovedsak vet hvem som kommer i gruppen, mens åpne grupper kan ha ulik dynamikk fra gang til gang ut fra hvem som til enhver tid deltar.

5.2.2 Forutsigbarhet og trygghet i gruppa

Når nye medlemmer stadig kommer inn i gruppen, kan det være utfordrende å få tilstrekkelig forutsigbarhet i gruppa, som er en viktig forutsetning for at man som foreldre blir trygge nok til å ville dele og gi av seg selv. En av foreldrene som deltok på et kursbasert tilbud opplevde det positivt at gruppa møttes for første gang samtidig. Hun kvitte seg veldig for å gå inn til kurslokalet, men sier:

Altså ja ... for det er jo litt sånn nytt ikke sant, litt sånn uff, ja, men så var det jo bare ... [jeg] følte vi ble kjent hele gjengen første dagen. Det var så fritt.

Det å føle at en ble tidlig ble kjent med hele gruppa opplevdes som positivt og gjorde det trygt å komme tilbake til gruppa på neste samling, fordi hun da visste hvem de andre deltakerne var. Flere gruppeledere ga uttrykk for at det å ha en lukket gruppe og en 'passe' størrelse på gruppen kan ha en del å si for tryggheten som etableres i gruppa:

Jeg synes vi fort fikk til en trygghet i gruppa. Det syns jeg vi fikk til selv i den gruppa som var såpass stor. Vi fikk til en form for trygghet som gjør at de våger å åpne seg. Det jeg syns er så fint er at de har så høy respekt for hverandre, og at de er så flinke til å ivareta hverandre på de følelsene. Og det tror jeg skaper den tryggheten også, at det er ikke noen historie som er noe verre eller bedre eller...

Foreldre som har deltatt i tidsavgrensede og lukkede grupper, vektla betydningen av forutsigbarhet. En av fedrene som tidligere i intervjuet uttrykte at han var svært fornøyd med kurset, sa at han ikke ville deltatt dersom det hadde vært et langvarig opplegg:

For meg, altså, at det ikke er 22 kurskvelder, at det står 7 er ganske, det er jo mye lettere å delta på det. (Latter). Men [...] jeg synes kurset gikk veldig fort over. Selv om det gikk over de ukene det gjorde, så var det plutselig over. Jeg vet ikke om det burde vært noe mer heller [...] For meg var det med 7 helt perfekt. Jeg er jo et urolig menneske, men folk er forskjellig, For meg var hvert fall det veldig greit.

Kartleggingen av de ulike tilbudene gir indikasjon på at lukkede grupper med en viss struktur (enten som semistrukturert eller strukturerte tilbud) synes å fungere best med tanke på rekruttering og stabilitet, men også med tanke på foreldrenes utbytte av gruppen. Samtidig er det ingen tvil om at

for foreldre har utbytte av de ulike type gruppetilbudene som finnes. Det er imidlertid behov for mer forskning for å kunne si noe mer om effekten av tilbudene.

5.3 Aktører som driver tilbudet og gruppeledernes betydning for gruppa

5.3.1 Barnevern eller andre?

De fleste gruppetilbud drives enten av familievernnet eller barneverntjenesten, men det er også private ideelle aktører og interesseorganisasjoner som har gruppetilbud til målgruppen. Foreldre som deltar i gruppetilbud utenfor barnevernet, fremhever dette som svært viktig. Mange sier de ikke ville ha deltatt på tilbud dersom det var i regi av barnevernet. Andre uttrykker at de muligens hadde deltatt, men at de hadde vært mer forsiktig med hva de delte med andre i gruppen:

Det er jo ikke sikkert jeg hadde vært så ærlig som jeg var på det her kurset hvis det hadde vært i regi av barnevernet, det tviler jeg egentlig på. Hadde vært redd for at, ja, skal de bruke det mot meg ditt og datt, sant. Så, jeg var aldri redd for det her.

En annen mor sier hun hadde deltatt, men kun for at barnevernet ikke skulle ha det på henne at hun ikke gjorde det hun kunne for barnet:

Jeg stoler ikke på barnevernet 'på fem sekund', men jeg hadde meldt meg på hvis barnevernet hadde hatt disse kursene, rett og slett for barnet, så hadde jeg gjort det, men jeg stoler ikke på barnevernet.

Tillit er viktig faktor. Foreldre som deltok i gruppetilbud som var i regi av barnevernet, opplevde at tilliten ble styrket etter hvert. De kunne være skeptiske til å begynne med, men understreket også betydningen av at nettopp barnevernet gir slike tilbud. Dette ble begrunnet ut fra at barnevernet gjennom gruppetilbudet kan bli bedre i stand til å ivareta foreldre ved at de får bedre kunnskap om hva foreldre står i:

Da får barnevernet mulighet til å ta imot innspill, og kanskje gjøre noe med det oppleves som mangelfullt.

Mens for andre, som deltar i gruppetilbud utenfor barnevernet, oppleves det feil:

Det er da jeg tror det hadde blitt feil hvis du skulle drevet det innenfor barnevernet liksom. Jeg tror nok det har veldig mye å si.

Samtidig viser foreldre til at det ikke er uvesentlig hvem som leder gruppene. De som deltar i gruppe i regi av barnevernet fremholder det ikke kunne vært hvilken som helst saksbehandler.

Gruppelederen må være åpen for innspill, og tenke litt som dem, og det må være en de kan ha tillit til:

Hun har gitt meg mange frustrasjoner, men hun har også gitt meg mange svar. Jeg kan ikke svare for hele barnevernet, men jeg kan svare for henne. Hun er veldig god på det hun gjør. Hun er så *menneske*!

Også for andre tilbud, har det mye å si hvem gruppelederen er:

At du blir sett og hørt. Det går veldig på det. Respekt. Du får veldig, en person som dere to som driver kurset, så er det mye lettere for oss å være åpne. Det blir jo sånn. Det hadde vært verre hvis de hadde sittet sånn [setter armene i kors] ...

Selv om etater eller andre er 'drivere' av gruppetilbud, er likemannstanken likevel viktig, slik at foreldre erfarer at alle som er tilstede i gruppen har samme verdi og møter samme grad av respekt.

5.3.2 En eller to gruppeledere?

Flere tilbud har også to gruppeledere, noe som ble fremholdt som positivt. Det kan være krevende å stå i en slik oppgave alene. Det gjør at en blir mer fleksibel i gruppa, for eksempel har det hendt at det har oppstått sterke reaksjoner blant deltakerne i gruppa, og da kan en gruppeleder ta personen med ut av gruppen for enesamtale. Noen grupper har en eller to gruppeledere i tillegg til en forelder som er med å lede. Gruppeledere uttrykker at ved en slik modell, kreves det at en håndplukker den forelderen som skal være med å lede gruppen. Det handler om flere ting. For det første at det terskelen for å ta kontakt med foreldrekontakten kan være lavere, noe som kan skape utfordringer i forhold til at gruppeledere med foreldreerfaring lettere kan blir dratt inn i konkrete saker utenfor tilbudets rammer. For det andre må gruppelederen ha tillit fra de andre i gruppen, og en må ha en ydmykhet for oppgaven, slik denne gruppelederen med erfaring fra omsorgsovertakelse uttrykker det:

Men jeg lærer jo noe hver gang, og så jeg føler jeg at jeg kan bruke det jeg har gått gjennom til noe positivt og hjelpe andre, slik at de kanskje slipper å ha det like tøft som jeg hadde det. Og så, føler jeg meg veldig ydmyk som får lov å ta del i andre sitt liv, og de deler av seg. Jeg bruker jo det jeg har opplevd til noe bra.

Til syvende og sist er det viktig med et personlig engasjement for oppgaven. Det å drive gruppetilbud er krevende, og fordrer at man stadig er proaktiv ovenfor barnevern og andre aktører som har kontakt med målgruppen:

Familievernkontorene har jo litt press generelt og har nok med å ta seg av det som kommer, sant, og alle fristene. Og her har du en gruppe som krever noe annet, at vi må jobbe utadrettet, at vi må jobbe med nærhet til kommunene på en annen måte, vi må ha en strategi fordi vi må være litt proaktive og markedsføre tilbudet. Det er en litt annen måte å jobbe på.

5.3.3 Personlig engasjement – om å strekke seg langt

Det er et gjennomgående funn i vår studie at gruppeledere som driver gruppetilbud har et stort engasjement for arbeidet med grupper for foreldre som har mistet omsorgen for barn. Mange av de som driver gruppetilbud i regi av familievernnet eller andre private/ideelle aktører, har selv erfaring fra barnevernfaglig arbeid og uttrykker at denne erfaringen er av betydning for engasjementet de har

for oppgaven. Særlig familieterapeutene fra familievernet uttrykte at denne erfaringen bidro til at de i utgangpunktet påtok seg oppgaven:

Det var naturlig at jeg som tidligere barnevernleder skulle utvikle et sånt tilbud.

Det er flere av oss som har jobbet i barnevernet [...] Jeg har jobbet både med rekruttering av familiehjem og jobbet mye med foreldre av de barna som var plassert, så jeg tenkte at det å få lov til å jobbe med de og de et tilbud, det hadde jeg veldig lyst til.

Mange foreldre har en konfliktfylt og vanskelig relasjon til barnevernet. Gruppeledere som har erfaringer fra og kjennskap til barnevernet fra innsiden og som samtidig kan ta foreldrenes perspektiv, kan ha særskilte forutsetninger for å øke foreldrenes tillit til barneverntjenesten. Mye tyder på at dette er viktig for at foreldrene skal utvikle et bedre samarbeid med både saksbehandler og fosterforeldre. Det kreves også at gruppelederne må kunne tilkjenne at barneverntjenesten også har et stort forbedringspotensial når det gjelder oppfølging av foreldre som fratas omsorg for barn.

Flere pekte på at det å drive denne type gruppetilbud krever tilstrekkelig faglig kompetanse. Det understrekes at en bør ha kompetanse utover grunnutdanningsnivå (bachelor), da det å drive gruppetilbud fordrer bred og inngående kunnskap om krise og sorgarbeid, relasjonsarbeid, konflikthåndtering, kunnskap om å se familien som et system osv.

Gruppelederne strekker seg ofte langt og går også i noen tilfeller aktivt inn i saker for å bistå foreldre til å etablere/retablere kontakt og samarbeid med kontaktperson(er) i barnevernet. Dette gjelder når det er store konflikter mellom foreldre og barnevern. Noen foreldre bryter kontakten med barnevernet fordi de opplever relasjonen så vanskelig. I følge gruppelederne tjener dette ingen, ikke minst er det uheldig for barnet. Derfor har gruppeledere i enkelte tilfeller bistått foreldre i å retablere kontakt med barnevernet, noe som ofte har resultert i at foreldre også får et bedre samarbeid med sin kontaktperson i barnevernet. Flere gruppeledere har også etablert en praksis hvor de kontakter alle foreldre over telefon i forkant av neste samling. Dette vurderes som positivt av foreldrene, fordi det gir de mulighet til å ta opp ting på forhånd, og at de føler seg velkommen, sett og ønsket i gruppen. Noen gruppeledere har også bistått med hjelp til transport til/fra gruppesamlingene.

Ved tilbudene som drives av barneverntjenesten uttrykte noen av foreldrene at de i utgangspunktet var skeptiske til at tilbudet ble drevet av barnevernet, men fremhevet likevel betydningen av de personlige kvalifikasjonene til gruppeleder. Gruppelederne må brenne for arbeidet og være villig til å lære av foreldre som deltar. Det kan sies å være et kjennetegn ved de barneverntjenester som selv driver gruppetilbud at det fremstår som lærende organisasjoner som har en innstilling at de har noe å lære av foreldrene. Uten en slik innstilling, kan det være vanskelig å komme i posisjon til foreldrene.

5.4 Rekrutteringsutfordringer

5.4 1 Barneverntjenestens rolle

Den største utfordringen med å drive gruppetilbud er å rekruttere foreldre. Med svært få unntak, opplever de fleste det vanskelig å rekruttere foreldre, og det brukes mye tid og ressurser på å nå ut til foreldrene med relevant informasjon. Flere gruppeledere påpeker at det er påfallende få som blir rekruttert fra barneverntjenesten. Dette kan skyldes at foreldre takker nei fordi de oppfatter dette som tilbud fra barneverntjenesten. Samtidig viser noen av gruppelederene til at det kan være vanskelig å nå frem til barneverntjenesten med informasjon. En av gruppelederene forteller at hun inviterte 7 barneverntjenester til informasjonsmøte om tilbudet, men hvor kun 2 kommuner møtte.

Flere av foreldrene vi har intervjuet opplever at det er tilfeldigheter som gjorde at de fikk kjennskap til tilbudet, og de etterlyser informasjon om slike tilbud fra barnevernet. Når foreldre er i krise etter en omsorgsovertakelse, kan de ha behov for at informasjon om oppfølgingstilbud ikke bare gis en gang, men at foreldre får gjentakende informasjon om ulike tilbud som finnes. Videre opplevde enkelte foreldre at 'barneverntjenesten tenkte at dette ikke var noe for meg':

Jeg blir skikkelig lei meg på grunn av det. For det at jeg synes det, jeg må få lov å være ærlig sant. Jeg er jo nesten alltid bare rolig og blid, men jeg synes det er hårreisende faktisk at det ikke er sånn, for det at de tenker at ... hvert fall med meg, har de sagt rett ut; jammen, vi ser ikke noe grunn til det, ergo det er ikke noe behov for forbedring, eller det er ikke noe, altså, ikke sant, du kan ikke forbedre deg. Så det er jo liksom, de vil jo ikke ha sendt meg her, for de har ikke sett poenget. Det synes jeg er ganske flaut. Ja, det er dårlig.

Foreldrene som deltok i gruppetilbud er samlet i sin oppfatning av at dette er et viktig tilbud for dem, derfor er det avgjørende at de får tilstrekkelig informasjon om slike tilbud. Det fordrer også at barneverntjenestene kjenner til tilbudene. I kartleggingen som ble sendt ut til 77 barnevernledere (hvor 58 svarte), oppga mange at de ikke kjente til tilbud i sin region. For en del barneverntjenester stemmer dette med vår kartlegging, men en del av kontorene har tilbud i sin region uten at barnevernet har kjennskap til at de finnes, eller oppgir tilbud som ikke lenger eksisterer eller er aktive. Noen viste endog til tilbud i egen kommune, som viste seg å være for andre foreldre enn målgruppen.

5.4 2 Å snu hver stein

Familievernkontorene som sliter med å få tilbudene opp å gå, opplever at de snur på hver stein for å få i gang gruppetilbudene. De erfarer at det er tungt og demotiverende å ikke få det til. En annen som opplever tilsvarende utfordringer, uttrykker det slik:

For meg blir det jo, jeg blir jo bare sånn søkende – hva er det jeg kan gjøre for å få de [foreldrene] til å komme? Jeg har så lyst til at de skal komme, så det blir sånn – hva skal jeg gjøre ... hva er det jeg gjør feil? For jeg har jo spurt de som er i gruppa, hva de mener kan gjøres annerledes. Skal vi ha det på kveldstid, skal vi ha det på dagtid, skal vi ha det utenfor

familievernets kontorer? Vi er fryktelig fleksible, og er villig til mye, men det har liksom ikke latt seg løse til nå.

Det kan være vanskelig å sette fingeren på hva som gjør at noen tilbud klarer å få rekruttert foreldre, mens andre ikke klarer det. En viktig faktor i dette bildet er det geografiske nedslagsfeltet tilbudet har. I sentrale områder med stort nedslagsfelt vil det naturlig nok være lettere å rekruttere foreldre til tilbudene, mens i områder som skal nå ut til store geografiske områder, er det straks mer utfordrende. Noen foreldre vil måtte ta både ferjer og reise over lange strekninger for å ta del i gruppetilbudet. For foreldre som sliter på ulike områder i livet og har en anstrengt økonomi, blir slike forhold barrierer for deltakelse. Dette skaper utfordringer med tanke på å tilby nasjonalt likeverdige tilbud, og tiltak trengs for å støtte foreldre på en måte som kan reduserer slike barrierer. Mange forteller at de sliter med angst, redsel for hva andre mener, psykiske vansker osv. som gjør dørstokkmila er veldig lang. En av mødrene fortalte at det var avgjørende at saksbehandleren hennes hentet henne hjemme for at hun skulle bli med. Slike tiltak for å trygge deltakerne fremstår som svært viktig når man skal 'snu hver stein'.

Det synes som om tilbud som er strukturerte eller semistrukturerte i større grad lykkes med å opprettholde gruppetilbudet, og videre at samarbeid med tjenester og organisasjoner som kommer i kontakt med målgruppen er avgjørende for å lykkes. De fleste tilbud oppgir at de særlig sliter med å rekruttere ikke-etnisk norske foreldre, mens Familievernet på Enerhaugen basert på ICDP er det tilbudet som synes å ha minst vansker med å rekruttere foreldre (se pkt 4.3.2) og tilbudet fremstår med det som et klart unntak. Dette henger klart sammen med det nære samarbeidet med PMV og bruk av brobyggere og linkarbeidere. Dette samarbeidet kan være et eksempel på hvordan andre tjenester også kan utvikle en forståelse for hva som skal til for å rekruttere familier med minoritetsbakgrunn. Dette trenger ikke nødvendigvis bare gjelde familier med ikke vestlig innvandrerbakgrunn. Familier i kontakt med barnevernet kan også ses på som en minoritet i det norske samfunnet, og det trengs flere brobyggere, for eksempel foreldre som selv har hatt barn under omsorg, som kan bistå andre foreldre med å ta imot hjelp. Foreldre som har fått omsorgen tilbake kan være gode rollemodeller i så henseende.

Det er flere nyetablerte tilbud på trappene, blant annet EFFT-gruppe i Bergen og Mestringsgruppe i Sør-Rogaland, samt at Rogaland også starter opp PRIDE-inspirert kurs våren 2018. Alle disse har på relativt kort tid rekruttert tilstrekkelig foreldre til å starte opp tilbudet. Dette er semistrukturerte/strukturerte tilbud hvor samarbeid med aktører som møter målgruppen har vært av vesentlig betydning; både barneverntjenestene, men også advokater, OFB og andre.

5.4.3 Mødre – fedre, etnisk-/ikke-etnisk norske

I tilbudene vi har kartlagt, er det overvekt av mødre som deltar. Et unntak er ICDP kurset i regi av Enerhaugen familievernkontor, som rekrutterer en overvekt av menn. Dette kurset skiller seg fra øvrige kurs med større fokus på barneoppdragelse og er rettet mot ikke-etniske foreldre.

Kartleggingen viser at flesteparten av gruppene rekrutterer etnisk norske, og at det mangler tilbud til flere etnisiteter med ulike språk.

Selv om majoriteten i øvrige gruppetilbud er mødre, har det vært flere fedre med i gruppene enn vi kanskje forventet. Noen av fedrene som har deltatt i intervjuene uttrykker at det er viktig for dem at det også er andre menn med på kurset/tilbudet og ikke bare kvinner. I oppfølgingsarbeidet kan det være ekstra viktig å være oppmerksom på fedrenes situasjon, ettersom de lettere blir oversett og ikke involvert i barnevernfaglig arbeid i omsorgsovertakelsessaker (Slettebø, 2008). Dette til tross for at fedre opplever mange av de samme utfordringene som mødrene etter en omsorgsovertakelse – noe som også fremkom i våre intervjuer, hvor både mødre og fedre deltok.

5.5 Det lille ekstra

Til slutt vil vi trekke frem at gruppetilbud som tilbyr det lille ekstra, synes å vinne på det. Et eksempel på det er gruppetilbud hvor deltakerne spiser et måltid sammen. Måltidet har i seg selv en samlende funksjon, trygger settingen og gjør at foreldrene blir bedre kjent med både andre deltakere og gruppeledere. Ved noen tilbud er det gruppelederne som tilbereder måltidet, mens andre ganger gjøres dette i fellesskap og blir med det en sosial aktivitet. I intervju med foreldre trekkes måltid frem som en positiv faktor som de setter stor pris på.

Flere av kursene har tidligere praktisert hotellopphold en helg som del av opplegget. For flere har dette blitt en for dyr ordning, hvor en derfor har erstattet det med andre alternative tilbud. I Kristiansand har de opprettholdt hotellseminar som del av tilbudet, og foreldrene er tydelige på at dersom dette forsvinner – så 'forsvinner også halve kurset'. På spørsmål om hva som har vært det beste med kurset, er svaret unisont: hotelloppholdet fordi det gjorde noe med hele gruppeprosessen.

[...] det [hotelloppholdet] tror jeg er alfa og omega på hele greia, for altså jeg følte at vi kom mye mer innpå folk, og altså [...] Jeg vet ikke. Det skjedde noe når vi var der alle sammen.

Gruppelederen understreker også betydningen av hotelloppholdet:

Det som jeg tenker at alle her i dag og de på de andre kursene har sagt veldig tydelig er at den hotellhelgen, den er kjempeviktig. Og at det er viktig på veldig mange måter. Det å få lov å reise på kurs, å være på hotell, sånn som alle fosterforeldre får flere ganger i året. Det å bli, jeg tenker, folk har sagt noe om å bli behandlet med respekt og verdighet, at de reiser bort,

sånn som andre gjør. Ja, liksom. Vi er alminnelige folk på et alminnelig kurs, og at det er kjempeviktig og at det er veldig sånn, en anerkjennelse av at vi er helt alminnelige. Og det synes jeg er vanskelig, for at du må sloss så inderlig for å få lov til å beholde den helgen.

PRIDE er i utgangspunktet rettet mot fosterforeldre, og disse kursene er oftest på hotell. Det at de biologiske foreldrene får det samme som fosterforeldrene holdt koordinatoren frem som viktig. Det å oppleve at en blir satt pris på, og at en blir påkostet noe utover at en møter i et lokale, gjør noe med foreldrenes opplevelse av verdighet. Foreldre som mister omsorgen for barn er en gruppe som opplever å bli stigmatisert, ikke bare i samfunnet for øvrig, men også i velferdsforvaltningen. Når omsorgsovertakelse iverksettes, mister de ikke bare den daglige kontakten med sitt barn, men det får også sosiale konsekvenser som gjør at de opplever sosial isolasjon. Det får i tillegg økonomiske konsekvenser som gjør at deres økonomisk situasjon forverres. Derfor kan 'det lille ekstra', slik som for eksempel hotellseminaret, være ekstra betydningsfullt for denne gruppen av foreldre.

Kapittel 6: Oppsummering og konklusjon

6.1 Kartlegging av gruppetilbud

Denne rapporten har som mål å kartlegge hvilke aktører som yter gruppetilbud til foreldre som har barn i plasseringstiltak, og belyse innhold og organisering av eksisterende tilbud. Videre har målet vært å utforske terapeutene og foreldres erfaringer med gruppetilbud, samt å si noe om hvilke forutsetninger som må være tilstede for å utvikle gode og nasjonalt likeverdige tilbud til målgruppen. Kartleggingen bygger på ulike tilnærminger. Vi har tatt telefoniske henvendelser til landets familievernkontorer, større barneverntjenester og ulike interesseorganisasjoner for brukergrupper i kontakt med barnevernet. Videre bygger undersøkelsen på data innhentet ved hjelp av en begrenset survey til 77 av landets barnevernledere som er tilknyttet Norsk barnevernlederorganisasjon.

Det er flere aktører som tilbyr gruppetilbud til målgruppen, både statlige og kommunale aktører. Noen av disse tilbudene drives i samarbeid med andre, blant annet OBF og PMV. I tillegg er det et tilbud som drives av Heggeli (Kirkens bymisjon), og tilbud som drives av interesseorganisasjoner. Det betyr at aktørene kan deles inn i følgende kategorier:

Statlige:	Syv Familievernkontor (hvorav et kontor har 2 aktive gruppetilbud våren 2018)
Kommunale:	Tre Barneverntjenester
Privat/ideell:	En Institusjon
Interesseorg.:	Tre ulike interesseforeninger/organisasjoner (flere tilbud rundt i landet)

I tillegg er det flere aktører som har hatt tilbud til denne gruppen foreldre, og noen av disse ønsker å reetablere gruppetilbud uten å ha konkrete planer om hvilken struktur disse skal ha og hvordan de skal organiseres. Det må tas høyde for at det kan være andre tilbud som eksisterer uten at vi har klart å identifisere disse gjennom våre tilnærminger.

6.1.1 Geografiske utfordringer

Norge er et langstrakt land med mange kommuner. Det innebærer at noen familievernkontor betjener store geografiske områder, noe som utfordrer muligheten til å gi et nasjonalt likeverdig tilbud. De fleste gruppetilbudene er lokalisert på Østlandet, noen i sør og vest. I Midt-Norge og indre deler av Sør-Norge finnes det per i dag ingen gruppetilbud. Kristiansund har forsøkt med to ulike tilbud i 2016 og 2017. På bakgrunn av rekrutteringsutfordringer er tilbudet ikke aktivt per i dag, selv om de ønsker å utvikle nye tilbud. Nord i landet finnes det kun et tilbud som ifølge interesseorganisasjonen Fokus på barnevernet startet opp Januar 2018. Oversikten nedenfor (Tabell 6.1) viser de ulike aktørene og hvordan tilbudene fordeler seg på landsbasis.

Tabell 6.1: Oversikt over aktive tilbud og geografisk plassering

OSLO

Familievernet på Enerhaugen

- ICDP kurs

Heggeli/Kirkens bymisjon

- Foreldrestøtten

AKERSHUS

Fokus på barnevernet

- Samtaler rundt bordet (Lillestrøm)

OPPLAND

Familievernet i Kongsvinger

- PRIDE-basert kurs (vår 2018)

OBF Hamar

- Foreldredrevet gruppe

HEDEMARK

Fokus på barnevernet

- Samtaler rundt bordet (Brumunddal)

VESTFOLD

Familievernet i Sandefjord

- PRIDE-basert kurs

Barnevernet på Nøtterøy

- Undervisningsbasert kurs

OBF Skien

- Foreldredrevet gruppe (vår 2018)

ØSTFOLD

Familievernet i Askim

- Terapeutisk gruppe

Barneverntjenesten i Sarpsborg

- PRIDE og COS inspirert kurs

AUST-AGDER

Familievernet i Kristiansand

- PRIDE-basert kurs

Fokus på barnevernet

- Samtaler rundt bordet (Kristiansand)

ROGALAND

Familievernet i Sør-Rogaland

- Mestringsgruppe
- PRIDE-basert kurs

Barnevernet i Stavanger

- Erfaringsformidlere/Erfaringsgruppe

HORDALAND

Familievernet i Bergen

- EFFT kurs (vår 2018)

TROMS

Fokus på barnevernet

- Samtaler rundt bordet (Harstad)

Fosterhjemsforeningen²

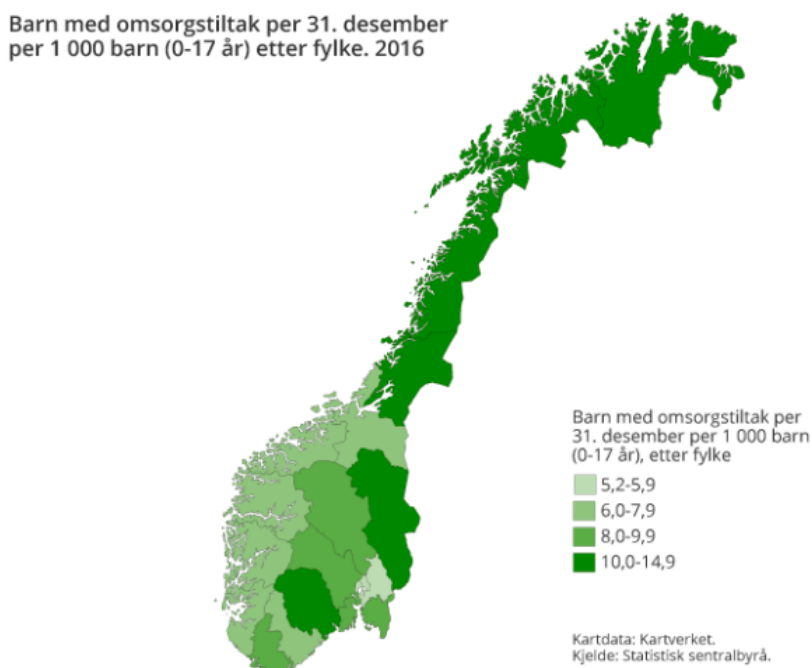
- Brobyggerprosjektet (under utvikling)

Som Figur 6.1 illustrerer, er det store områder hvor det ikke finnes et reelt gruppetilbud for foreldre som opplever en omsorgsovertakelse. Selv flere av de store byene står uten tilbud. Det er

² Brobyggerprosjektet er under utvikling og geografisk plassering er ikke avklart (se beskrivelse pkt. 4.3.3)

interessant å merke seg at noen av fylkene med færrest omsorgsovertakelser per 1000 barn også er fylker med flest tilbud til målgruppen. Videre at flere av fylkene med høyest andel omsorgsovertakelser pr 1000 barn (SSB, 2017), er fylker uten gruppetilbud til målgruppen. Selv om det kan være større geografiske utfordringer nettopp i disse fylkene, skulle tallene tilsi at det er grunnlag for å etablere tilbud (Se figur 6.2)

Figur 6.2 Oversikt over barn med omsorgstiltak per 1000 barn etter fylke, Kilde: Statistisk sentralbyrå 2017.

6.2 Innhold og struktur

De ulike tilbudene vi har kartlagt har vi valgt å dele inn i tre kategorier. Ustruktureerte tilbud er karakterisert ved at de er åpne og uten fastlagt innhold eller struktur, der foreldre i stor grad avgjør hvordan tiden på samlingene skal disponeres og hva som til enhver tid blir tema for møtene. Kartleggingen viser at flere tilbud har startet som åpne eller som mindre struktureerte tilbud, har utviklet seg til mer struktureerte og lukkede grupper. For noen av tilbudene har denne dreiningen vært ønsket av foreldrene, mens andre har vært mer skeptiske til slike endringer. Gruppeledere begrunner en slik dreining ut fra et ønske om å bidra til større trygghet og forutsigbarhet i tilbudet til foreldrene, og utfra et ønske om å arbeide mer målrettet og hvor gruppeledernes kompetanse kan komme mer til anvendelse. Intervjuene kan tyde på at det er ulike oppfatninger av hvor spesialisert gruppetilbudene skal være blant både fagfolkene og foreldre.

Den andre kategorien av gruppetilbud er de vi har valgt å kalle semistrukturerte tilbud. Disse består av både åpne og lukkede grupper, men hvor innretningen på gruppen har en mer definert karakter enn de ustrukturerte tilbudene. Det innebærer at en har fastlagte tema, men hvor det samtidig er stor grad av fleksibilitet – noe som gir rom for at foreldre løpende kan dele erfaringer som de har vært opptatt av. Den siste kategorien av gruppetilbud har en enda tydeligere strukturert innhold, og bygger videre på etablerte terapeutiske og barnevernfaglige programmer som PRIDE, ICDP, COS og EFFT. Slike tilbud kjennetegnes ved at de defineres som kurs med et bestemt antall gruppedeltakere for hvert kurs. Tilbudene kjennetegnes dessuten av et tosidig fokus, der en støtter foreldre når det gjelder deres individuelle hjelpebehov og en fokuserer på å utvikle foreldreferdigheter.

Funnene fra studien indikerer at semistrukturerte og strukturerte gruppetilbudene synes å fungere best med tanke på både rekruttering, stabilitet og utbytte av gruppen. Foreldrenes erfaringer med slike tilbud kan tyde på at de får styrket sine foreldreferdigheter. Foreldrene har blant annet gitt eksempler på hvordan de har vist overfor barnet at de aksepterer at barnet knytter seg til sine fosterforeldre. Videre viser undersøkelsen av gruppene kan bidra til å styrke foreldrenes samarbeidskompetanse i kontakten med barnverntjenesten og fosterforeldre, noe som har resultert i færre konflikter.

De fleste av foreldrene understreker betydningen av å møte andre foreldre i samme situasjon og lære av hverandre. Dette kan bidra til et fokusskifte slik at målet kan endres fra å kjempe for tilbakeføring til et mål om å være god forelder for barnet, selv om en ikke har den daglige omsorgen. Ikke alle foreldrene er enige i et slikt mål, men både foreldre og gruppeledere har gitt uttrykk for slike erfaringer. Når det er sagt, viser også foreldre som deltar i ustrukturerte tilbud til at de har godt utbytte av å delta i gruppene. Det å treffe andre i samme situasjon, dele erfaringer, gi og motta sosial støtte fremholdes som viktig i alle tilbudene. Utfordringer knyttet til samvær og kontakt med barnet, samt samarbeid med barneverntjeneste og fosterhjem er gjennomgående tema i de ulike tilbudene. Selv om noen av tilbudene har en tydeligere terapeutisk forankret målsetting, trekkes 'terapien' som ligger i å møte andre og gjenkjenne seg i andres erfaringer frem i alle tilbudene vi har kartlagt. Tilbudene har altså ulik karakter og selv om målsettingene varierer, er det flere fellestrekk enn forskjeller i formålsbeskrivelsene, og det sosiale fellesskapet blir vektlagt i alle gruppetilbudene.

6.3 Hva må til for å bidra til gode og nasjonalt likeverdige tilbud til målgruppen?

6.3.1 Kompetanse, engasjement og proaktivitet

Gode tilbud fordrer at de som skal drive gruppetilbud har kompetanse og engasjement for oppgaven. Dette ble vektlagt av både foreldre og gruppelederne selv. Dette forutsetter at tjenestene legger til

rette for og tilgodeser ressurser til denne type oppgaver. Erfaringer viser at det å drive gruppetilbud fordrer proaktiv jobbing utover egen organisasjon, hvor en er pådriver for å få rekruttert foreldre. Tilbud som er proaktive og tar direkte kontakt med hver enkelt forelder i forkant av hvert samling, høster gode tilbakemeldinger. Foreldrene føler seg sett og opplever større motivasjon til å komme. Når foreldre skal være med som gruppeledere, må det være systemer som sikrer at en får 'de rette' foreldrene med, og disse må få god oppfølging underveis. Terskelen for deltakere å ta kontakt med en gruppeleder med foreldreerfaring kan være lavere sammenlignet med det å ta kontakt med profesjonelle. Dette kan bidra til at en får rekruttert flere foreldre, men også at gruppeledere med foreldreerfaring kan få en henvendelse på 'privaten' som til tider oppleves belastende for gruppeledere (med foreldreerfaring).

6.3.2 Innholdets betydning for utbytte

Selv om funnene tyder på at en innholdsmessig struktur kan bidra til et bedre utbytte for målgruppen, trenger tilbudene å ha en viss fleksibilitet. Grunnen til dette er at målgruppen er en uensartet gruppe, har ulike behov og kan befinne seg i svært ulike livssituasjoner. Temabaserte tilbud synes likevel i større grad enn de andre tilbudene å legge til rette for styrking av foreldreferdigheter og samhandlingsferdigheter.

6.3.3 Etablering av nye tilbud nødvendig for å styrke dekningsgraden

For å nå mål om et nasjonalt likeverdig tilbud for ulike grupper foreldre, er det nødvendig å utvikle flere tilbud i ulike deler av landet. I dag er det mange fylker og regioner som står uten gruppetilbud. Selv om individuell oppfølging er et alternativ, er dette et tilbud som ikke imøtekommer foreldrenes behov for sosial støtte ved å kunne møte andre i samme situasjon. Noen tilbud opererer med et minimumstall på 5-6 deltakere, men erfaringene fra studien viser at foreldre i gruppe med en relativt liten deltakerkjerne også opplevde gruppetilbudet som nyttig.

6.3.4 Rekrutteringsutfordringer

Rekruttering av foreldre er hovedutfordringen med å drive gruppetilbud. Utfordringene er størst for tjenester som skal dekke store geografisk områder. I tillegg til en vanskelig livssituasjon, kan Lang reisevei og reisekostnader forhindre foreldre i å delta. Noen foreldre vil også ha behov for barnevakt hvis de skal reise bort. Per i dag er det ingen formelle støtteordninger for foreldre som ønsker å delta i gruppetilbud. Tiltak hvor foreldre får dekket reiseutgifter og andre utgifter knyttet til deltakelse, kan bidra til å redusere rekrutteringsutfordringene og bidra til mer likeverdige tilbud. Både foreldre og gruppeledere har formidlet at det synes å være tilfeldig og poengterer dessuten at det fremstår som tilfeldig hvorvidt foreldre får informasjon om eksisterende gruppetilbud. Noen få har fått informasjon om kurs via barnevernet, andre via Nav, familievernnet, advokater, interesseorganisasjoner og andre. Sosiale medier synes også å være en viktig informasjonskanal og her ligger det, etter vår oppfatning,

store muligheter for å synliggjøre tilbud fra ansvarlige parter. Kartleggingen tyder på at barne- og familievernet i mye større grad bør benytte seg av brobyggere og linkarbeidere i forsøket på å nå frem til foreldre som i utgangspunktet er skeptiske til både barne- og familievernet.

Barneverntjenesten i Stavanger sitt arbeid med erfaringsformidlere er et eksempel på nybrottsarbeid innen dette feltet, som kan være til inspirasjon for andre barneverntjenester. For å øke rekrutteringen til gruppetilbud, bør familievernet samarbeide tett med det som finnes av frivillige lavterskeltilbud i nærområdet. Enerhaugen familievernkontor sitt samarbeid med Kirkens Bymisjons Primærmedisinsk verksted i Oslo er et godt eksempel på dette.

6.3.5 Styrke samarbeid mellom barnevern og familievernkontor

Flere av foreldrene oppga at de ikke hadde fått informasjon om gruppetilbud av barneverntjenesten. Ifølge flere gruppeledere er det påfallende få foreldre som er blitt 'henvist' fra barneverntjenesten. Barnevernet har mange oppgaver, og undersøkelser har vist at foreldre med barn under omsorg er en gruppe som ofte blir nedprioritert i det barnevernfaglige arbeidet (Slettebø, 2009). Selv om det kan være vanskelig for foreldre å ta imot tilbud som blir formidlet av barnevernet, er det først og fremst barnevernet som har oversikt over foreldre til barn i fosterhjem eller på institusjon, og som dermed er i målgruppen for tilbudene. Skal en lykkes med intensjonen om å utvikle gode og nasjonalt likeverdige tilbud, er det nødvendig med et mer forpliktende samarbeid mellom barnevern og familievern. De ansatte i barneverntjenesten må være orientert om hvilke gruppetilbud som finnes, og de må formidle denne informasjonen til foreldre som er i målgruppen. De må også tilby foreldrene støtte til dekning av reise- og eventuelt opphold. Barneverntjenesten må orientere alle foreldre som mister omsorg for barn om tilbudene. Det er foreldrene selv som skal beslutte om de ønsker å delta eller ikke.

6.4 Anbefalinger

På bakgrunn av studien vil vi gi følgende anbefalinger:

- 1) Det er i dag store geografiske områder hvor det ikke finnes gruppetilbud til foreldre som er i målgruppen for disse tilbudene. Da gruppetilbud har vist å stor betydning for foreldrene, er det viktig med videre satsning på utviklingen av slike tilbud slik at det finnes minst et tilbud i hvert fylke.
- 2) Kartleggingen tyder på at mange foreldre kan oppleve reisevei og utgifter som barrierer for deltakelse. Et viktig tiltak vil være at barneverntjenesten kan tilby økonomisk kompensasjon for reiseutgifter og eventuelle andre utgifter i forbindelse med deltakelse, og at det etableres smidige løsninger for økonomisk kompensasjon.

- 3) Det kan synes som om en del barneverntjenester mangler kunnskap om gruppetilbud, og bedre informasjonskanaler kan være viktig for å avklare roller og styrke samarbeidet mellom tjenestene.
- 4) Familievernet opplever at få foreldre rekrutteres fra barneverntjenesten. Det er barneverntjenesten som har kontakt med alle foreldrene i målgruppen. Det er derfor behov for å sette inn tiltak som kan styrke samarbeidet mellom familievernet og barneverntjenesten på dette området, slik at barnevernet får en mer aktiv rolle i å formidle informasjon om gruppetilbud på en måte som når ut til foreldre.
- 5) Brobyggere/Linkpersoner har vist å ha en viktig funksjon i rekruttering av foreldre til gruppetilbud. Det er derfor viktig at aktørene knytter til seg aktuelle brobyggere for å lykkes med å nå ut til foreldre som kan ha nytte av tilbudet.
- 6) Gruppetilbudene synes i stor grad å være avhengig av 'ildsjeler' som er pådrivere i utvikling og drift av gruppetilbud. Av denne grunn er det viktig å skape strukturer som bidrar til at slike tilbud ikke blir personavhengige. Tilbudene må være godt forankret i tjenestene, og ansatte utover gruppeledere skal ha kunnskap og innsikt i målgruppens utfordringer.
- 7) Foreldrene opplever gruppetilbudene som nyttige, uavhengig av innhold. Det er særlig betydningen av å møte andre i samme situasjon som fremholdes som viktig. Likevel anbefales en viss struktur på gruppetilbudet da dette synes å legge til rette for at foreldrene får hjelp til å utvikle relasjonen til både barnet, fosterforeldre og ansatte i barnevernet.
- 8) Bortsett fra tilbudet ved Enerhaugen familievernkontor, er majoriteten av foreldre som deltar i gruppetilbud mødre. Flere har pekt på betydningen av at det er en relativ kjønnsbalanse i gruppene. Det bør også legges til rette for at det etableres flere tilbud som er tilrettelagt for foreldre med minoritetsbakgrunn.
- 9) Servering av mat synes å være viktig og samlende i gruppene, og en bør vurdere å starte gruppesamlingene med en samlende sosial aktivitet slik måltidet er. Dette bør derfor være finansiert og tilrettelagt som del av tilbudet. Videre blir hotellseminar trukket frem som verdifullt for deltakerne. Muligheten for hotellopphold bør derfor innarbeides i budsjettene.
- 10) Det anbefales at det er minst to som driver gruppetilbud sammen, både for å motivere hverandre, og for at en da får større fleksibilitet dersom enkelte av foreldrene har behov for individuell samtale/oppfølging under samlingene.
- 11) Det er positivt at foreldre selv er med å driver grupper, og det er viktig at det etableres strukturer for ivaretagelse og rolleavklaring i et slikt samarbeid. Enkelte får honorar for slike oppdrag, mens andre ikke – og en felles praksis for honorar bør vurderes.

6.5 Konklusjon

Antall omsorgsovertakelser har stabilisert seg og gått noe ned de siste årene. Samlet sett har det likevel vært en kontinuerlig økning i antall barn og unge som plasseres utenfor hjemmet, og volumet av plasserte barn antas å øke i årene fremover ettersom stadig flere yngre barn blir værende i barnevernets omsorg (Bufdir, 2017a). Derfor er det viktig å ha fokus på oppfølging til foreldre, også i årene fremover.

Selv om foreldrene har ulike synspunkter og erfaringer med en omsorgsovertakelse, vil mange trenge hjelp til å sortere vanskelige følelser, håndtere sorg, skam og fortvilelse, og opplevelse av ensomhet og ikke minst krevende og såre samvær med barna.

Hensikten med prosjektet var å kartlegge hvilke aktører som yter gruppetilbud til foreldre som har barn i fosterhjem og på institusjon, og belyse innhold og organisering av eksisterende tilbud. Videre var målet å utforske terapeutene og foreldres erfaringer med gruppetilbud, samt å si noe om hvilke forutsetninger som må være tilstede for å utvikle gode og nasjonalt likeverdige tilbud til målgruppen.

Kartleggingen har vist at familievernkontorene er de mest sentrale aktører i å tilby slike gruppetilbud, men de har selskap av frivillige organisasjoner og noen få barnevernkontorer. Studien har vist at det er utviklet tre ulike kategorier av gruppetilbud: Ustrukturerte (drop-in), semistrukturerte og strukturerte tilbud. Flesteparten av de strukturerte tilbudene, som drives av familievernkontorene, baserer seg i tiltagende grad på anerkjente modeller slik som ICDP, PRIDE og COS (og nye kurs/moduler som baserer seg på EFFT). De ustrukturerte tilbudene synes i større grad å være drevet av frivillige aktører, slik som OBF eller andre foreldregupper. Det er også familievernkontor som har hatt tilbud om ustrukturerte grupper, men som har beveget seg over på tilbud med mer strukturert innhold.

Selv om tilgjengeligheten på gruppetilbud varierer på landsbasis, bekrefter studien betydningen av myndighetenes satsing på familievernkontorenes ansvar når det gjelder oppfølging. De semistrukturerte og strukturerte tilbudene synes i større grad enn de øvrige å legge til rette for å hjelpe foreldre til å bearbeide følelser og til å mestre livene sine etter omsorgsovertakelse. De synes også å bidra til å bedre foreldreferdigheter og relasjoner til barnet, noe som fremheves som viktig når foreldrene skal ha samvær med barnet. Disse gruppene synes å favne et tosidig oppfølgingsarbeid, både å bidra til et best mulig situasjon for barnet, og å imøtekomme foreldrenes behov for hjelp og støtte.

Utvikling av gode og nasjonalt likeverdige tilbud til målgruppen, fordrer bedre samarbeid mellom familievernkontorene og barnevernet, økt rekruttering og satsing (særlig i Innlandet i Sør-Norge, Midt- og Nord Norge). Et likeverdig tilbud innebærer også at tilbudene i større grad må være

tilgjengelige for ikke-etniske norske, da det i dag kun finnes et tilbud som er spesifikt rettet mot denne gruppen, mens ikke-etnisk norske mer eller mindre fraværende i andre gruppetilbud. Videre bør det være et større fokus på erfaringsutveksling mellom suksessfulle program. Noen grupper har lang erfaring, god rekruttering, og gode erfaringer. Her er gode samarbeidsallianser med aktører som har direkte kontakt med målgruppen av vesentlig betydning. Evalueringen viste at foreldreutbyttet er stort, og gruppedeltagelse gjør livet litt lettere for foreldrene som lever med store, og for mange, vedvarende utfordringer.

Referanser

- Angel, B. (2007). *Det vanskelige foreldreskapet. En studie av foreldre som har deltatt på kurs til foreldre med barn i fosterhjem. Deres egenopplevelse av sitt foreldreskap i møte med barnevern og fosterhjem*. Skriftserien nr. 131. Høgskolen i Agder, Kristiansand
- Aambø, A. (2005) 'Bruk av token og naturlige hjelpere i helsetjenestene' I Ahlberg, Aambø og Gihle (red.) *Utfordringer innen helse og omsorg blant minoriteter*. Norsk kompetansesenter for minoriteter. NAKMLs skriftserie om minoriteter og helse. Nr. 1/2005.
- Antonovsky, A., og Lev, A. (2000). *Helbredets mysterium: At tåle stress og forbli rask*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Backe-Hansen, E. (2001). *Rettferdiggjøring av omsorgsovertakelse: En beslutningsteoretisk analyse av barneverntjenestens argumentasjon i en serie typiske saker om små barn*. NOVA-rapport 2/01. Oslo: NOVA
- Barne- ungdoms og familiedirektoratet (2017a)
https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnevern/ Lest 05.10.2018
- Barne- ungdoms- og familiedirektoratet (2017b). Er du fratatt omsorgen for barnet ditt?
https://www.bufdir.no/Familie/Hjelp_til_parforholdet_og_familien/foreldre_fratatt_omsorg/
Lest 05.10.2018
- Barne- ungdoms og familiedirektoratet (2018). Forebyggende arbeid og godt foreldreskap (tiltak 1-13).
https://www.bufdir.no/vold/Status_vold/Forebyggende_arbeid_og_godt_foreldreskap_tiltak_1_13/ Lest 04.10.2018.
- Barnevernloven (1992), Lov om barneverntjenester av 17. juni 1992, nr. 100. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Braun, V. & Clark V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2) s 77-191.
- Cameron, G. & S. Birnie-Lefcovitch (2000). Parent Mutual Aid Organizations in Child Welfare Demonstration Project: A Report of Outcomes. *Children and Youth Services Review*. Vol. 22, nr. 6, s. 421 - 440.
- Cobb, S. (1976). Social Support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine*, 38, 300-314.
- Dalen. M. (2011). *Intervju som forskningsmetode- en kvalitativ tilnærming*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dalgard, O.S. mfl (2006) *Sosiale risikofaktorer, psykisk helse og forebyggende arbeid*. Folkehelseinstituttet. Rapport 2006:2.
- Egelund T. & Hestbæk, A. D. (2003). *Anbringelse af børn og unge udenfor hjemmet: en forskningsoversigt*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Ellingsen, Ingunn T. (2006). Mor uten barn - oppfølging etter omsorgsovertakelse. Bodø: Høgskolen i Bodø.
- Ellingsen, I. T. (2007). Å miste omsorgen for sitt barn. *Nordisk sosialt arbeid*, No 4, 263-275.
- Ellingsen, Ingunn T. (2010). Oppfølging etter omsorgsovertakelse - Utfordringer og muligheter. I: Modernisering i barnevernet : ideologi, kontekst og kompetanse. Universitetsforlaget. ISBN 978-82-15-01174-5.
- Ellingsen, I. T. (2011). *Adolescents in foster care and their families: A Q methodological study on family perceptions*. PhD-avhandling UIS nr 128, Juni 2011.
- Falch-Eriksen, A. (2016) Foreldre som er fratatt omsorgen for sine barn. Nova Rapport 9/16.

- Festinger, T. (1996). Going Home and Returning to Foster Care. *Children and Youth Services Review*. Vol. 18, 383 – 402.
- Frame, L., A. Conley & J. Duerr Berrick (2006). The Real Work is What They Do Together: Peer Support and Birth Parent Change, *Families in Society*. Vol. 87, nr. 4, s. 509 - 520.
- Haugseth, E. (2012) Heggeli – et barnehjem med foreldrestøttende innsatsformer. *Norges barnevern*, vol 89, nr. 1-2, s. 32 – 46.
- Haus, I. (2005) Kompetansehevende kurs til foreldre med barn i hjelpetiltak og i fosterhjem, *Norges barnevern*. Vol. 82, nr.3, s. 11- 22.
- Hessle, S. (1989). Utsatte familjers sociale nätverk. I: Elisabeth Backe-Hansen og Kari Næs (red.) *Bedre Barnevern. Teori og metode i praktisk barnevern*. Oslo: Tano AS
- Hogan, B. E, W. Linden, B. Najarian (2002). Social support interventions. Do they Work? *Clinical Psychology Review*, Vol. 22, 381 - 440.
- Holm-Hansen, J., Haaland, T. og Myrvold, T. (2007) *Flerkulturelt barnevern*. NOBR-rapport 2007:10.
- Hovland, W. (2014). *Transittliv i barnevernets regi*. (PhD), PhD-avhandling UiS nr. 233, November 2014.
- Höjer, I. (2007). *Föräldrars roster – hur är det att ha sina barn placerade i fosterhem. Brukare och forskare samverkar*. STIFTELSEN Allmänna Barnhuset, Skriftserie 2007:2
- Ingerslev, H. (1999). Støttesenter for foreldre i København, et eksempel for norsk barnevern. *Norges Barnevern*. nr. 3, 13 - 22.
- Innsti. 151L (2017-2018). Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om Endringer i barnevernloven mv. (bedre rettsikkerhet for barn og foreldre. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2017-2018/inns-201718-151L/> Lest 9. april 2018.
- Kapp, S. A. og R. H. Vela (2004). The unheard client: Assessing the satisfaction of parents of children in foster care. *Child and Family Social Work*. Vol. 9, 197 - 206.
- Levin, A. E. (1992). Groupwork with Parents in the Family Foster Care System: A Powerful Method of Engagement. *Child Welfare*. Vol. 71, nr. 5, 457 – 473
- Manji, S., S. Maiter & S. Palmer (2005). Community and informal social support for recipients of child protective services. *Children and Youth Services Review*, Vol. 27, s. 291 - 308.
- NOU 2000:12. *Barnevernet i Norge – tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- NOU 2012:5 *Bedre beskyttelse av barns utvikling*. Oslo: Barne-, likestillings- og Inkluderingsdepartementet
- OBF (2017) <http://barnevernsforeldrene.no/lest 5.10.2017>
- O'Connor, P. (1996). A Support Group for Families who have Children in Care: An Evaluative Case Study. *Children and Society*. Vol. 10, 64 - 76.
- Polit, D. F., & Beck, C. T. (2004). *Nursing research: principles and methods* (Seventh ed.). Philadelphia, Baltimore, New York, London, Buenos Aires, Hong Kong, Sydney, Tokyo: Lippincott Williams & Wilkins.
- Redalen, K., Ellingsen, I. T., Studsrød, I. & Willumsen, E. (2014). Portvakt eller døråpner - Å rekruttere informanter til barnevernsforskning. *Tidsskriftet Norges Barnevern* 60 (1), 18-31.
- Sagatun, S. (2011). Betydning av kjønn i undersøkelsesprosessen. In K. Kildedal, L. Uggerhøy, S. Nordstoga, & S. Sagatun (Eds.), *Å bli undersøkt- norske og danske foreldres erfaringer med barnevernundersøkelsen* (pp. 143-159). Oslo: Universitetsforlaget.
- Sandberg, K. (2003). Tilbakeføring av barn etter omsorgsovertakelse. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Selvik, B. og H. Havnås (2006). Å miste omsorgen for barn. *Embla*. nr. 7, 14 – 16.

- Slettebø, T. (2008). *Foreldres medbestemmelse i barnevernet. En studie av foreldres erfaringer med individuell og kollektiv medvirkning*. Doktoravhandling ved NTNU (Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet). Fakultet for samfunnskunnskap og teknologiledelse. Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, Trondheim
- Slettebø, T. (2009). *Oppfølging av foreldre med barn/ungdom plassert utenfor hjemmet av barneverntjenesten. Kunnskap og metoder i praktisk arbeid*. Rapport nr. 1/2009. Oslo: Diakonhjemmet Høgskole.
- Statistisk sentralbyrå (2017). Barnevern. <https://www.ssb.no/barnevern/> Lest 9. april 2018.
- Stefansen, K. og Hansen, T. (2014) En god forberedelse til å bli fosterforeldre» – Evaluering av opplæringsprogrammet PRIDE. Oslo: NOVA.
- Stortingsmelding 24 (2015-2016). *Familien – ansvar, frihet og valgmuligheter*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Strandbu, A. (2001): «Jeg ventet ikke at de skulle svinge en tryllestav.» *Foreldres erfaringer fra kontakt med barneverntjenesten. En kvalitativ intervjuundersøkelse*. Barnevernets Utviklingssenter i Nord-Norge. Rapport nr. 7.
- Teilgård, A. M. (2013) Oppfølging av foreldre til barnets beste. Masteroppgave, Universitetet i Stavanger
- Vagli, Å. (2009). *Behind closed doors : exploring the institutional logic of child protection work*. Doktoravhandling ved Bergen: Universitetet i Bergen
- Wadel, C. (1991) *Feltarbeid i egen kutlur*. Flekkefjord, SEEK.
- Weitz, Y. S. (2016). *Föräldraskap på avstånd: Om socialtjänstens stöd till familjehemsplacerade barns föräldrar*. Stockholm: FoU Nordväst, Forskningsrapport 2016:3

Universitetet
i Stavanger

Juni 2018
ISSN 0806-7031
ISBN 978-82-7644-786-6
Rapport nr. 73, Universitetet i Stavanger

Universitetet i Stavanger
N-4036 Stavanger
Norge
www.uis.no

Utfordre.
Utforske.